

Veteraanikuntoutus sosiaalisena ja muistelullisena maailmana

Katja Nikkanen

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2005

TIIVISTELMÄ

VETERAANIKUNTOUTUS SOSIAALISENA JA MUISTELULLISENA MAAILMANA

Katja Nikkanen

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Tammikuu 2005

108 sivua

Tutkielman tarkoituksena on tarkastella veteraanikuntoutusta sosiaalisena maailmana sekä pohtia veteraanien kuntoutukselle antamia yksilöllisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksiä. Tavoitteena on avata kuntoutuksen vaikuttavuuden arvioinnille uudenlaista sosiaalisempaa otetta. Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii David Unruh (1984) sosiaalisen maailman käsite, jonka avulla veteraanikuntoutusta pyritään jäsentämään sosiaalisena ilmiökokonaisuutena, osana kuntoutuksessa mukana olevien elämää ja elämäntulkua, sosiaalisia suhteita, ajankäyttöä ja toimintaa. Tutkielmassa pohditaan myös yhdessä muistelun merkitystä kuntoutusjaksoilla. Kuntoutuksen merkitystä ja osaa veteraanien elämässä tarkastellaan myös kollektiivisen muistelun kautta.

Tutkimuksen kohdejoukkona ovat sotaveteraanit, jotka ovat osallistuneet Peurungan veteraanikuntoutukseen useiden vuosien ajan. Haastateltavien keski-ikä on noin 80 vuotta. Aineisto koostuu kahdestatoista yksilöhaastattelusta ja yhdestä ryhmähaastattelusta. Aineisto on kerätty aktiivisen haastattelumenetelmän periaatteita mukailien Peurungassa lokakuussa vuonna 2002. Lisäksi aineistona on käytetty myös Peurungan työntekijöiden haastatteluja.

Haastatteluaineiston perusteella veteraanikuntoutuksella voidaan nähdä olevan yksilöllisten ja fyysisten seurauksien lisäksi myös sosiaalista vaikuttavuutta. Yhdessä olo ja muistelu erityisesti samanlaisia elämäkokemuksia omaavien ihmisten kanssa näyttää toimivan veteraaneille eräänlaisena itseapu- ja ryhmäterapiana ja antavan aineksia sekä veteraanien elämäntulkun yksilölliselle että kollektiiviselle hallinnalle.

Avainsanat: muistelu, identiteetti, ikääntyminen, kuntoutus, sosiaalinen integraatio, sotaveteraanit

SISÄLTÖ

1 TUTKIELMAN TAUSTAT, TAVOITTEET JA MENETELMÄT.....	5
1.1 Tutkielman tarkoitus.....	5
1.1.1 Tutkielman teoreettisia liittymäkohtia.....	7
1.1.2 Peurungan historiaa.....	9
1.2 Aktiivinen haastattelu – kerrottua elämää etsimässä.....	12
1.2.1 Henkilökuntahaastatteluilla alkuun.....	16
1.2.2 Yksilöhaastattelut.....	17
1.2.3 Ryhmähaastattelu.....	21
1.2.4 Havainnointi.....	22
1.3 Aineiston analysointi.....	23
2 KUNTOUTUS INTEGROIVANA TOIMINTAMUOTONA.....	26
2.1 Mistä löytää kuntoutuksen sosiaalinen ulottuvuus?.....	26
2.2 Sosiaalisen maailman käsite - uusi näkökulma integraatioon?.....	28
2.2.1 Peurunka kohtaamispaikkana.....	32
2.2.2 Isännät ja kanta-asiakkaat	35
2.3 Laitosarki Peurungassa.....	40
2.3.1 Haitarikortti päivän jäsentäjänä.....	40
2.3.2 Vapaa-ajan ohjelma.....	44
2.3.3 Julkiset ja yksityiset tilat.....	48
2.4 Iän merkitys sosiaalisissa maailmoissa.....	51
2.4.1 Kahden kerroksen väkeä?.....	51
2.4.2 ”Hyvää päivää ja kirvesvartta” – sukupolvi erottelijana	54
2.4.3 ”Sitä ollaan vähän välittömiä” - suhteet henkilökuntaan.....	58

3 MUISTELU YHTEISÖLLISYYDEN RAKENTAJANA	61
3.1 Näkökulmia kollektiiviseen muistiin.....	62
3.2 Peurunka muistelun areenana.....	66
3.2.1 Muistelun terapeuttisuus.....	68
3.2.2 Sankaruuden vaikeus	71
3.2.3 Muistojen totuus.....	75
3.3 Yhteinen eletty elämä.....	77
3.3.1 Veteraanius identiteetikertomuksena	77
3.3.2 Takaisin ihmisten kirjoihin?.....	80
3.3.3 Toiminta identiteetin vahvistajana.....	83
3.4 ”Ensi vuonna taas tavataan” – vai tavataanko?.....	86
3.4.1 Hiipivä vanhuus.....	86
3.4.2 ”Ukkokoti” muuttaa muotoaan.....	89
3.4.3 Luopuminen.....	92
3.4.4 Mihin tarina loppuu?.....	97
4 LOPUKSI	100
LÄHTEET	104

1 TUTKIELMAN TAUSTAT, TAVOITTEET JA MENETELMÄT

1.1 Tutkielman tarkoitus

Jyväskylän yliopiston ja Peurungan välistä yhteistyötä on pyritty laajentamaan liikuntapainotteisesta tutkimuksesta monitieteellisempään suuntaan. Keväällä 2002 Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen sosiaaligerontologian yksikölle tarjoutui mahdollisuus osallistua omalta osaltaan kuntoutustoiminnan tutkimukseen. Aloite mahdollisesta tutkimustarpeesta tuli Peurungan sosiaalityöntekijöiltä, joita kiinnosti Peurungassa vuosikymmeniä jatkuneen veteraanikuntoutuksen sosiaalisen puolen arviointi. Millaisia muistoja veteraaneille on kertynyt vuosien varrelta? Mitä kuntoutus on veteraaneille antanut? Mikä saa veteraanit osallistumaan kuntoutukseen vuosi toisensa jälkeen?

Sosiaalisen kuntoutuksen arvostus ja tutkimus onkin ollut melko vähäistä tai ainakin siihen on liitetty hyvin ristiriitaisia mielipiteitä. Vielä kymmenisen vuotta sitten saatettiin ylilääkäri Tapio Hanhelan (1993, 78) tavoin pelätä, että ”Kuntoutuksen arvostus laskee, kun se mielletään tarpeettomasti medikalisoitukseksi sosiaalisesti virkistystoiminnaksi”. Kuntoutuksen arviointitutkimukset ovat usein myöskin sivuuttaneet, mitä kuntoutus osallistujilleen merkitsee ja kuinka nämä merkitykset ovat muodostuneet. Ne eivät kerro myöskään kuntoutusjaksoilla syntyvistä sosiaalisista kudelmista. Tämän tutkielman tarkoituksena on tutkia veteraanikuntoutusta sosiaalisena maailmana, ilmiö- ja tapahtumakenttänä, jonka merkitys ei rajoitu vain kuntoutuksen yksilötason fyysisiin ja psyykkisiin seuraamuksiin ja vaikutuksiin. Tarkastelen kuntoutusta osana veteraanien yksilöllistä ja kollektiivista elämää ja elämänkulkua, ajankäyttöä, toimintaa ja sosiaalisia suhteita veteraanien omakohtaisten kuvausten ja tulkintojen kautta. Tutkielman keskeisenä tavoitteena on pohtia veteraanikuntoutuksen kokemuksellista ja sosiaalista ulottuvuutta ja vaikuttavuutta ja avata näin kenties uusia näkökulmia ja ymmärrystä lisääviä ajatuksia kuntoutuksesta.

Tutkin veteraanikuntoutusta myös kollektiivisen muistin ja muistelun näkökulmasta. Peurunka avaa veteraaneille mahdollisuuden jakaa sekä omia henkilökohtaisia että

yhteisiä muistoja ja kokemuksia. Haastateltavien puheissa tulikin jatkuvasti esille ilo siitä, että muistoja, niin sodasta kuin muualtakin elämän varrelta, voi käydä läpi samanlaisia kokemuksia omaavien ihmisten kanssa. Muistelun merkitys muodostaa toisen merkittävän alueen tutkielmassani. Käsittelen muistia ja muistelua sosiaalisena toimintana. Pohdin ensisijaisesti, millainen rooli Peurungalla on muistelun mahdollistajana ja millaisia vaikutuksia haastateltavat näkivät yhdessä muistelemisella olevan. Tarkastelen myös Peurungassa tapahtuvan yhdessäolon ja muistelun merkitystä veteraanien kollektiivisen, elämänhistoriaan perustuvan identiteetin vahvistajana ja rakentajana, veteraanien kollektiivisen mielenmaiseman synnyttäjänä ja ylläpitäjänä. Lopuksi pohdin aikaa, elämän jatkumoa ja sen päättymistä. Aihepiiri ei ollut mielessäni tutkimusta aloittaessani. Kuitenkin veteraanit, lähes poikkeuksetta, toivat esille ajan kulun, ikääntymisensä ja lähestyvän kuoleman. Toverien kuollessa katoaa vähitellen koko oma sukupolvi: yhteisiin kokemuksiin ja taustaan perustuva tietoisuus ”meistä”.

Tutkimusaineisto koostuu pääasiallisesti kahdentoista sotainvalidin yksilöhaastattelusta. Tutkielmassani otan kuitenkin vapauden puhua haastateltavistani sotaveteraaneina tai lyhyemmin veteraaneina. Muistutus käyttämästäni, ehkä jopa virheellisestä, nimikkeestä on kuitenkin aiheellinen, koska haastateltavat puhuivat itsestään useimmiten juuri sotainvalideina. Yksilöhaastattelujen lisäksi tein yhdessä professori Jyrki Jyrkämän kanssa ryhmähaastattelun, johon osallistui kaksitoista veteraania. Heistä suurin osa osallistui myös yksilöhaastatteluun. Aineiston keräsin Peurungassa lokakuussa vuonna 2002. Haastattelemini veteraanien keski-ikä on noin 80 vuotta. Osa heistä on käynyt Peurungassa jopa 20-30 kertaa. Kuntoutusjaksot ovat suhteellisen pitkiä, useimmiten kahdesta neljään viikkoa. Aiheeni taustoittamiseksi ja mahdollisten haastatteluteemojen kartoittamiseksi haastattelin myös Peurungan henkilökuntaa: sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia, fysioterapeutteja ja vapaa-ajanohjaajia. Lisäksi käytettävissäni on ollut Peurungan historiaa käsittelevää dokumenttiaineistoa.

Haastattelujen lähtökohtana oli Gubrium ja Holsteinin (1995) aktiivinen haastattelumenetelmä, jolla on kaksi keskeistä päämäärää: sen avulla kerätään tietoa sekä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, mutta myös siitä, miten tutkimusta koskeva tieto on narratiivisesti konstruoitu. Keskeisiksi nouseekin merkitysten sosiaalinen rakentaminen: kuinka todellisuutta tuotetaan dynaamisessa vuorovaikutuksessa haastattelijan ja haastateltavan välillä. (Gubrium & Holstein 1995,

2-4.) Aktiivisessa haastattelussa minua kiehtoi sen tarjoama mahdollisuus väljään haastattelurunkoon, jollaista käytin omissa haastatteluissani. Mielessäni oli toki tiettyjä teemoja, joiden ympärille rakensin haastattelut, mutta niiden orjallinen noudattaminen oli toissijaista. Pidän myös aktiivisen haastattelumenetelmän ajatuksesta, jossa haastattelijan lisäksi myös haastateltaville itselleen annetaan mahdollisuus omien kokemustensa tulkintaan. Tämä ajatus vaikutti merkittävästi myös tutkimusaineiston analyysiin ja tutkielman kirjoittamisprosessiin. Tutkielmasta muotoutui raportinomaisen kuvaus veteraanikuntoutuksen sosiaalisesta ja muistelullisesta ulottuvuudesta. Tällainen katsaus tai selonteko pystyy mielestäni välittämään lukijalle sekä haastateltavien omia kokemuksellisia realiteetteja että myös niitä kuvia ja vaikutelmia, joita itselleni syntyi.

Tutkielman aluksi punnitsen haastattelututkimuksen käyttökelpoisuutta, sen ongelmia ja vahvuuksia. Kerron käyttämästäni aktiivisesta haastattelumenetelmästä ja omista kokemuksistani haastattelijana. Selvennän myös, kuinka olen keräämääni aineistoa käsitellyt ja analysoinut. Toisessa luvussa pohdin kuntoutuksen asemaa ja merkitystä veteraanien elämässä. Pyrin hahmottelemaan haastateltavien eriasteisia sosiaalisen liittymisen tapoja ja mukanaolon muotoja kuntoutusjaksoilla. Kolmannessa osassa keskityn tutkielmani toiseen pääteemaan eli kollektiiviseen muistiin ja muisteluun sosiaalisena ilmiönä. Lähestyn aihepiiriä myös pohtimalla muistelun tuotantoehtoja, asemaa ja merkitystä yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin rakennusaineena ja vahvistajana. Tämän jälkeen palaan takaisin integraation käsitteeseen ja pohdin, kuinka ikääntyminen ja vanhuus vaikuttavat kuntoutukseen osallistumiseen ja mahdollisesti siitä poisjääntiin. Lopuksi kokoan tutkielman keskeiset ajatukset yhteen ja pohdin kokemuksiani tutkielman teosta.

1.1.1 Tutkielman teoreettisia liittymäkohtia

Ikääntyneet ovat ominaisuuksiltaan, elämäntilanteeltaan, taustoiltaan ja tuntemuksiltaan hyvin heterogeeninen väestöryhmä. Ikääntyneitä ei tulisi mieltää vain tahdottomina ja passiivisina kohteina, vaan oman olemisensa ja toimintansa subjekteina. Näin ollen myöskään heidän elämäänsä ei voida kuvata vain yhdestä näkökulmasta tai teoreettisesta viitekehyksestä käsin. (Jyrkämä 2001, 227, 269-270.) Tutkielmastani onkin löydettävissä kytköksiä useisiin sosiologian ja sosiaaligerontologian kentällä

käytyihin teoreettisiin pohdintoihin ja käsitteisiin. Keskeisimpänä ovat etenkin integraatio- ja muistelututkimus sekä ajatukset kollektiivisesta identiteetistä.

Integraation käsitteellä voidaan viitata koko sosiaaliseen systeemiin, yhteiskunnan eri instituutioiden ja alajärjestelmien, väliseen toimintaan. Käsitteellä voidaan tarkastella myös yksilötason ilmiöitä: miten erilaiset uskomukset ja toiminnot sitovat yksilöt osaksi yhteiskuntaa. (Rosow 1967, 8-9.) Tutkielmassani keskityn nimenomaan sosiaalisen liittymisen yksilötason tarkasteluun. Ikääntyvien integraation tutkimusta leimaa usein olettamus siitä, että keski-iässä hankitut roolit, ryhmäjäsenyydet ja omaksutut arvot vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millaiseksi sosiaalinen integraatio myöhemmällä iällä muodostuu. Vieraannuttavana tekijänä ei nähdä niinkään ikääntymistä vaan suuremman uhkan muodostaa muutos, jonka yksilö käy läpi esimerkiksi roolimienetystensä seurauksena (Rosow 1967, 9). Toisaalta voidaan kysyä, ovatko roolimienetykset ja sosiaalisten suhteiden määrä kelpoja integraation mittareita. Kertovatko ne jotain todellista ikääntyneiden elämästä tai integraation kokemuksellisesta ulottuvuudesta?

Näihin integraatiotutkimuksen ongelmakohtiin pyrkii vastaamaan tutkielmani keskeisenä viitekehyksenä toimiva David Unruhin (1984) sosiaalisen maailman käsite. Unruhin mukaan integraatiotutkimus on keskittynyt liiaksi kasvokkain tapahtuvaan vuorovaikutukseen: tietynlaiset kontaktit ja niiden lukumäärä ovat nousseet tarpeettoman keskeiseen asemaan. Samalla onnistunut integraatio ja onnistunut vanhuus määritellään kapea-alaisesti: jos erilaisia osallistumismuotoja ei huomioida, voi ikääntyneiden elämäntilanne ja sosiaalinen toiminta hahmottua liikkumattomaksi ja jähmeäksi. Tämän vuoksi katse olisi suunnattava ikääntyneiden omiin kokemuksiin, niin sanottuihin ”näkyttömiin elämiin”. (Unruh 1984, 23.) Sosiaalisen maailman käsitteen avulla pyrin hahmottamaan ja kuvaamaan veteraanikuntoutusta sosiaalisena areenana sekä tarkastelemaan kuntoutuksen asemaa ja merkitystä veteraanien elämässä. Käsite jättää tilaa myös tavoitteelleni kuvata haastateltavien subjektiivista kokemusmaailmaa. Lisäksi se tarjoaa mahdollisuuden tarkastella myös sellaisia sosiaalisen yhteisyyden muotoja, joita perinteinen integraatiotutkimus ei välttämättä tavoita.

Erilaisten teoriaperinteiden kirjo on runsas myös tutkielman toisen teeman, sosiaalisen muistin, ympärillä. Itse en ryhdy näitä teoriaperinteitä erittelemään. Toimivammaksi

tavaksi koen poimia muistelun teoretisoinnin piiristä aineistoni käsittelyä palvelevia näkökohtia ja keskusteluttaa erilaisia pohdintoja keskenään ja keräämäni aineiston kanssa. Keskustelullisen muistelun näkökulma tarjoaa välineitä itseäni kiinnostavien muisteluun liittyvien ilmiöiden tarkasteluun ja ymmärtämiseen: millainen merkitys muistelulla ja erityisesti yhdessä muistelulla on kollektiivisen ja yksilöllisen identiteetin rakentajana ja ylläpitäjänä. Millaisista aineksista muodostuvat ne, lähestulkoon näkymättömät rajoitteet, joita yhdessä muisteluun liittyy? Keskustelullisen muistelun näkökulman avulla on mahdollista tarkastella myös muistojen vuorovaikutuksellisia syntyehtoja: miten, missä ja millaiselle yleisölle muistoja kerrotaan.

1.1.2 Peurungan historiaa

Peurungan historia ja sen alkuvaiheet liittyvät läheisesti tutkimuksen kohderyhmän menneisyyteen ja heidän nykyiseen elämäänsä. 1960-luvulla ei ollut nykyisenkaltaisia kuntoutuspaikkoja, saati rahoitusta veteraanien toimintakyvyn parantamiseksi, vaikka heidän erityistarpeensa terveyden ja työkyvyn säilyttämiseksi oli tiedostettu. Ajatus veteraanien yhteisestä lomavietto- ja kuntoutuspaikasta heräsi keskisuomalaisista koostuneiden jalkaväkirykmenttien 6, 8, 27 ja 48 miesten viettäessä iltaa yhdessä vuonna 1967. Kyseisen illanvieton pöytäkirjasta (Torikka 1997, 3) löytyy seuraava puheenvuoro: ”Olis varmaan jo paikallaan ryhtyä täällä Keski-Suomessa tosi toimiin, jos aiomme saada jotain apua itsellemme”. Jo samana iltana valittiin toimikunta viemään asiaa eteenpäin.

Veteraanit perustivat *Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistyksen* vuonna 1968. Yhdistyksen tarkoituksena oli edistää 1939-1945 rintamavastuussa olleiden rintamamiesten ja -naisten sekä sotainvalidien terveyttä ja kuntoa Keski-Suomessa. Aluksi ajatuksena oli toteuttaa ensisijaisesti korsuveljiä ja -sisaria palveleva 65-paikkainen kuntouttamis- ja kylpylälaitos, jonka yhteydessä toimisi 100-paikkainen työlinikkakeskus. Veteraanien tarpeisiin soveltuva paikka löytyi Peurunkajärven rannalta Laukaasta, entisen Pölkinahon lastenkodin tyhjillään olevista tiloista. Laukaan kunta suunnitteli tuolloin samoihin maisemiin kuntouttamislaitoksen lisäksi lomakeskusta ja leirintäaluetta. Yhdensuuntaiset toiveet edistivät Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistyksen ja Laukaan kunnan välisiä maa-alueita

koskevia sopimuksia. Kannatusyhdistys vuokrasi maa-alueet ensin Laukaan kunnalta, kunnes vuonna 1969 kunta lahjoitti kyseisen maa-alueen kannatusyhdistykselle. (em. 1997, 4-6.)

Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistys totesi omat voimavaransa liian pieniksi. Kuntoutustoiminnan ja rahoituspohjan laajentamiseksi perustettiin *Korsuveljesten kuntosäätiö* vuonna 1968. Säätiön valtuuskuntaan kuuluivat *Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistys ry*, *Sotainvalidien Veljesliiton Sisä-Suomen piiri ry*, *Rintamaveteraaniliitto ry*, *Suomen Sotaveteraaniliitto ry*, *Keski-Suomen Sydäntautiyhdistys ry*, *Keski-Suomen maakuntaliitto ry*, *Laukaan kunta* ja *Jyväskylän yliopisto*. Laukaan kunnan lahjoittama maa-alue oli säätiön peruspääomana. Säätiö laskeskelee rahoituksen tulevan Raha-automaattiyhdistyksen veikkausvaroista sekä TEL-, LEL-, ja sairausvakuutuksien tuotoista Kansaneläkelaitokselta. Säätiön tehtävänä oli ”työskennellä Suomen kansalaisten kunnan, terveyden säilymisen ja vanhusten huollon edistämiseksi ensisijaisesti ottaen huomioon vuosien 1939-1945 rintamavastuussa palvelleiden rintamamiesten, -naisten ja sotainvalidien tarpeet. Tarkoituksensa toteuttamiseksi säätiö perustaa ja ylläpitää kuntoutuslaitoksia, vanhuudenkoteja ja leirintäpaikkoja sekä harjoittaa laitoksissaan kuntoutus- ja terveystalouden tuotteiden välittämistä ja näiden alojen julkaisutoimintaa” (em. 1997, 8).

Myös naiset antoivat oman työpanoksensa kuntouttamislaitoksen hyväksi perustamalla vuonna 1968 *naisjaoston*, joka koostui pääasiassa veteraanipuolisoista ja lotista. Naisjaosto ja Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistys kunnostivat lukuisten talkootöihin osallistuneiden yhdistysten ja henkilöiden kanssa Pölkinahon tilat ja pihapiirin veteraanien loma- ja virkistyskäyttöön. Pölkinahon ”ukkokoti” sai viralliseksi nimekseen *Korsuveljet ry:n lomakeskus*. (em. 9.) Ajan talkoohenki muistui mieleen myös haastatteluissa. Seuraavassa eräs haastattelemani veteraani kuvaa havainnollisesti talkooporukan toimia laitoksen alkuvaiheessa.

M11: No siinä pidettiin sitten talkoita. Ja silloin saatiin maalia, ja me saatiin tapettia. Ja ite laitettiin ja maalattiin ja jynssättiin ja naiset jynssäs tietenkkin. Ja oli iso leivinuuni semmonen ja ne sitten kaikki pesi ja laitto ja sitten vähän rakennettiin kioski siihen. Saatiin niitä huoneitakin matkailukuntoon. Ja niissä olikin matkailijoita.

Naisjaoston tehtävänä oli myös Pölkinahon lomakeskuksen toiminnan käynnistäminen. Parin ensimmäisen toimintavuoden aikana naisjaosto toimi aktiivisesti lomakeskuksen hyväksi. Pölkinahossa lomaili pääasiassa veteraaneja puolisoineen. Toiminta jatkui vuoteen 1973, jolloin varsinaisen laitoksen rakentaminen alkoi. Nykyisin Pölkinaho toimii kuntoutujien vapaa-aika- ja kokouspaikkana. Siellä sijaitsee myös kannatusyhdistyksen museuhuone, jonne on kerätty sota-ajan esineistöä ja sodissa kaatuneiden laukaalaisten muistotaulu. (em. 9, 12.)

Peurungan kuntoutumislaitos valmistui ja otettiin käyttöön vuonna 1974. Korsuveljien kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistyksen toiminta oli aktiivista heti laitoksen valmistuttua. Yhdistys järjesti Peurungassa tansseja, laulu- ja tarinailtoja ja jopa perunannostotalkoita. Toiminnan tarkoituksena oli tarjota veteraaneille psyykkistä virkistäytymistä laitoksen tarjoaman fyysisen kuntoutuksen lisäksi. Näillä tempauksilla saadut varat käytettiin laitoksen viihtyvyyden ja toimivuuden lisäämiseksi. Illanvietot toimivat myös korsuveliaatteen ja yhdistyksen jäsenmäärän lisääjinä sekä ”oman laitoksen” mainoksina. Järjestämiensä tapahtumien lisäksi yhdistys hankki huomattavan määrän lahjoituksia yrityksiltä ja yhdistyksiltä. (em. 18-19.)

Peurungan taloudellinen tila oli kuitenkin huono. Kuntoutuksen jatkuvuuden Peurungassa turvasi lopulta kansaneläkelaitos, joka on vuodesta 1976 lähtien toiminut laitoksen pääomistajana. Korsuveljien yhdistyksen laitosta tukeva toiminta jatkui erilaisin lahjoituksin ja yhteisten illanviettojen merkeissä, vaikka kansaneläkelaitoksella olikin ”veteraaneihin kalseasti suhtautuvan isännän” maine. Yleinen poliittinen ilmapiiri ja suhtautuminen veteraaneihin olikin laitoksen perustamisen aikoihin erilaista kuin nykyisin. Jopa korsuveljien yhdistyksen nimi herätti tuolloin ristiriitaisia tunteita ja se tulkittiin rasitteeksi yhdistykselle. Yhdistys vaihtoikin 1980-luvun alussa, tosin vastahakoisesti, nimensä *Kuntoutumis- ja liikuntakeskus Peurungan kannatusyhdistys ry:ksi*. Korsuveljesten kuntosäätiö oli vastaavasti muuttanut nimensä *Kuntoutumis- ja liikuntasäätiö Peurungaksi* jo heti laitoksen valmistuttua. (em. 1997, 17-18, 21.)

Yhdistyksen toiminnassa oli välillä muutama hiljaisempi vuosi, mutta toiminta vireytyi jälleen 1980-luvun lopussa. Yhdistys toteutti pitkäaikaisen haaveensa ja aloitti perinekorsun rakentamisen Peurunkaan. Korsun ensisijainen tehtävä oli osoittaa sodanjälkeisille sukupolville, millaista elämä ja arki olivat sota-ajan korsussa.

Korsuveljesten aktiivijäsenet hankkivat korsuun alkuperäisiä sodanaikaisia varusteita ja esineistöä puolustuslaitokselta, sotamuseolta sekä yksityisiltä laukaalaisilta veteraaneilta. Yritykset puolestaan lahjoittivat korsua varten rakennusmateriaaleja. Korsun vihkiäisiä vietettiin syksyllä vuonna 1989. Tämän jälkeen myös yhdistyksen nimi palautettiin alkuperäiseen asuunsa Korsuveljesten kuntouttamislaitoksen kannatusyhdistys ry:ksi. (em. 21-22)

Peurunka on muuttunut paljon siitä, mistä se alun perin lähti liikkeelle. Majoituspaikkoja on nykyisin yli neljäsataa ja työntekijöitä noin 250. Veteraanikuntoutuksen rinnalla tarjolla on kuntoremonttijaksoja, työikäisten kuntoutusta, kylpylä-, hotelli- ja liikuntapalveluja, kokoustiloja ja tanssiravintola. Samoin on muuttunut Peurungan asiakaskunta. Veteraanit olivat Peurungassa aikaisemmin suurin kuntoutettavien ryhmä, mutta nykyisin valtaosa kuntoutettavista on työikäisiä. Veteraanit ovat keski-ikänsä noin 80-vuotiaita ja kuntoutustoimintaa on mukautettu heidän nykyisiä tarpeitaan ja rajoituksiaan vastaavaksi. Seuraavan haastateltavan puheenvuorosta voi kuitenkin huomata, että veteraanien alkuperäiset ajatukset yhdessäolosta ja virkistäytymisestä ovat heidän ikääntyessään nousseet entistä tärkeimmiksi.

rh M10: Sitten yks minun mielestä hyvin tärkeä on tämä yhdessä olo. Ja päästä keskustelemaan myöskin niistä tärkeistä asioista, mitä aikonnaan tapahtu. Niitä ei voi kertoa kotona, eikä ihan kaikille kylässä käyjille. Me keskenämme kun kerrotaan, nii siellä sattuu kyllä asiat kohalleen. Ja tää on yks askel. Ja se on se henkinen anti ja sitten muutoin ei meistä saa kaksikymppisiä tekemälläkään. Mutta se henkinen puoli täällä vielä, kenties saavat vähän herätteitä ja viritteitä ja mennee sen mamman kanssa mukavammin taas loppuvuosi (nauraa), että sellanen siinä on.

1.2 Aktiivinen haastattelu – kerrottua elämää etsimässä

Peurunka oli haastatteluille otollinen ympäristö. Haastateltavat olivat keskellä tutkimukseni kohteena olevaa sosiaalista maailmaa. Heidät oli helppo tavoittaa ja keskustelu kuntoutusjaksoista oli luontevaa. Myös ryhmähaastattelun järjestäminen oli mutkatonta. Haastattelukäynnit tarjosivat lisäksi hyvän mahdollisuuden havainnoida veteraanien päivittäistä toimintaa ja kuntoutusarkea Peurungassa. Jody Millerin ja Barry

Glassnerin (1997,105) mukaan haastatteluilla on mahdollista päästä käsiksi haastattelun ulkopuolisiin sosiaalisiin maailmoihin. Haastattelututkimus voi parhaillaan tarjota väylän ihmisten ajatuksiin ja muistoihin heidän omien sanojensa, ei vain tutkijan välityksellä (Reinharz 1992, 20). Voiko haastatteluilla siten saada luotettavaa kuvaa jostakin tietystä sosiaalisesta maailmasta?

Haastattelu on aina haastattelijan ja haastateltavan välistä vuorovaikutusta, jossa molemmat luovat oman narratiivisen versionsa sosiaalisesta maailmasta. Voidaan jopa väittää, että haastattelulla ei kontekstisidonnaisuutensa vuoksi voidakaan saavuttaa vain yhtä totuutta. (Miller & Glassner 1997, 99.) Uhkana aineistosta tehdyille tulkinnoille voi olla esimerkiksi se, että tutkija selittää aineistoa oman merkityshorisonttinsa mukaisesti pyrkimättä ymmärtämään tutkittavien omia näkökulmia. Toisaalta myös tutkijan omat ennako-oletukset tai liiallinen pyrkimys sovittaa ilmiö tiettyyn viitekehykseen voi tuottaa ongelmia validiuden suhteen. Eeva Peltosen (1997, 97-98) mukaan ymmärtäminen ja tulkinta edellyttävät tutkijan omien lähtökohtien, ajattelun ja ennako-olettamusten perusteiden pohdintaa. Ennakkoluulot eivät muodosta estettä ymmärtämiselle. Sen sijaan ne voivat tarjota tarttumakohtia tutkimukselle, toimia esiymmärryksen avaajina ja auttaa hahmottamaan haastateltavan merkityskehystä.

Suvi Ronkainen on kiinnittänyt huomiota tiedon paikantuneisuuteen. Tutkija on aineistoa hankkiessaan, sitä analysoidessaan ja tulkitessaan eri positiossa vastaajiin nähden. Haastateltavat merkityksellistävät tutkijan kysymykset eri lähtökohdista kuin tutkija on ajatellut. Vastaukset tavallaan karkaavat tutkijan käsistä, eivätkä tutkittavat suinkaan toimi kuten tutkijan mieli. Kerätty aineisto ei näin olekaan enää saman merkitysjärjestelmän piirissä, vaan muuntunutta, paikallisuuteen ja kokemukseen ankkuroitua selontekoa. (Ronkainen 1999, 109-110.) Ymmärryksen saavuttaminen vaatii sekä haastatteluaineiston että tutkijan omien ennakoasenteiden, arvojen ja olettamusten kriittistä pohdintaa. On ymmärrettävä miten ja missä tarinat tuotetaan ja kuinka niitä voidaan käyttää teoretisoidessa sosiaalista maailmaa.

Onko haastattelutilanne sitten luonnon, epänormaali vuorovaikutusmuoto? Asettavatko haastattelijan ja haastateltavan mahdollisesti erilaiset maailmankuvat ongelmia aineistonkeruulle ja sen käytölle? Tuija Hovin (1997, 331- 332) mukaan haastattelijan ja haastateltavan edustaessa eri ryhmiä ei voida olettaa, että keskustelu

käytäisi samoin ehdoin kuin kahden samaa kokemusmaailmaa edustavan välillä. Tiukkaa rajaa haastattelutilanteen ja ”elävän elämän” välille ei kuitenkaan voida vetää. Osuvan vertauksen esittää myös Leonie Hohenthal-Antin (2001, 5) todetessaan, että teatterilla ja ihmistieteillä on paljon yhteistä: tutkijan etsiessä puheeseen kätkeytyviä latentteja merkityksiä, hän toimii kuten repliikkien piilomerkityksiä etsivä ohjaaja tai näyttelijä. Tutkijan yrittäessä päästä tutkittavien sisäiseen maailmaan, hän menettelee samoin kuin näyttelijä, joka pyrkii roolihahmonsa nahkoihin - kummatkin prosessoivat ihmisenä olemista.

Jaber F. Gubrium ja James Holstein (1995) kritikoivat haastattelututkimuksen käyttöä ainoastaan erilaisten ohjeiden, strategioiden ja tekniikoiden rajaamana tiedonsiirtona. He tarjoavat vaihtoehdoksi aktiivista haastattelumenetelmää, jossa haastattelu käsitetään dynaamisena, merkityksiä tuottavana tilanteena. Huomio suuntautuu merkitysten sosiaaliseen rakentumiseen: miten todellisuutta tuotetaan ja tehdään näkyväksi haastatteluprosessin aikana. Tällöin myös haastattelun luotettavuuden ja käyttökelpoisuuden kriteerit asettuvat eri lähtökohdista kuin standardoiduissa menetelmissä. Tarkoituksena ei ole saada haastateltavista irti eksakteja vastauksia, vaan aktivoida haastateltava kertomaan tarinaa tai kertomusta omasta elämästään. Vastausten validius punnitaan sen mukaan, kuinka hyvin ne kykenevät välittämään haastateltavan kokemuksellisia realiteetteja. Haastattelujen ei myöskään oleteta vastaavan toisiaan, koska ne tuotetaan aina erilaisissa olosuhteissa. Myös Anni Vilkon (1997, 91) mukaan kritiikki, jota on esitetty omaelämäkerrallisten aineistojen subjektiivisuutta kohtaan, voidaan välttää tarkastelemalla elämäkertoja teksteinä, kulttuurituotteina. Muistojen ja niiden kerronnan kontekstisidonnaisuuden hyväksyminen poistaa samalla ”jarruja”, joita muistelututkimukseen usein liitetään aineistojen epäluotettavuuden tai muistin pettämisen suhteen (Eskola & Peltonen 1997, 14).

Aktiivisella haastattelulla on yhtymäkohtia etnometodologisiin, feministisiin ja konstruktionistisiin näkökulmiin. Tämä ilmenee esimerkiksi suhtautumisessa tutkittavien ja tutkijan väliseen interaktioon. Shulamit Reinharz (1992, 258-263) pahoittelee, ettei tutkijan ja tutkittavan suhdetta useinkaan käsitetä osana aineistonkeruuprosessia. Hän kritikoi tutkimusten taipumusta pitää tutkijan henkilökohtaisia kokemuksia epäoleellisena tai jopa tutkimuksen objektiivista arviointia häiritsevinä. Kokemusten reflektointi ja raportointi tulisi päinvastoin nähdä poistavan

tutkimuksen näennäisobjektiivisuutta. Gubrium ja Holstein (1995, 5) varovat kuitenkin liiallista keskittymistä siihen, miten haastattelut rakentuvat. Vaikka interaktio haastattelijan ja haastateltavan välillä onkin merkityksellistä, on analyysissä pyrittävä sijoittamaan samalle viivalle sekä se, miten haastattelut rakentuvat että se, mitä haastateltavat sanovat.

Feministinen näkökulma painottaa avointa, strukturoimatonta tai jopa fenomenologista haastattelua, jossa sekä haastattelijat että haastattelu ovat haastateltavalähtöisiä, eikä kysymyksiä ole valmisteltu juuri ollenkaan (Reinharz 1992, 20-21). Myöskään aktiivisessa haastattelussa haastattelusuunnitelmalle ei tehdä selvää käsikirjoitusta, vaan se pyritään pitämään joustavana ja avoimena haastatteluprosessissa esille tuleville aiheille ja näkökulmille. Haastateltavien puheesta ei yritetä karsia pois ”epäolennaisuuksia”. Aktiivinen haastattelu kuitenkin korostaa, että kysymysten esittäminen ja narratiivisen tuotannon aktivointi on haastattelijan vastuulla. Haastattelijan tehtävänä on opastaa keskustelua ja herättää tietoisesti tutkimuskysymyksiä palvelevia yhteyksiä asioiden välille. Lisäksi haastattelijat voi innostaa vastaajaa puhumaan niin menneestä, tulevasta kuin nykyisyydestäkin. (Gubrium & Holstein 1995). Tämä ei tarkoita sitä, että haastattelijat laittaisi sanat haastateltavien suuhun. Ymmärtääkseni myös aktiivisen haastattelun idea yhtyy Marja Saarenheimon (1997, 83-84) muistutukseen siitä, että puhe voi toimia sosiaalisen vallankäytön välineenä ja ihmistenvälisen suhteiden säätelijänä. Sanoilla käydään kamppailua siitä, kenen ehdoilla sosiaalista todellisuutta määritellään.

Aktiivisessa haastattelussa haastattelusubjektia ei nähdä ennalta vaan se muodostuu vuorovaikutuksessa haastatteluprosessin aikana. Ajatus korostaa haastattelun interaktionaalista luonnetta: haastateltava mielletään aktiiviseksi merkitysten rakentajaksi eikä vain tiedon varastoksi. Tarkoituksena ei ole etsiä parasta tai autenttisinta vastausta, vaan aktivoida mahdollisia tapoja tietää, olkoon ne kuinka ristiriitaisia tahansa. Haastattelijan kysymyksenasettelu vaikuttaa siihen, mistä lähtökohdista haastateltava vastauksensa rakentaa. Haastateltavat tarkkailevat jatkuvasti, keitä he ovat suhteessa haastattelijaan ja vaihtelevat lähtökohtia, joista käsin kehystävät ajatuksensa. Vastaukset ovat aina tulkitsevan toiminnan tuotoksia, eivät puhtaita tai ennalta muodostettuja. (Gubrium & Holstein 1995, 14-16, 37.)

Haastattelut ovat tavallaan moniäänisiä. Kertomuksellisesti haastatteluun osallistuu tavallaan enemmän kuin yksi vastaaja tai yksi haastattelija. Samoin voidaan ajatella, että myös merkitysten tuottamisprosessiin osallistuu useita vastaajia: haastateltava voi puhua useasta eri roolista käsin. ”Muiden” lukeminen mukaan haastatteluun tekee näkyväksi kokemusten suhteellisen luonteen. Vastaavasti ”muiden” huomiotta jättäminen tukahduttaa moniäänisyyden. (Gubrium & Holstein 1995, 66.) Myös Vilkkonen (1997, 125) on todennut elämäntarinoiden ”moniperspektiivisyyden” hätkähdyttäväksi, vaikka ne ovat pääsääntöisesti esitettyjä minä -muodossa. Yhden tarinan sisälle voi punoutua juonteita, joita ei aina huomioida. Aktiivisen haastattelun pyrkimyksenä on edistää haastateltavan moniäänisyyttä, jotta hänen tietovarantonsa tulisi hyödynnetyksi mahdollisimman laajasti. (Gubrium & Holstein 1995, 59,77.)

1.2.1 Henkilökuntahaastatteluilla alkuun

Aktiivinen haastattelumenetelmä painottaa, että tutkijan on hyvä tuntea edes hieman haastateltavien kulttuurista ja etnografista taustaa. Gubrium & Holstein (1995,45-46) suosittelevat etnografisen havainnoinnin ja haastattelun yhdistämisestä. Haastateltavien jokapäiväisten toimien tunteminen voi auttaa haastattelijaa löytämään uusia näkökulmia tutkimukseensa ja ymmärtämään paremmin vastaajan tulkintoja. Tutkittavien taustan tunteminen helpottaa myös siirtymään konkreettiselle tasolle, jolloin haastattelijan on helpompaa kysyä relevantteja seikkoja haastateltavien elämästä ja kokemuksista. Samalla myös haastateltavat saavat kertomuksiinsa uusia aineksia.

Aloitin oman tutkimukseni haastattelemalla Peurungan henkilökuntaa: sosiaalityöntekijöitä, sairaanhoitajia, fysioterapeutteja ja vapaa-ajanohjaajia. Ilman tätä taustoitustyötä olisi ollut huomattavasti vaikeampi muodostaa kuvaa veteraanikuntoutuksesta. Henkilökuntahaastattelut avasivat jonkinlaista esiymmärrystä tutkimuskohteestani. Ne tarjosivat oivallisia tarttumakohtia veteraanihaastatteluiden aihepiireille ja antoivat alkusysäyksiä myös sellaisille kysymyksille, joita en muuten olisi ymmärtänyt kysyä. Samalla sain mahdollisuuden punnita omien, ennalta ajattelemieni kysymysten käyttökelpoisuutta. Esimerkkinä voisi pitää seuraavaa henkilökuntahaastatteluista poimimaani katkelmaa, joka antaa kouriintuntuvan kuvauksen muistelun merkityksestä veteraaneille kuntoutusjaksoilla.

H1: ...Ikäihmisillä on näitä univaikeuksia. Siellä kysy joku näistä, että kun näkee näitä sotaunia. Monet näkee. Ja minä sitten vähän selitin sitä, että kaikki unet on parantavia. Että siihen aikaan kun he tuli sodasta, ei ollu mitään kriisiterapioita. Heti piti vain lähteä töihin ja rakentamaan elämää eteenpäin. Ne jäi käsittelemättä, ne painettiin kaikki tuonne jonnekiin. Nii huomasin, että monia rupes itkettämään ja muakin rupes. Minä sanoin, että musta tuntuu, että teistä tuntuu pahalta tämä mitä sanoin, mutta voi ajatella, että ne on parantavia ne unet. Että vieläkin he käsittelee niitä.

H2: Ja sitten, jos ei koskaan oo puhunu, ei koskaan kenellekkään niistä, nii ei niitä oo työstetty.

H1: Ja ehkä ei kestetty puhumista. Ei kestetty itse, eikä kestäny ne omaiset.

K: Onko teillä täällä semmosia muisteluryhmiä, noin ohjatusti tai?

H1: Ei, ei ole. Mutta kyllä minusta tuntuu, että he ovat itse keskenään hoitaneet tämän.

K: Puhuvatko he, tai onko tullu ilmi, että muistot nousis täällä mieleen tai tulis juttua vanhoista ajoista?

H2: Kyllä, kun he tapaavat jonkun tai joku alottaa sen keskustelun niin kyllä se siitä rönsyää. Ja kuulee tuossa, kun he istuvat veteraaniaulassa, niin kyllä siellä on näitä ihan näitä.

H1: Jotkut tullee sanomaan, että taas ne sotii tuolla (nauraa) Mutta kyllä heillä varmasti on ihan tarvekin keskustella näistä kokemuksista. Ja kyllä silloin alkuaikoina, kun oli aikaa enemmän töissä, niin veteraanit kerto paljon sodastakin, ja kyllä he vieläkin kertois sodasta ja kaikesta muustakin, jos vain olis sitä aikaa.

1.2.2 Yksilöhaastattelut

Tarkoitukseni oli ottaa haastateltaviin yhteyttä kirjeitse, jotka jaettaisiin veteraaneille heidän kuntoutusjaksonsa alussa. Vaivasin lomakkeineni ja pyyntöineni varmasti jokaista veteraaniaulan lähettyvillä työtään tekevää. Suunnitelmani kuitenkin muuttuivat. Haastateltavien valikoitumista voisi kuvata enemmänkin sattumana. Peurungan vapaa-ajan ohjaaja esitteli minut eräälle veteraanille, joka tarjoutui oitis ”*hommaamaan porukkaa*” haastateltavaksi. Soitin välittömästi ohjaajalleni varmistaakseni, onko tällainen haastateltavien haalinta sallittua. Ohjaajani mukaan tämä kävi aivan mainiosti. Holstein ja Gubrium (1995, 21) korostavat, että haastateltavia valittaessa olisi ensisijaisesti pohdittava heidän kykyään kertoa tarinoita, eikä keskittyä niinkään edustavuuden pohdintaan. Tätä taustaa vasten haastateltavien löytäminen ei omalta kohdaltani olisi voinut mennä paremmin. Tapaamastani veteraanista tuli minulle varsinainen henkilökohtainen avustaja. Keskusinformanttini tunsu kuntoutuksessa pitkään mukana olleita veteraaneja ja hänen kauttaan haastateltavia oli myös

mutkattonta lähestyä. Sovimme hänen kanssaan tapaamisen useimmiten Peurungan sisääntuloaulaan, jonne hän toi mukanaan pari ”ehdokasta” tai ”uhria”, kuten hän asian ilmaisi. Uskon avustajani ”esiliinana” olon vaikuttaneen tunnelman säilymiseen hyvin välittömänä: avustajani kautta sain haastateltavilta jo valmiiksi jonkinnäköisen hyväksynnän.

Haastattelupaikkana toimi aina jokin Peurungan vapaana oleva työhuone. Suuntavaistoni sekoittui sokkeloisilla käytävillä täysin. Haastateltavat taisivat useimmiten tietää haastatteluhuoneen sijainnin paremmin kuin minä. Tämä ei kuitenkaan muodostanut ongelmaa vaan päinvastoin helpotti haastattelujen aloittamista. Matkalla ehdimme monesti tarinoimaan jo yhtä ja toista, joko haastatteluun liittyviä asioita tai sitten jotain ihan muuta. Vapaamuotoinen keskustelu ennen haastattelua vapautti ilmapiiriä ja haastateltavien tarjoamien aiheiden avulla haastattelut oli mutkatonta aloittaa. Tilanne oli erilainen, jos seuraava haastateltava oli oven takana odottamassa vuoroaan. Tunnelma oli tällöin hieman liukuhihnamainen: toinen ulos ja seuraava sisään. Aktiivisen haastattelun näkökulmasta itsensä esittely, tutkimusaiheen lyhyt läpikäynti tai muu vuorovaikutus ennen haastattelun aloittamista vaikuttaakin haastattelun kulkuun (Gubrium & Holstein 1995, 40).

Vilkon (1997, 90, 91) mukaan tutkijan ja kertojan vuorovaikutus ja oman tutkijaposition tarkastelu on hyvä sisällyttää tutkimukseen ja aineiston analyysiin. Haastattelijan oma olemus tai asema voivat vaikuttaa haastateltavan halukkuuteen kertoa itsestään. Sosiaaliset erot haastattelijan ja haastateltavan välillä eivät kuitenkaan toimi esteenä haastattelulle vaan niitä voi jopa käyttää hyödyksi: sosiaalinen etäisyys voi antaa haastateltavalle ekspertin aseman käsiteltävästä aiheesta ja innostaa kertomaan omista elämäkokemuksistaan. (Glassner & Miller 1997, 103, 105.) Ennen haastattelujen aloittamista pohdinkin, asettavatko ikä, sukupuoli tai sukupolvierot esteitä haastattelulle tai veteraanien halukkuudelle kertoa itsestään ja ajatuksistaan. Veteraaneille olin enemmänkin ”*tyttö yliopistolta*”, kuin vakavasti otettava haastattelija tai tutkielman tekijä. Pelkäsinkin keskustelujen jäävän kovin pinnallisiksi.

Haastatteluhuoneen oven sulkeuduttua ja haastattelun alkaessa roolini kuitenkin muuttui yliopistotyöstä haastattelijaksi ja ensisijaisesti kuuntelijaksi. Yllätyin, kuinka paljon veteraanit kertoivat ajatuksistaan ja kuinka luonteviksi haastattelutilanteet lopulta

muotoutuivat. Hämmästyin myös haastatteluissa kohtaamastani tunneryöpystä. Tunsinkin asemani hieman ristiriitaiseksi. Monet haastateltavista tunsivat ikäeron vaikeuttavan ja rajoittavan ihmisten välistä kanssakäymistä. He painottivat myös, ettei nuoremmalle polvelle paljon omista asioista puhuta. Keskustelua ei kuitenkaan tukahdutettu vetoamalla nuoruuteeni tai siihen, etten ole kokenut asioita omakohtaisesti. Haastatteluja leimasi enemmänkin pyrkimys siihen, että minulle avautuisi edes jonkinasteinen mahdollisuus ymmärtää heidän kokemuksiaan. Tuodessani oman nuoruuteni välillä itse esille, tavallaan kommentoitavaksi, eräs haastateltavista totesikin: ”onhan mielikuvitus olemassa.”

K: Minun on kanssa tietysti samalla tavalla vaikee ajatella, kun minä oon tosiaan nuorempi ja, ja sillä tavalla

M8: Mm (herkistyy). Nii, mutta onhan mielikuvitus olemassa.

K: On. Ja sepä se onkin. Että kyllä täällä, kun oon näitä haastatteluja tehny, niin kyllä sitä aina iltasin mieltii, että mitä se on ollu.

M8: Mm. joo

K: Se on ollu kovaa aikaa.

M8: Kyllä, kyllä se oli sitä ja tuota tuossa kuulee sanottavan ja kysyttävän, että pelottiko siellä. Minä oon aina sanonu, että se valehtellee, joka tuota sannoo, että ei koskaan pelottanu.

Veteraanit eivät juurikaan kaivanneet motivointia haastatteluun osallistumiseen. Muutamat olivat enemmänkin huolissaan siitä, että ehtiiköhän se kaverikin vielä haastateltavaksi: ”No, minä lähen, että pääsee kaverikii sitten”. Samoin epäilyksiä tuntui herättävän se, että osaako sitä puhua ”oikeista” asioista, ettei vain tule puhutuksi jotenkin ”sivusta” tai ”puuta heinää”. Yritinkin luoda kuvaa vapaamuotoisesta haastattelusta ja selvittää, etten ole etukäteen määritellyt oikeita tai vääriä vastauksia.

M4: Ai nii, se tunti menikin.

K: Ei, ei se ei oo niin tarkkaa. Se on jokaisella aina oma aikasa.

M4: No, en minä nyt tiedä. Kyllä kai tässä on tullu vissiin kai aika paljon sivustakin näitä asioita (nauraa).

K: No se nyt ei, en minä niitä luokittelle, että mikä on sivusta ja mikä ei.

M4: Nii, nii. Kun minä oon kertonu vaan näitä minun huippujuttuja vaan. (nauraa)

K: Mutta sehän on hyvä, että semmosia löytyy.

M4: Nii, nii, juu, juu. Mut se, että kyllä täytyy sanoa, että kuule, jos mä sanosin --

Toki muutama haastateltavista suhtautui haastatteluun aluksi varauksellisestikin. Tällöin kerroin tutkimuksen pääpiirteistä ja omasta kiinnostuksestani aihetta kohtaan. Haastateltavat saivat samalla mahdollisuuden muodostaa jonkinlaisen mielikuvan tutkimuksesta ja miksei myös minusta. Seuraava haastateltava rentoutui selvästi saatuaan varmistuksen, että voi puhua juuri niin paljon kuin haluaa. Haastattelusta tulikin lopulta hyvin antoisa veteraanin kertoillessa avoimesti käsityksistään, kokemuksistaan ja tunteistaan.

K: Oottekos työ kuullu tästä tutkimuksesta mittään?

M6: No joo. Kertovat, että tulee tyttö yliopistolta ja haastattelee ja hän tarttu hihasta kiinni. Ja nyt minä oon tässä.

K: No niin. Se on mukava. Mutta täähän on täysin vapaaehtoinen. Senhän tiijätte myös?

M6: Joo. Hän selvitti sen.

K: Nää, mitä mulla on tässä paperilla on semmosia juttuja, jotka on niin kun suuntaa antavia. Että niissä ei tarvii sillä tavalla niin tarkkaan pyssyy. Että saa kertoilla muutakin.

M6: Elikkä ihan yksityiskohtasia ei tarvii kertoa?

K: No niin yksityiskohtasia kun haluatte.

M6: Hyvä.

K: Että se on ihan teistä kiinni, että miten paljon haluatte puhua.

M6: Hyvä.

Temaattinen väljyys haastatteluissa toimi vaihtelevalla menestyksellä. Jotkut haastateltavat aloittivat puhumisen heti, ennen kuin edes ehdin kysyä mitään. Heille tuntui riittävän pelkkä kuuntelu. Toiset puolestaan pitivät kysymysten esittämistä tärkeänä ja kaipasivat uutta kysymystä heti oman puheenvuoronsa loppuksi kysymällä: ”sitten?”, ”seuraava?” tai ”No joko lista ruppee loppumaan?”. Samoin liian yleiset kysymykset saivat haastateltavat kysymään tarkennuksia. Haastateltaville antamani vapaat aihevalinnat eivät myöskään saaneet aina vastakaikua, kuten seuraava haastattelukatkelma osoittaa.

K: Niin, tuleeko teille itellenne mieleen, mitä haluaisitte ite tuoda esille?

M6: No minä ootan niitä kysymyksiä.

Haastattelutilanne poikkeaa satunnaisista kohtaamisista ja keskusteluista. Se on järjestetty kommunikaatiotilanne päämäärineen ja aikarajoituksineen. Haastattelun eduksi voi kuitenkin lukea sen, että haastateltavalla on täysi syy uskoa tutkijan olevan kiinnostunut hänestä ja hänen elämästään, että tutkija kuuntelee, mitä haastateltavalla on sanottavanaan. Tähän ei arkielämässä aina tarjoudu mahdollisuutta mitenkään itsestäänselvyytenä. Monet tunsivatkin haastattelun mukavaksi keskustelutilanteeksi, jossa ”*pääsee vaihtamaan ajatuksia*”, ja joka ei yllättäen ollutkaan ”*ollenkaan vastenmielistä*”. Eräs haastateltavista toi itse esille kuuntelun tärkeyden. Samalla hän myös selvästi tiedosti asemansa haastattelijana viittaamalla mahdollisiin johtopäätöksiin, joita haastattelusta myöhemmin tekisin.

M3: Ihmisestähän ei tarvitse muuta, kun kuuntelee vain, niin ihminenhän kertoo. Me kaikki kerromme. Niin kuin minäkin tässä nyt höpötän ja kerron ja sinä kuuntelet vaan. Ja teet sitten tuota tuon johtopäätöksen.

1.2.3 Ryhmähaastattelu

Ryhmähaastattelua varten keskusinformanttini lupasi kerätä ”*porukkaa*” kasaan. Osallistujia olisi mitä ilmeisimmin ollut melko paljon. Pyysinkin, että osallistujien määrä rajoittuisi kymmeneen. Tästä huolimatta paikalle saapui enemmänkin innokkaita ja osallistujien määrä paisui hieman liian suureksi. Osa heistä ei päässyt ryhmähaastattelussa ääneen juuri ollenkaan. Heillekin tarjoutui toki mahdollisuuksia puheenvuoroihin, sillä puheliaimmat osallistujat kannustivat ”*porukan hiljasempia*” mukaan keskusteluun. Osallistujat tunsivat toisensa hyvin, mikä vapautti ilmapiiriä entisestään. Ryhmähaastattelu pidettiin ehdottamassani veteraanien museohuoneessa, josta Peurungan kuntoutustoiminta aikoinaan lähti liikkeelle. Ajattelin sen virittävän mukavasti muistoja ja keskustelua. Heti alkuun meille esiteltiin sota-ajan välineistöä ja valokuvia. Ryhmähaastattelu sai soljua vapaasti. Jyrkämä tarjosi välillä joitakin teemoja keskustelun virittämiseksi, mutta pääsääntöisesti veteraanit pitivät itse huolen siitä, ettei hiljaisia hetkiä syntynyt. Olin jo aikaisemmin tavannut tai haastatellut suurinta osaa ryhmähaastatteluun osallistujista. Ryhmähaastattelutilanteessa jättäydyinkin tietoisesti tarkkailijan rooliin ja keskitin huomioni paljolti yksilö- ja ryhmähaastattelujen aihepiireissä ja kerronnassa mahdollisesti ilmeneviin eroihin.

Ryhmähaastattelu pyöri samojen teemojen ympärillä kuin yksilöhaastattelut, eikä merkittäviä uusia aihealueita noussut esille. Eteen ei tullut myöskään mitään erityistä teemaa, josta ei ryhmän kuullen olisi haluttu puhua. Erona oli kuitenkin se, että yksilöhaastatteluissa tuli esille enemmän tunteita esiin nostattavia surullisia muistoja ja vaikeita kokemuksia. Ryhmäkeskustelussa samat asiat kuitattiin huumorilla ja vitsailulla. Ryhmähaastatteluun osallistujien kesken vallitsi sellainen konsensus, että heidän voisi sanoa puhuneen melkein pä yhdestä suusta. Vaikka jotkut kommentit herättivätkin toisissa jonkinlaisia reaktioita, eriäviä mielipiteitä tuli hyvin vähän. Kukaan osallistujista ei myöskään saanut kontrolloitua tai ohjailtua keskustelua. Usein toinen jatkoi siitä, mihin edellinen jäi, ja jos jokin asia pääsi unohtumaan, niin siitä muistutettiin välittömästi.

1.2.4 Havainnointi

Tutkimuksen suunnitteluvaiheessa tarkoitukseni oli osallistua kuntoutettavien päivään olemalla mukana joissakin aktiviteeteissa ja mahdollisissa yhteisissä tilaisuuksissa. Totesin kuitenkin omat resurssini rajallisiksi. Mielenkiintoisuudesta huolimatta, tai ehkäpä juuri sen vuoksi, haastattelutilanteet olivat yllättävän uuvuttavia. Oman aikansa vei myös aineiston litterointi ja käsittely. Jälkeenpäin ajateltuna on harmi, että sivuutin tilaisuuteni varsinaiseen tietoiseen ja suunnitelmalliseen osallistuvaan havainnointiin. Aineistonkeruuvaiheessa ratkaisu kuitenkin tuntui oikealta: henkilökunta- ja veteraanihaastattelut tarjosivat tutkimukselleni runsaasti aineksia.

Etnografisessa tutkimuksessa pyritään saavuttamaan mahdollisimman monipuolinen kuvaus kohteesta keräämällä aineistoa monella eri aineistohankintamenetelmällä (esim. Fielding 1993, 154). Haastattelujen lisäksi tutkijan tulisi osallistua tutkittaviensa päivittäiseen arkeen, ”todelliseen” elämään. Vain tällä tavoin on mahdollista päästä käsiksi ja ymmärtää tutkittavien ”symbolista maailmaa” eli heidän kokemuksiaan, merkityksiään ja toimintaansa. (Fielding 1993, 156-157.) Tätä taustaa vasten en voikaan väittää tutkielmaani etnografiseksi tutkimukseksi, onhan kyseessä ensisijaisesti haastattelututkimus. En voi kuitenkaan ohittaa niitä havaintoja, joita syntyi haastattelukäyntien sivutuotteena. Pyrinkin etnografisen tutkimuksen tapaan kuvailemaan Peurunkaa toimintaympäristönä. Olen valikoinut joitakin mielestäni kuvaavia otteita Peurungan käytännöistä ja rutiineista. Osa tästä kuvasta on syntyi

haastatteluissa, veteraanien hyvinkin yksityiskohtaisten kertomusten perusteella. Lopullisen muodon sille antoivat tunnelmat, kohtaamiset ja tilanteet, joita seurasin sivusta tai joissa olin osallisena vieraillessani Peurungassa.

1.3 Aineiston analysointi

Vilko muistuttaa, että omaelämäkerran aineksia ovat yhtä lailla ne merkitykset, joita kirjoittaja haluaa sisällyttää kertomukseensa, kuin ne, jotka lukija sieltä löytää. Vuoropuhelu kirjoittajan ja lukijan välillä on tärkeä osa tutkimusprosessia. (Vilko 1997, 98; Vilko 1990, 85) Ajatusta voi mielestäni soveltaa myös haastattelijan ja haastateltavan väliseen vuorovaikutukseen ja haastattelujen tulkintaan. Samoin kuin kirjoittaja myös haastateltava pyrkii vastaamaan niin, että tutkija ymmärtäisi hänen tarkoitusperänsä, pysyisi sanotun rajoissa ja tulkitseisi sanotun oikein. Yhtä lailla tutkija löytää ja etsii vastauksista myös sellaisia merkityssisältöjä, joita vastaaja ei ole suoranaisesti tarkoittanut. Haastatteluaineisto muodostuukin sekä haastateltavan että haastattelijan siihen sisällyttämistä merkityksistä.

Aktiivisessa metodissa aineistoa ei analysoida todellisuuden suorana representaationa tai anneta aineiston puhua puolestaan. Empiirisen dokumentoinnin kohteena on myös merkitysten tuottamisprosessi: kuinka haastatteluympäristössä aktiivisesti rakennetaan merkityksiä. Analyysissä pyritään tuomaan esille sekä mitä on kerrottu että miten haastateltava vastauksensa rakensi. (Gubrium & Holstein 1995, 78-80.) Tarkoitukseni ei ole tehdä tiukkaa diskurssianalyysia kuvaamalla tilannekohtaista puheen tuotantoa. Yritän sen sijaan aktiivisen metodin mukaisesti tuoda esille, miten kerrottu on yhteydessä tutkittavien elämään ja kokemuksiin. Tämä selventäköön suhtautumistani kielen ja todellisuuden väliseen suhteeseen. Näen kielen ja haastattelupuheen olevan sidoksissa sosiaaliseen kontekstiin ja kulttuuriin ja näin enemmänkin konstruoivan kuin kuvailevan todellisuutta. On vaikea ajatella, että elämästä ja kokemuksista voisi kertoa valokuvamaisesti, välittömänä todellisuuden kuvauksena. Tämä vaikuttaa myös haastattelujen tulkintaan: haastateltavien puhe on suhteutettava kulttuuriin ja sosiaaliseen kerrontayhteyteen.

Monet tutkijat ovatkin alkaneet suhteellistaa muistelu- ja omaelämäkerta-aineistojen tulkintaa ja päätyneet pohtimaan niiden muotoutumista vuoropuhelussa aineiston kanssa. Enää ei tyydytä lukemaan elämänkerroista ulos ainoastaan ”elettyä elämää” vaan huomiota kiinnitetään yhä enemmän siihen, kuinka elämästä kerrotaan. (Eskola & Peltonen 1997, 11.) Gubrium & Holstein viittaavat ”uuden etnografian” käsitteeseen (Clifford, 1992; Clifford & Marcus 1986; Gubrium & Holstein, 1995; Marcus & Ficher, 1986; Rabinow 1977, Gubrium ja Holsteinin 1995, 23-24 mukaan), joka näkee kulttuurin jäsenet uudella tavalla: he ovat itse oman elämänsä etnografeja. Perinteisesti etnografiassa informanteja ei ole pyydetty tulkitsemaan kuvailemaansa, vaan haastattelujen tulkinta on jäänyt etnografille. Haastateltava on kuitenkin aktiivisesti luomassa merkityksiä, ei vain raportoimassa omaa elämäänsä. Haastateltavalle onkin annettava mahdollisuus tulla oman elämänsä tutkijaksi, esittää kysymyksiä ja tarjota johdonmukaisia lisäyksiä ja tulkintoja. (Gubrium & Holstein 1995, 23-24, 28.)

Matti Hyvärinen (1998, 320) kysyy, pysähtyykö tutkimus vain erilaisten narratologisten rakenteiden ja keinojen osoittamiseen, vai onko kertomuksen rakenne aidosti väline sisällöllisten päätelmien tekemisessä. Hyvärinen pelkää, että narratologian välineiden hienous ja sen keskustelun laajuus on viettelys, joka voi jättää tutkijan muotojen lumouksen valtaan. Tällöin saattaa syntyä jännite elämästä puhumisen ja narratologisen kertomuksen rakenteen välille. Oman kirjoittamisen reflektointiin liittyvien pyrkimysten on epäiltykin voivan äärimmillään johtaa siihen, että tutkija kirjoittaa enemmän itsestään ja omasta kirjoittamisestaan kuin tutkimastaan ilmiöstä tai ihmisistä. (Peltonen 1997, 99.) Tutkijan itsereflektion tärkeyttä onkin aina pohdittava suhteessa tutkittavaan kohteeseen (Saarenheimo 1997, 25).

Oman tutkimukseni lähtökohtana ovat veteraanien kertomat tarinat. Olen tietoisesti käyttänyt runsaasti haastattelukatkelmia. Pidän tärkeänä, että veteraanit saavat oman äänensä kuuluviin. Veteraanien omat kuvaukset ja tulkinnat ovat pääsääntöisesti ehyitä, kuvailevia ja koskettavia. En näe tarpeelliseksi lyhennellä niitä merkittävästi. Pysin säilyttämään haastateltavien oman ilmaisutavan ja tulkinnat aiheista pitäytymällä mahdollisimman lähellä haastateltavien esitysmuotoa. Osa haastateltavistani jäi varovaisesti odottamaan ”*sitä johtopäätöstä*”. Uskon, että runsaat, karsimattomat aineistokatkelmat kuvaavat parhaiten haastateltavien kokemuksia ja niiden merkityksiä. Näin myös lukija voi tehdä eron veteraanien ja omien tulkintojeni välille. Syynä ovat

myös omat mieltymykseni. Haastattelukatkelmat auttavat parhaimmillaan pääsemään osalliseksi jostakin, mikä muuten jäisi ulottumattomiin.

Aloitin aineiston järjestämisen sisällönanalyysillä, etsien haastatteluaineistoista tiettyjä teemoja tai teemakokonaisuuksia. Koin kuitenkin todeksi Vilkon (1990, 91) ajatuksen omaelämäkertojen luennan prosessinomaisuudesta, jossa aineisto korjaa ja täsmentää tutkimusasetelmaa: jokin kerrontatapa voi olla niin silmiinpistävä, että tutkija ei voi olla siihen tarttumatta. Miller & Glassner (1997,103) uskovat jopa, että haastateltavat pystyvät kertomaan, mitkä tutkijan kiinnostuksen kohteista ja muodostelmista ovat relevantteja ja mitkä eivät. Haastattelukatkelmien valintaa, analysointia tai niiden liittämistä tiettyyn teemakokonaisuuteen on vaikea mieltää peräkkäisinä toimintoina. Monet teemoista olivat jo tutkielman ensiaskelista lähtien olleet jäsentämässä kysymystenasetteluani, toiset puolestaan muodostivat kokonaisia uusia alueita työlleni vasta aineistoa tutkiessani. Aineisto vaikuttikin hyvin merkittävästi tutkielman lopulliseen muotoon.

2 KUNTOUTUS INTEGROIVANA TOIMINTAMUOTONA

2.1 Mistä löytää kuntoutuksen sosiaalinen ulottuvuus?

Unruhin (1983) mukaan ikääntyvien sosiaalisen elämän tarkastelu on keskittynyt usein ikääntymisen pimeään puoleen, kuten vähentyneiden ihmissuhteiden ja menetettyjen roolien määrään. Tällä tavoin nähtynä integraatio, toisin sanoen sosiaalinen liittyminen, näyttäytyy melko yksiulotteisena. Ikääntyvien integraatiota on vaikea hahmottaa kokonaisvaltaisesti, jos tarkastelellaan ainoastaan integraation olemassaoloa tai sen puuttumista. Unruh kääntää perinteiselle integraatiotutkimukselle tyypillisiä ajattelutapoja pääläelleen. Hän vaatii kiinnittämään huomiota myös sosiaalisen elämän prosessinomaisuuteen sekä sellaisiin toimintamuotoihin ja suhteisiin, joita kyetään edes jossakin määrin ylläpitämään. Integraation tarkastelua ei tulisikaan keskittää vain Hohenthal-Antinin (2001, 21) mainitsemaan pirteitten eläkeläisten populaarikulttuurin kuvailuun ja tutkimiseen, vaan kuvata integraatiota hienosyisesti kokonaisuutena ja kunkin sosiaalisen maailman merkitystä tässä kokonaisuudessa.

Ikääntyvien integraatio tulee Unruhin (1983) mielestä nähdä entistä monimuotoisempana toimintaympäristönä ja huomioida ensisijaisesti ikääntyneen omakohtainen tunne integraatiostaan. Myös yleisesti integraatiotutkimuksissa esiintyvistä sosiaalisen organisoitumisen muodoista poikkeavat ryhmittymät ja organisaatiot kykenevät Unruhin (1983, 29) mukaan tarjoamaan ikääntyvälle sosiaalisen liittymisen tunteen: ne vahvistavat kokemusta yhteenkuuluvuudesta, tuovat sosiaalista arvoa, ja antavat aineksia oman identiteetin määrittelylle. Yhtälailta tulisi sosiaalista liittymistä tarkasteltaessa vapautua sen määrällisestä mittaamisesta. Jokin sosiaalinen maailma voi olla laadullisesti hyvinkin palkitseva, vaikka se ei ajallisesti tai kestoensa puolesta muodosta kovinkaan suurta osaa ikääntyvän elämässä. Unruh nostaa näin esille mielestäni tutkielmanikin kannalta tärkeitä näkökulmia. Voisiko kerran tai kahdesti vuodessa toistuva kuntoutusjakso toimia veteraaneille sosiaalisen kitin tavoin, integroivana toimintamuotona?

Mitä sitten itse asiassa tarkoitetaan sosiaalisella kuntoutuksella tai kuntoutuksen sosiaalisella ulottuvuudella? Jotta pääsisin aiheeseen käsiksi, on varmasti paikallaan

yrittää jollakin tavoin käsitteellistää kyseistä aihepiiriä. Sosiaalinen kuntoutus on usein määritelty yhdeksi kuntoutuksen lajiksi lääkinnällisen, kasvatuksellisen ja ammatillisen kuntoutuksen lisäksi. Toisaalta sosiaalisesta kuntoutuksesta on puhuttu myös kuntoutusta yleisesti luonnehtivana kattokäsitteenä, joka sulkee sisäänsä muut kuntoutuksen lajit. (Vilkkumaa 2004, 28.) Jälkimmäisen vaihtoehdon Ilpo Vilkkumaa (2004, 28) näkee lähinnä ideologisena kannanottona, joka ei tarjoa varsinaista työvälinettä sosiaalisen kuntoutuksen tutkimukselle.

Vilkkumaa (2004, 28) on määritellyt kolme kuntoutuksen sosiaalisen tasoa: sosiaalisen perimän, sosiaalisen läsnäolon ja sosiaalisen toiminnan tason. Sosiaalisen perimän tasolla Vilkkumaa tarkoittaa olemassa olevaa ”sosiaalista maaperää”, yleisiä yhteisöllisiä ja kulttuurisia tekijöitä sekä sosialisatiota yhteisöllisyyden omaksumisena. Sosiaalinen näyttäytyy tällöin ensisijaisesti toisia ihmisiä koskevin havaintoina, mielikuvina ja vaikutelmina. Sosiaalisen läsnäolon taso muodostuu puolestaan toisten ihmisten välittömästä ja konkreettisesta läsnäolosta. Tällä tasolla yksilölle tarjoutuu mahdollisuus havainnoida toisia ja reagoida toisten toimintaan. Kolmannella, sosiaalisen toiminnan tasolla puolestaan puhutaan jo konkreettisesta yhdessä tekemisestä. Vilkkumaa (2004, 29) esittää artikkelinsa johtopäätöksenä, että sosiaaliseen kuntoutukseen päästään todenteolla kiinni vasta korostamalla erityisesti yhdessä toimimisen tasoa – aluetta, jonka hän näkee ”varsinaiseksi” sosiaaliseksi.

Itse en ole kuitenkaan Vilkkumaan tavoin etsimässä sosiaalisen kuntoutuksen teoreettista perustaa. Tämän vuoksi en uskalla, ainakaan suoralta kädeltä, rajata kuntoutuksen sosiaalisuutta sen erityisemmin sosiaalisen toiminnan, sosiaalisen perimän kuin sosiaalisen läsnäolonkaan tasolle tai asettaa niitä tärkeysjärjestykseen. Sosiaalinen kuntoutuksessa, myös Vilkkumaan mukaan, ilmenee kaikilla edellä mainituilla tasoilla. Sen sijaan keskityn pohtimaan ja kuvaamaan, millaisia käsityksiä veteraanit itse omaavat kuntoutuksen mahdollisesta sosiaalisesta vaikuttavuudesta. Miten sosiaalisuus on nivoutunut osaksi kuntoutusjaksojen arkea, kuntoutettavien yhdessäoloa ja toimintaa? Sosiaalinen kuntoutus näyttää minulle näin ollen myös osin koko kuntoutusta luonnehtivana kattokäsitteenä. Tulenkin liikkuneeksi myös sillä alueella, jota Vilkkumaa ei näe hedelmällisenä kuntoutuksen sosiaalisen puolen tutkimukselle.

2.2 Sosiaalisen maailman käsite - uusi näkökulma integraatioon?

Osallistuminen johonkin sosiaaliseen maailmaan ei ole vain päämäärätöntä hapuilua. Se on strateginen päätöksentekoprosessi, jonka huomioiminen voi paljastaa mukana olon merkityksiä ja syitä (Unruh 1983, 30). Unruhin (1983) mukaan ulkoapäin asetettujen integraation määreiden sijaan huomio olisikin keskitettävä etenkin ikääntyneen omaan, henkilökohtaiseen käsitykseen mukanaolostaan: millainen merkitys jollakin sosiaalisella maailmalla on yksilölle itselleen? Mistä muodostuvat ne henkilökohtaisesti tärkeiksi koetut elementit, joiden vuoksi yksilö johonkin toimintaan osallistuu? Antamalla painoarvoa ikääntyneiden omille näkemyksille, voi johonkin sosiaaliseen maailmaan osallistumiselle avautua myös sellaisia ulottuvuuksia, jotka ulkopuolisen näkökulmasta katsoen jäisivät ymmärtämättä tai kokonaan näkymättömiin (Unruh 1983, 151-152).

Gubrium (1997) näkee, että yksittäinen hoitokotikin voi jakaantua useisiin erillisiin maailmoihin. Jokainen maailma ilmentää siihen osallistuvien ryhmien ja henkilökunnan eri tasojen erilaista tapaa katsoa ja ymmärtää päivittäistä elämää hoitokodissa. Näitä katsontakantoja tarkastelemalla myös hoidolle ja hoitamisen merkitykselle avautuu uusia näkökulmia. Yhtäläillä voisi ajatella, että Peurungassa ikääntyneet, yhteisiä elämäkokemuksia omaavat veteraanit merkityksellistävät kuntoutusjaksoit toisin kuin työikäiset kuntoutujat tai henkilökunta. Seuraavassa haastattelukatkelmassa tulee mielestäni kattavasti ja tiivistetysti esille kaikkien haastateltavien tavalla tai toisella käyttämiä ajatuksia. Kuntoutusjakson anti ei rajoitu vain saavutettuun fyysiseen tai psyykkiseen hoitoon, vaan siihen liitetään myös sosiaalisia ja yhteisöllisiä merkityksiä.

K: Mikä teille itellenne on ensisijaista näistä vaikutuksista? Onko se ensisijaisena tai yhtä tärkeänä ihan, miten haluatte asetella, että jos ajatellaan

M8: Kyllä minä jo ruppeen kääntämään ensimmäiselle tilalle tätä, tätä yhteisymmärrystä ja tätä henkistä puolta. Se on, se on niin tärkeä ruppee olemaan näillä kymmenillä ja näillä vuosilla jo olemaan, että, että tuota ainakiin niin sanottaan meikäläisellekkii. Minä säännöllisesti kotona jumppaan ja käyn pikku lenkillä ja niin päin pois. Että ei ruumiillinen puoli, mutta tää henkinen puoli se on paljo tärkeempää. Kyllä minä sanon aivan suoraan, että jos ei tommosia yhteyksiä olis ja tämmöstä yhteyspaikkaa niin kun Peurunkakin, niin kyllä elämä ois paljon köyhempää. Siitä ei pääse yli eikä ympäri.

K: No tuntuuko tää Peurunka omalta siinä mielessä, jos ottaa tään historian huomioon.

M8: Joo, tää on, niin kun minä oon sanonu monta kertaa, nii tää on vähän niin kun toinen koti.

K: No onko tää Peurunka teille tai nämä kuntoutusjaksot kaikkine iloineen ja suruineen, tulleeko niitä muisteltua?

M8: Tullee. Tullee, tullee muisteltua. Kyllä sieltä silloin, silloin kun yleensä tullee ihmisen olosta ja elämästä ja kunnosta ja tuommosesta kuntoutuksesta, niin kyllä se tullee, Peurunka nousee automaattisesti. Ei siitä pääse millään pois, kun tämä on toinen koti meikäläiselle tosiaan, että kun minä oon tässä niin paljon ollu mukana. Ei se, ei se jää mielestä pois koskaan tuolla, että kyllä. Tietysti silloin, kun on muut asiat päällimmäisenä niin silloin. Ei sitä nyt aina. (nauraa)

Peurunka on haastateltavalle tärkeä ”yhteyspaikka”, ”vähän niin kun toinen koti”, joka haastateltavan mielestä tukee ennen kaikkea ”henkistä puolta”. Haastateltava kokeekin kuntoutusjaksojen rikastuttavan elämää aivan erityisellä tavalla: siellä syntyvää ”yhteisymmärrystä” ei löydy ihan mistä porukasta tahansa. Unruh (1983, 26) muistuttaa, että ikääntyneiden aiemman historian, tutkittavien taustan, uskomusten ja ominaispiirteiden tunteminen voi auttaa ymmärtämään niitä funktioita ja merkityksiä, joita ikääntyneiden sosiaaliseen osallistumiseen liittyy. Puhuttaessa tutkittavien aiemmasta historiasta ja muistoista (aihepiiri, jota käsittelen yksityiskohtaisesti kolmannessa luvussa) astutaan Vilkkumaa (2004, 33) mukaan jo sosiaalisen perimän tasolle.

Unruh kyseenalaistaa sosiaalisen toiminnan tason ensisijaisuuden. Konkreettinen yhdessä tekeminen ei aina ole edes välttämätöntä osallistumiselle, saati sitten ainutta ”varsinaista” sosiaalista (vrt. Vilkkumaa 2004, 29). Unruh (1983, 33) näkee, että yksilö voi olla sidoksissa johonkin sosiaaliseen maailmaan myös kognitiivisen identifikaatio välityksellä. Tietty paikka, kasvokkain tai verbaalisesti tapahtuva vuorovaikutus eivät toimi osallistumisen edellytyksinä. Osallistuminen voi tapahtua välittömän vuorovaikutuksen ja sosiaalisen läsnäolon lisäksi esimerkiksi lehtien ja muiden tiedotusvälineiden kautta. Ainoana ehtona on, että niiden on kyettävä välittämään sosiaalisen maailman merkityksiä, toimintatapoja ja arvoja.

Tähän kognitiivisen identifikaation ideaan pohjautuu Unruhin (1983) ajatus niin sanotuista näkymättömistä elämistä: kukaan ei oikeastaan voi sanoa, kuinka monissa sosiaalisissa maailmoissa ikääntynyt on mukana, eivätkä kaikki osallistujat puolestaan ole aina muiden tiedossa. Yksilöitä ryhmään liittävä integraatiovoima voi muodostua myös näkymättömistä elementeistä, kuten yhteisestä historiasta, muistoista tai vaikkapa

osallistujien yhteisestä kiinnostuksen kohteesta. Tämä ajatus pätee myös veteraanikuntoutukseen. Jo Peurungan oma historia on luku sinänsä. Veteraanien itsensä perustamana he kokevat Peurungan omaksi laitoksekseen, josta ollaan ylpeitä. Peurunkaa ja sen syntyvaiheita muistellaan mielellään ja se toimii lukuisten tarinoiden lähteenä. Kuuntelin hämmästyneenä sekä veteraanien että myös henkilökunnan kertomuksia siitä talkootyön määrästä, jota veteraanit ovat Peurungan puolesta tehneet - kelloon katsomatta.

H1: He on itse rakentanu tään laitoksen, että on se, se on se paras.

K: Puhuuko he siitä?

H1: Kyllä ne siitä, tuloinfossa tulee esille.

H2: Jos sattuu olemaan niitä, jotka on alun perin ollu mukana, niin tietävät historian ja alkaavat kertoa siellä muillekin. Ja ovat ylpeitä laitoksestaan. Totta kai.

H1: Ja onhan tietysti, kun noista lösseistä kysyit, nii onhan meillä aina muutama semmonen lössi, joka tulee aina samaan aikaan.

H2: Kyllä ja etenkin tuossa alkuvuosina oli semmonen, kun oli nuo pihat laitettu ja muuten, niin kyllä heillä oli semmonen, että tää on meidän laitos. He huolehtivat, aamuyölläkin tuolla istutuksia kastelivat. (nauraa) Kaikki talkootyönä tämän laitoksen eteen.

Henkilökuntahaastatteluissa mainittiin myös aivan erityinen ”Peurunka-henki”. Sen tarkemman määrittelyn halusin kuitenkin jättää haastateltavien tehtäväksi. Veteraaneille, erityisesti perustajajäsenistölleen, Peurunka-henki tarkoittaa ensisijaisesti ”korsuveljien henkeä” ja jopa tietynasteista uskollisuutta laitokselle: kuntoutuspaikkaa ei vaihdeta, vaikka siihen tilaisuus tarjoutuisikin.

K: No, mites kun oon tuon henkilökunnan kanssa jutellu, nii he paljon puhuvat tai heidän puheissaan tulee esille tämmönen Peurunka-henki. Mutta oikeestaan kysysin teidän mielipidettä siitä, että mitä se Peurunka-henki teille merkitsee?

M10: Kyllä, kyllä se on hyvin merkittävä. Meillä on nimenomaan perustajajärjestönä, meillä korostetaan nimenomaan tätä korsuveljien henkeä, joka on se sama, kun Peurunka-henki meille. Ja tuota kyllä sillä on oma merkityksensä ja kyllä se on täällä minä luulen, että se on myöskii täällä vaikuttanu. Kyllä. Siitä ollaan jonkun verran ja se tästä todistaa se, että tänne yleensä tullaan aina kaikki uudelleen. Niin kun sanoin, että on yli kaksikytä vuotta ollu ja joka vuos on ollu tilaisuus päästä muualle, ni ne ei mene muualle.

Myös seuraavassa katkelmassa haastateltava viittaa veteraanien keskeiseen rooliin Peurungan alkutaipaleella. Edellä mainittu ”korsuveljien henki” merkitsikin hänelle samaa kuin ”veteraani-henki” ja ”porukka-henki”. Peurunka ei ole vain kuntoutuslaitos vaan sinne tullaan ”niin kun puoliksi kotiaan”.

M6: ...näitä paikkoja on niiku tiijät niin lukemattomia. Että on varaa valita, mutta en tiijä, ketkä täällä on vaan ollu, niin ne jatkuvasti tulee samat sitten kaverit, että eivät muualle pyri.

K: Että jotakin täällä on sitten, mikä tänne vetää?

M6: Jotakin. Sitä voi koitella (nauraa), että mikä se on!

K: Niin (nauraa), minä oon koittanu pitää tuntosarvet pystyssä, että mikä se on?

M6: Se vetää ehkä tuo porukka-henki, tuo veteraani-henki ja tuo, että kun tää on veteraanien alulle panema, siis tuota lähteny siitä kehittymään tää Peurunka, niin tuota, se on tänne nii kun puoliksi kotiaan tulee.

Samoilla linjoilla jatkoivat lähestulkoon kaikki haastateltavat. Jos edellinen haastateltava tunsu Peurungan puoliksi kodikseen, niin seuraava kertoikin jo, että Peurungassa ollaan ”vähän niin kun yhtä perhettä”. Haastateltavan mielestä koko ympäristö muuttuu paremmaksi, kun ympärillä on tuttuja kasvoja. Kuuluminen tutuksi koettuun ryhmään vaikuttaa myös paikan kokemiseen ja leimaa osallistumista. Haastateltavien mielikuvat kuntoutusporukasta perheenä ja Peurungasta kotina viittaavat mielestäni voimakkaasti kuntoutettavien väliseen yhteisöllisyyteen, läheisyyteen ja kiintymykseen.

M4: ...tuota ketään tuttua ei ollu oikeastaan sillon maaliskuussa. Mut nyt, nyt kun on samoihin aikoihin täällä, niin on hyvin paljo näitä tuttuja. Niin sitä jotenkin ilman muuta, siis on niin kun parempi se ympäristö, kun on tuttuja, kun sen sijaan, että on ihan ihan, että kaikki on vieraita.

K: No sitten on paljon puhuttu tästä Peurunka-hengestä. Tai ainakin henkilökunta on maininnu. Nii sitä oon kysyny jokaiselta, että mitä se niin kun tarkoittaa. Onko sillä joku merkitys?

M4: Mitähän minä tuohon vois in sanoa? No, kyl, kyl se heijastuu jostakin juuri nimenomaan tollai, että kun on siis määrätty tollai ryhmä, joka on ollu siis aika paljo yhdessä, niin siihen tietysti tulee semmonen vähän noin niin kun yhteis, että me ollaan vähän niin kun yhtä perhettä.

K: Onko se koko henkilökuntakin mukana, vai onko se vain niin kun veteraanien

M4: Ei, mut se veteraanien ja sitten tietysti ryhmän jäsenet. Jotenki se, jotenki se niin kun tulee niin kun sanotaan jotenkin tollai että (nauraa), miten sen nyt

K: Tunne?

M4: Nii, nii, nii tunteena nii, nii.

2.2.1 Peurunka kohtaamispaikkana

Kuntoutukseen osallistumisen motiivi ei muodostu veteraaneilla ainoastaan saatavasta kuntoutuksesta. Siihen vaikuttavat voimakkaasti myös kuntoutusympäristö ja sen tarjoamat mahdollisuudet sosiaaliseen kanssakäymiseen. Seuraavassa katkelmassa haastateltava ei halua mennä kuntoutettavaksi muihin laitoksiin, koska niillä ei ole muuta tarjottavaa ”kun se hoito ja asunnossa oleminen”. Peurunka sen sijaan toimii areenana sekä vanhojen tuttuja tapaamiselle että uusien kontaktien solmimiselle. Haastateltava kokee tärkeäksi ennen kaikkea sen, että kuntoutuksessa on ”tätä joukkoa” ja mahdollisuus yhdessäoloon toisten kanssa.

M7: Välillä oli tiukkaa, että ei saanu mennä mihinkään. Mutta nyt saa kuulemma valita. Mutta minä en oo yrittäny koskaan, koska minä en tunne muita muita laitoksia, vaikka niistä välillä kuuleekin. Mutta, että kuka kokee minkäkin paikan minkälaiseks. En minä oo osannu lähteä muuttamaan, koska tässä on minusta, tämä on aika mukava, kun täällä on tätä joukkoa, että tapaa näitä tuttuja, ja kun semmosissa laitoksissa sitten taas, jotka on kovin pieniä laitoksia ja jossa on ehkä huonompikuntosiakin, niin siellä ei tapahdu kertakaikkiaan sitten mitään muuta, kun se hoito ja asunnossa oleminen ja joku. Ei siellä enää tapaa niitä kavereita Niin en minä sitten halunnu mennä kokeilemaankaan. Tämä on minusta ollu ihan hyvä.

Muut haastateltavat esittivät samansuuntaisia ajatuksia: Peurungassa ”ei tartte kyhjöttää tuolla nurkissa” vaan siellä avautuu mahdollisuus tavata ”samanlaisia kavereita”. Nämä haastateltavien ajatukset heijastavatkin hyvin niitä sosiaalisia ja yhteisöllisiä merkityksiä, joita ei ole kirjattu varsinaisen lääkinnällisen kuntoutuksen tavoitteisiin. Ne ilmentävät hyvin myös sosiaalisen läsnäolon, välittömän vuorovaikutuksen tärkeyttä. Vilkkumaa (2004, 33) näkeekin vertaiskokemusten olevan yksi oleellisimmista sosiaalisen läsnäolon muodoista kuntoutuksessa.

M2: Mutta tuota aikasemmin oli näin ja nyt sitten tästä muodostuu, että ensimmäisen kerran olin syyskuussa, mutta sitten se tuli jostakin syystä, että lokakuun alusta. Ja minä kun oon joka kerran tullu sillon, nii täällä on lukusa joukko samanlaisia kavereita, jotka tulee lokakuun alusta tänne. Me jo tavallaan etukäteen tiedetään, että huomenna se tulee tai ylihuomenna. Ja siinä on semmosta sosiaalista puolta tämmönen. Tavattoman mukavia veikkoja. Minusta se on puoli hoitoa se, että ei tartte kyhjöttää tuolla nurkissa.

Kuten edellisessä katkelmassa tuli esille, tietty tulopäivä Peurungassa on synnyttänyt tiiviitä seurueita, jotka pyrkivät täsmäämään kuntoutusjaksonsa alkaviksi aina samaan aikaan vuodesta. Haastattelemani veteraanit puhuivatkin usein ”lokakuun porukasta”. Oma paikka seuraavan vuoden kuntoutukseen varmistettiin tekemällä varaus jo hyvissä ajoin etukäteen. Peurunkaan tuloa odotetaan ja siitä puhutaan jo kuukausia ennen kuntoutusjakson alkua. Sen voikin katsoa olevan läsnä veteraanien elämässä myös kuntoutusjaksojen ulkopuolella ja vaikuttavan heidän ajankäyttönsä suunnitteluun ja tulevaisuuden odotusperspektiiviin.

M11: Tuolla varauksen voi tehdä ja sitten valtiokonttoriin tulee aikanaan se ilmoitus, että se on siellä varattu. Mutta tuota tässäkin on nyt paljon, niin kun tähän aikaan on täältä Jyväskylästä, tuttuja miehiä. Ne jo puhuu tuossa elokuussa, että millon sinä meet käymään, että joo, minä oon siellä samaan aikaan.

K: Että sillä tavalla puhut

M11: Joo kyllä se siellä vaan kysyy, että heti kun tulee tai kesä menee vähän lopulleen niin heti, heti tuota, tuut sä sillon sinne? Joo, joo tuun mä sillon.

K: Oottaako sitä tai?

M11: No sitä oottaa joo. Ja sitten, kun näkee noin nii on kiva tavata. Ja sitten, kun joku jää pois jonkun sairauven takia niin jo pahotellaan, että kas kun ei se päässy tänne.

Kuntoutus ei tietenkään kerro koko totuutta iäkkäiden veteraanien elämän ja sosiaalisten suhteiden kirjosta. Se on vain kahdesta neljään viikkoa kestävä jakso kerran tai kahdesti vuodessa. Kuitenkin se muodostuu ainakin osalle mukanaolijoista hyvin merkittäväksi tapahtumaksi. Seuraavalle haastateltavalle Peurunka edustaa jonkinlaista välitavoitetta tai ”etappia” vuodessa. Kuntoutusjakson kohokohdaksi tai parhaaksi anniksi haastateltava nostaa vanhojen tuttavien tapaamisen. Hän tuntee saavansa iloa jo pelkästään seuratessaan sitä riemua, mitä toiset kokevat vanhoja ystäviä kohdatessaan.

K: Tulisko teille mielleen vaikka jotakin semmosia kohokohtia?

M8: Kyllä, kyllä. Se on, se on varmasti monelle, niin kun meikäläisellekin, niin se on jonkinlainen kohokohta elämässä, kun tapaa tuommosen vanhemman, vanhemman tuttavan. Ja minä oon leikilläni sanonukii, että minä pystyn seuraamaan, kun kaksi kaveria tuolla tavottaa toisessa, niin niihin puhetavasta, että kuinka monta vuotta siitä on mennynnä, kun ne viimeksi on tavannu. En tiijä, saako sen panna tuonne nauhalle.

K: Kyllä (nauraa)

M8: No siellä kuulee tolla tavalla, että jos kaks kaveria tulee tuolla käytävällä vastakkain ja sanoo, että no Kalle helevetti, nii siitä on viis vuotta...Mutta sitten, jos kuuluu oikein kovasti, että no mutta perkele Kalleko se on, nii siitä on viistoista vuotta. (nauraa)

K: (nauraa) Mitähän se on sitten, jos on vielä enemmän? Ne on kaikki tietysti moninkertasena.

M8: Nii ne on monin kertasta. (nauraa) Joo, että kyllä sen huomaa toisistakin, eikä vaan itestä, että mitenkä, mitenkä se tuota tärkeä on se tapaaminen.

K: No millä tavalla nämä kertakäynnit eroaa siitä, kun tällä on sitten pitemmän aikaa kerralla?

M8: Onhan siinä eroa. Sehän on ihan päivänselvä juttu. Että silloin, kun ollaan täällä sisällä niin kun laituskuntoutuksessa, nin sehän on yks jonkunlainen etappi tuossa vuoden varrella. Täällä tappaa tuttuja ja tulee uusia tuttavuuksia ja semmosia.

Kuntoutusjaksot ovat vain yksi osa veteraanien yhdessäolon muodoista ja tapaamispaikoista. Kuntoutukseen osallistujat ovat tekemisissä toistensa kanssa myös Peurungan ulkopuolella. Kuntoutusjaksojen välissä tutuksi tulleiden kesken ”soitellaan ja tuumailaan” ja käydään kyläilemässäkin. Yhteydenpitoa on kuitenkin rajoittanut tuttujen määrän jatkuva väheneminen: kontaktit alkavat ”sopia jo yhen käin sormiin”, kuten seuraava haastateltava joutuu toteamaan.

K: No piettekö te yhteyttä näitten kanssa, jotka on täällä tutuks tullu?

M8: Kyllä, kyllä niitä muutamia tuttuja oli, Sota-ajoiltakin oli. Mullakin oli tämmösiä mitähän niitä ois, kolomisenkymmentä ol, että oltiin, pitkään oltiin puhelinyhteyksissä ja käytiin sillo nuorempana toistemme luona ja niin päin pois. Nyt valitettavasti taitaat sopia jo yhen käin sormiin, että pikku hiljaa poistunneet, mutta muutamia, muutamia on vielä ihan niitä sota-aikasia kavereita. Täälläkin on parasta aikaa yks, yks kaveri on. Tuota, kyllä se, miten tuon nyt sanois, ei ehkä niin paljon tuu näitten, näitten vähemmän tuttujen kanssa yhteyttä pidetty, mutta jossain määrin. On muutamia semmosia, että soitellaan silloin tällön ja tuumailaan. Varsinkin tuolla tavalla on, että liikutaan ja sanotaan, että jos siellä päin liikkuu niin tuu käymään ja niin päin pois. Että ryypätään kuppi kahvia ja kyllä tämmösiäkin, tämmösiäkin on että. Kuta pitemmälle tässä mennään niin sitä vähemmäks ne näyttää käyvän kyllä.

Peurunka toimii tapaamisympäristönä myös järjestötoiminnalle. Veteraanijärjestöt pitävät Peurungassa omia tapahtumapäiviään, jotka kiinnostavat yhä ihmisiä. Peurungassa käydään usein myös syömässä, kokouksissa tai viettämässä niin yhteisiä kuin yksityisiäkin juhlia. Nämä toiminnot avaavat mahdollisuuden päästä osalliseksi

Peurungan ilmapiiristä ja yhdessäolosta myös niille, jotka eivät osallistu varsinaiseen kuntoutustoimintaan.

rh J: Kuinka paljon sit niin kun täällä olijat pidätte muutoin yhteyttä tai, onko se

rh M10: Jonkun verran puhelimesta, mut suht vähäsen, suht vähäsen.

rh M2: Meillä on uimaseurakin on, semmonen, että allasvoimistelussa käyvään.

rh M10: Mutta niin kun ympäri Suomee, nii se kontaktin otto on aika vähästä.

rh M2: Yks esimerkki on, kun meidän osasto teki tässä retken tuonne kivitippuun. Ja sitten, etsittiin, että mitä siellä tehtäs. Kaks yötä ollaan ja pitäs keksiä ohjelmaa. No mulla tuli mieleen tämä siellä asuva mies. Minä otin häneen yhteyttä. Nii hän keksi, että siellä oli jääkärimuseo. Ja hänen kanssaan sovittiin, että hän tuli sinne meitä tapamaan. Että tällä tavalla paikkakunnan perusteella minä soitin hänelle, että myö ollaan tulossa.

rh M10: Ja yhteydenpidossa sotainvalideilla on esimerkiksi Keski-Suomen piirillä on kokoontumisia. Meillä on laivaristeily, tuolla Tukholmassa käyvään, sitten meillä on talvipäivä ja kesätapahtuma Peurungassa.

rh M2: Aatelkaa meitä oli täällä kesäpäivillä niin vissiin 600 ihmistä. Ja ihmiset tulevat yhä uudelleen, että nyt tavataan niitä tuttuja.

rh M10: Että tämmöstä yhteyttä ja kontaktin pitoa on aina, lähinnä piireittäin.

rh M6: Ja noita yhdessä olojahan vielä on semmosia pieniä retkiä osaston puitteissa, ni on puolukkaretket, pilikkikilpailut on ja

rh M2: Hiihtokilpailut meillä lopetettiin osanottajien puutteesta (nauraa)

rh kaikki: (nauraa).

2.2.2 Isännät ja kanta-asiakkaat

Sosiaalisessa maailmassa mukanaolon tavat ja siihen kiinnittymisen muodot vaihtelevat. Unruh kuvaa sosiaalisen maailman rakennetta pyörteeksi, jonka reunoille tai keskustaan ihmiset sijoittuvat erilaisten integroivien toimintojen välityksellä. Integraatiota voi luonnehtia sitä voimakkaammaksi mitä lähempänä keskustaa henkilö sijaitsee. (Unruh 1983, 105-107.) Yksilön sosiaaliset, fyysiset ja taloudelliset resurssit vaikuttavat integraation syvenemiseen, mutta vähätellä ei voida myöskään sosiaalisen maailman tarjoamia psykologisia ja sosiaalisia tekijöitä. Kaikilla ei ole halua olla kovin keskeisessä asemassa, koska se vaatii yksityiskohtaista tietoa sosiaalisen maailman toiminnoista ja vie paljon aikaa ja energiaa. Mukana ololla on monet muotonsa ja yksilö voi osallistua sosiaaliseen maailmaan myös huomaamattomana tarkkailijana. (Unruh 1983, 111, 119.)

Unruhin (1983, 130) mukaan sosiaalisista maailmoista on mahdollista erottaa erilaisia osallistujatyyppejä, jotka kuvastavat yksilön integraation kokemuksellista ulottuvuutta, liikettä ja asemaa sosiaalisen maailman rakenteessa. Tyypittely auttaa hahmottamaan ikääntyneiden mukanaolon dynamiikkaa ja yksilöiden välisiä integraatioeroja: orientaatiota, suhteita ja sitoutumista johonkin sosiaaliseen maailmaan. Samaan tapaan myös veteraanikuntoutujien keskuudesta pystyi erottamaan erilaisia mukanaolon muotoja ja asteita. Kuntoutus ei suinkaan näytellyt samanlaista roolia kaikkien haastattelemini veteraanien elämässä. Peurunkaan liitetyt merkitykset ja siteet vaihtelivat syvästä kiintymyksestä mukavaan lomaviettopaikkaan. Henkilökunta oli pistänyt merkille, että kuntoutujien keskuudessa oli etenkin aikaisemmin ”pomoja”, mutta näkivät tilanteen tasaantuneen vuosien mukana.

K: No onko mitään ongelmia ollu veteraanien kanssa tai heillä keskenään?

H2: No ei, ei ainakaan nykyisin.

H1: Musta tuntuu, että silloin alkuaikoina oli kuntoutujien joukoissa hyvinkin ärhäköitä.

H2: Pomoja.

H1: Pomoja joo. Kaikki piti tapahtua just.

H2: Että varmaan kuntoutujien joukossa oli aina niitä pomoja, että ehkä siitä oli näitä ongelmia, kun joitakin otti päähän, kun joku pomotteli.

Myös oma huomioni kiinnittyi muutamiin kaikkien tuntemiin persooniin. En kuitenkaan luonnehtisi heitä varsinaisiksi pomoksi, vaan he olivat tavallaan ”isäntiä” talossa. ”Isännät” olivat omaksuneet paljon tietämystä Peurungan ja veteraanikuntoutuksen sisällöstä ja toiminnasta. He toimivat Peurungassa keskeisinä informanteina ja vaikuttajina. Toiset kuntoutujat myönsivät vaikutelman ”isännyydestä” todeksi, mutta sitä ei koettu mitenkään ongelmalliseksi: suhteet ”isäntien” ja muiden osallistujien välillä olivat tuttavalliset ja heistä oltiin ylpeitä. Näkyvinä persoonina heidän asemansa tiedostettiin, mutta sitä kommentoitiin rennosti ja leikkimielisesti. Pomoiksi heitä ei mieltänyt kukaan, vaan heidät koettiin osana ”sammaa ryhmää”.

K: No, mites sitten nämä veteraanien keskinäiset suhteet? Täällä on näitä perustajajäseniä ja näitä. Onko heillä semmosta isännän otetta täällä? Onko se tullu mitenkään esille?

M9: No nämä on niitä isäntiä, jotka äsken oli. (nauraa) Nii, no ei, ei oo. Hirveen mukavia kaveria ovat. Ne on samaa ryhmää.

Peurungassa ”isännät” olivat joko perustajajäseniä tai muuten kuntoutuksessa useita kertoja käyneitä. He tiesivät lähestulkoon kaiken Peurungan toiminnasta ja historiasta. ”Isännät” korostivat itsekkin olevansa ”*samanlaisia kuntoutujia kuin muutkin*”, ilman minkäänlaisia etuoikeuksia: ”*ei, ei se on meistä pois*”. Omaan tietämystään Peurungasta he eivät kuitenkaan pitäneet vakan alla ja vääränlaiset ”*versiot perustamisesta*” jäivät lyhytikäisiksi: ”*me on aina oikastu ne*”.

K: No mites työ ootte niin kun alusta pitäen ollu mukana. Niin mites sitten nämä muut, muut veteraanit, jotka tulee tänne, niin ootteko te heille niin kun isäntinä?

M11: Ei, ei me olla. Ei me niin kun sitä olla millään lailla tuotu esiin, että kyllä me on oltu samanlaisia kuntoutujia. Ja samasta me maksetaan, kaikista samalla lailla. Valtionkonttori maksaa. Ei me oo tuotu sillä lailla esiin niin, että me ollaan niin kun etuoikeutettuja mennä sinne taikka tänne. Ei, ei se on meistä pois. Ei millään lailla. Vaan sitten on jossakin, kun aina kuulee semmosia versioita tästä perustamisesta, niin sitten me on aina oikastu ne. Että ei nyt ihan pidä paikkaansa sekään, kun paljon kuulee sitä, että Kekkonen on perustanu sen. Ei sillä oo perustamisessa mitään tekemistä.

”Isännät” mielsivät Peurungan itselleen tärkeäksi ja henkilökohtaiseksi osaksi elämäänsä. Peurunka edustaa heille jotakin ainutlaatuista, jota suojataan ulkopuolisilta uhkilta ja arvosteluilta. ”Isännät” korostivat haastatteluissa useaan otteeseen Peurungan olevan ”*Suomen paras*” ja ”*ykkönen*”. Välillä tuntui, aivan kuin he olisivat pitäneet Peurungan mainospuhetta. Muut kuntoutuslaitokset eivät houkuttaneet, vaan ne toimivat enemmänkin vertailupaikkana ”omalle” laitokselle.

K: No onko Peurungassa jokin semmonen tekijä, että minkä takia Peurunkaan?

M10: Tämä on Suomen paras.

K: No onko sille syitä?

M10: (nauraa) Totta kai, meikäläiselle tämä on sikäli, että ei sitä ilikiä muualle mennä. Olen tutustunu melekein kaikkiin laitoksiin, yöpyny niissä ja sillä tavalla, mutta en oo kuntoutuksessa ollu. Että nämä isommat laitokset kaikki, oon niitä muitakkii hyviä, en minä sitä sano, mutta kyllä tää on ykkönen. Laadunarvostelut on annettu. Taitaa olla ainoa Suomessa. Kyllä.

M8: Ihan, ihan tommosessa koemielessä niin kun kävin Mikkelissä, että minkälaista se siellä on. Että ossaa omaa hoitaa sitten paremmin (nauraa)

Unruhin (1983, 146) mukaan muut osallistujat voivat olla jopa riippuvaisia näistä organisatorista työtä tekevistä ja osallistumisen edellytyksiä luovista aktiivijäsenistään. ”Isännät” omasivatkin laajaa tuntemusta ja tietämystä kuntoutustoiminnasta, ryhmänsä oikeuksista ja tarpeista. He kantoivat huolta sekä veteraanikuntoutuksen mahdollisista vähentämisyrityksistä että kuntoutuksen vastaavuudesta ikääntyvien veteraanien tarpeisiin. Yrityksestä huolimatta asioihin vaikuttaminen koettiin välillä tukalaksi, koska ”ei ne enää meitä ota sinne”. Perustamansa säätiön kautta ”isännät” kuitenkin ”valvoivat” kuntoutuksen tasoa ja ”rätkyttivät” epäkohdista. Aihepiirit vaihtelivat kuntoutusmääristä ja kuntoutuksen laadusta aina iän ja heikenneen liikuntakyvyn mukanaan tuomiin ongelmiin.

rh M11: Kyllähän me koitetaan vaikuttaa sillä lailla, että veteraanien kuntoutus pysys täällä ensimmäisenä. ja sitä me on painotettu aina tonne noin, että meidän veteraanien kuntoutusta ei saa vähentää.

rh M10: Joo, tätä me valvotaan.

rh M11: Ja siihen me on aina pyritty valavomaan vuosittain niin, että me nähdään, että se vaan putoo, ni kyllä me siellä säätiössä heti sitten rätkytetään, että se ei saa puota. Sitä pitää enssijaisesti pitää, jostain muualta sitten täydentää.

rh M2: Ja meidän tämänhetkinen kunto huononee ja me tarvitsemme toisenlaisia hoitoja vähän ajan päästä.

rh M10: Ja tämän takia me on vaajittu, että meijät pitäis saaha hallitukseen, koska se aika paljon sanelee käytännössä. Ja se joka tuntee ja tietää ja

rh M11: Joo, kyllä.

rh M8: Mutta se laajennee koko ajan tämä touhu, nii ei ne enää meitä ota sinne. Että pitää olla realistinen.

”Isäntien” sitoutuminen Peurunkaan on voimakasta eikä Peurungan eteen tehtyjen ”ylitöiden” määrää lasketa. Virkistäytyminen kuntoutuksessa edustaa heille ylimääräistä hyvää, varsinaisen pääasian sivutuotetta. Peurunka ja tietynlainen ”peurunkalaisuus” onkin erään haastateltavan mukaan osa heidän elettyä elämänsä, jota ilman ”ois jollain tavalla tyhjempää ollu”. Sosiaalisessa maailmassa mukanaolo ja oman ryhmän asemaan vaikuttaminen voivatkin antaa aktiivijäsenilleen tunteen sosiaalisesta arvosta.

K: Teillä oli tämä loma ja virkistystoiminta silloin alussa semmonen pääasiallinen. Mutta nyt kun kuuntelee tätä ja te ootte paljon ollu mukana tässä kehitystyössä ja kaikkennäköisessä, ni ootteko te kerinny lomailemaan ollenkaan?

rh kaikki: (nauraa)

rh M8: Se on tämmöstä vaan ollu.

rh M12: Että se on ylimäärästä se virkistäytyminen.

rh M8: Ja kyllähän se on nytkin, että Peurungan takiahan tässä ylitöitä tehhään, kun kellokin on kohta jo seittämän. (nauraa)

rh M2: Kun pitäis olla virkistäytymässä. (nauraa) Tähän on ihan hauskaa. Tästähan pitäis tehdä jatkuva kerho.

K: Saapiko tästä ite jottain sitten?

rh M3: Tästähan saa hyvän mielen ihtelleen.

rh M10: Mukavasti mielellään muistellaan näitä sitten.

rh M8: Ja kyllähän ne varmasti, täytyy sanoa, että varsinkin ne, jotka tässä on koko ajan ollu mukana nii, kyllähän niitten elämä ois jollain tavalla tyhjempää ollu ilman tätä.

”Isäntien” lisäksi erotettavissa oli myös hieman toisenlainen Peurungassa asemansa vakiinnuttanut porukka: ”kanta-asiakkaat”. Heille Peurunka merkitsee tuttua ja turvallista toimintakenttää, jonka elementit näyttäytyvät rutiineina, ennustettavina kokonaisuuksina. Unruhin (1983, 140) mukaan tällainen ”kanta-asiakkuus” (regulars) ei sinänsä edellytä yksilöltä muuta kuin riittävää kiinnostusta ja sitoutumista tiettyyn sosiaaliseen maailmaan. Kuntoutusjakso toimii ”kanta-asiakkaille” jonkinlaisena vuoden merkkipaaluna ja kohokohtana. Esimerkiksi ajanvaraukset hoidetaan ajoissa, varmistaen, että seuraavana vuonna tavataan taas samaan aikaan. ”Kanta-asiakkaille” kuntoutus edustaa kuitenkin enemmänkin viihdettä. Heillä ei ole ”isäntien” kaltaista intoa osallistua tai vaikuttaa Peurungan toimintaan tai uhrata sille aikaansa.

M2: ...Alakuukoina oli semmonen systeemi, että aina valittiin semmonen kurssipresidentti, joka sitten vastas tästä vapaa-ajan toiminnasta. Ensimmäinen oli muuten Urho Kaleva Kekkonen. Ja oli hallitus sitten. Ne pitivät kokouksia ja hoitivat tätä vapaa-ajan toimintaa. Silloin oli aina tiistai- iltamat, kaikenlaisia kokouksia, joissa oli aina jotain pientä ohjelmaa, luentoja oli, sitten musiikki esityksiä, kuorolauluja ja vierailevia taiteilijoita tuli. Presidentti ja hallitus hoiti näitä asioita sitten yhdessä vapaa-ajan ohjaajien kanssa. Ja tuota se oli tavallaan tietysti mukavaa, mutta niille jotka siinä puuhas se kävi vähän raskaaks, ei se mikään himo-virka ollu. Minäkin jouduin siihen ihan vahingossa. (nauraa.) Olisin varmasti joutunut muutenkin, mutta kun en menny niihin kokouksiin, nii silloin ei valita.

2.3 Laitosarki Peurungassa

2.3.1 Haitarikortti päivän jäsentäjänä

Kuntoutus merkitsee monelle irtiottoa arjesta ja normaalien päivittäisten rutiinien murtumista. Haastateltavat puhuivatkin paljon siitä, että Peurunkaan tulo katkaisee tavanomaisen arkisen elämän ja repii irti vakiintuneesta elämänmenosta. Kuntoutusjaksot edustavat haastateltaville tavallaan arjen vastakohtaa, ”ei-arkea”. Seuraavan haastateltavan mukaan jakson tarjoama ”huoleton elämä” tuo ”poikkeusta siihen tavanomaiseen elämänmenoon”. Samalla Peurungan anti ulottuu myös kuntoutusjaksojen ulkopuolelle: kuntoutusjakson tapahtumat elävät muistoissa vielä kotonakin. Mukana olo antaa haastateltavan mukaan kokonaisuudessaan ”elämälle jatkoa”. Se muodostaa omanlaisensa aika- ja odotusperspektiivin, toivon, että ensi vuonnakin taas tullaan ja tavataan.

K: ...Kun täältä lähtee niin, mitä on tapahtunut? Mikä on päällimmäisenä mielessä?

M7: Kyllä se on kuitenkin se parempi kunto. Ja se on jollakin tavalla se tuota on täällä se yhdessä olo ja tämmönen vapaa oleminen ja vapaa huoleton elämä, oleminen. Että kun ohjelma annetaan ja sen mukaan toimit ja elät ja täällä on ruokailut on, on hyvät. Ja kaikella tavalla siinä on se tommonen, tommonen huolettomuus saa. Sillon, kun kotoa lähtee ja jättää ne huolet ja muut asiat sitten sinne ja lähtee. Täällä on se huoleton elämä edessä. Ja että mulla on listalla se, mitä minun tarvii tehdä ja sillä hyvä. Ja kaveria tapaa ja muuta. Niin kyllä se semmonen viihtysä, mukava kokonaisuus siitä kertakaikkiaan tulee. Että se on se anti. Ja sitä muistelee kyllä kotona vielä, että vähän aikaa. Ja se, se antaa elämälle jatkoa kumminkin. Kyllä se niin on. Niin jaksaa aina, tämmönen, eihän ihminen ihan samassa oloissaan aina. Niin se on sitä tottakai täytyy muutoksia saada ja vähän, vähän poikkeusta siihen tavanomaiseen elämänmenoon...Kyllä se on aina niin kun (nauraa) kyllä täältä kaveria hymyssä suin hyvästellään. Ja toivotaan, että jaksettais vielä seuraavana vuonna tulla.

Peurungassa syntyy kuitenkin omia erityislaatuisia arjen rakenteita. Ne ilmenevät totuttuina toimintatapoina, rutiineina ja aikatauluksina. Näitä tietynlaisen laitosarjen tuottajia ei kuitenkaan koeta samoin kuin ”tavanomaista” elämänmenoa rakenteistavia tekijöitä. Laitosarki ei edusta sitä ”arjen harmautta” tai ”rutiinien terroria”, josta J.P. Roos (1983, Salmen 1991, 240 mukaan) puhuu. Laitosarjen rutiineita ja aikatauluja ei

edes yritetä rikkoa vaan niistä halutaan nimenomaan pitää kiinni. Kuten edellä olevasta haastattelukatkelmasta ilmenee, haastateltava tuntee enemmänkin vapauttavana, että kuntoutusjaksojen päivät sujuvat tuttujen ja ulkoapäin saneltujen rytmitysten mukaan: ”*Mulla on listalla se, mitä minun tarvii tehdä*”. Rutiinien kokemukselliset merkitykset eivät Ben Highmoren (2004, 307) mukaan ole yksiselitteisiä: päivittäisen elämän rutiinit eivät välttämättä ilmennä vain kielteisiä pakkoja, vaan niiden avulla elämään saadaan myös järjestystä, ennustettavuutta ja turvallisuutta.

Haastateltaville Peurungan arki edustaa aivan erityislaatuista arkea. Se muodostaa aivan erillisen paikalliskulttuurin, joka merkityksellistetään kokemuksellisesti erilaiseksi kuin ”normaali” tai tavallinen arkielämä. Minna Salmen (1991) mukaan arkielämän käsitteellistäminen ja määrittely onkin ongelmallista. Arki on esitetty niin ei-arjen vastakohtana, uusintamisen alueena, rutiinien maailmana kuin näiden kolmen synteesinä, ihmisten toimintojen kokonaisuutena (Salmi 1991, 239-241). Karel Kosikin (1978, Salmen 1991, 239, 244 mukaan) mielestä arkea ja juhlaa ei välttämättä tarvitsekaan nähdä erillisinä elämänalueina: arki ei ole vastakohta epätavalliselle, juhlaa tai ainutkertaiselle vaan epätavallisuudet ja poikkeamat kuuluvat yhtäläillä arkeen. Odottamattomien ja ainutkertaisien tapahtumien uutuus kuluu pois nopeasti ja näin ne tuttuudessaan ja ennakoitavuudessaan sulautuvat osaksi arkielämän maailmaa. Highmore (2004, 320-321) näkee päivittäisten rutiinien sisältävän jopa esteettisiä ulottuvuuksia, jotka ilmenevät esimerkiksi rutiinien suorittamisen kautta heräävinä tunteina, muistoina ja miellelyhtyminä. Rutiinien kehystävät ja rytmittävät päivittäisiä kokemuksia, mutta ne kykenevät vastaavasti myös häivyttämään ajan.

Arkea voidaan tarkastella myös jokapäiväisen elämän kokemuksellisuuden ja ajallis-paikallisten kontekstien kautta. Henri Lefebvre (2000/1971 Burgittin 2004, 212-213 mukaan) näkee jokapäiväisen elämän erilaisista osa-alueista syntyvänä moniulotteisena kokonaisuutena. Arkea ei näin ollen voida erottaa omaksi erilliseksi alueekseen, joka tapahtuisi ja toteutuisi vain tietyssä sosiaalisessa ympäristössä tai tietyllä elämän alueella. Lefebvre (1971, Salmen 1991, 246 mukaan) ei näe arkea vain harmautena ja toistona vaan katsoo arkielämän sisältävän samanaikaisesti monenlaisia elementtejä, niin latteutta kuin rikkauttakin. Arjen moniulotteisuus syntyy Ian Burgittin (2004, 213) mukaan juuri siitä, että jokapäiväinen elämä jakaantuu useille erillisille, keskenään

vuorovaikutuksessa oleville sosiaalisille kentille. Sosiaaliset kentät käsitetään ja koetaan erilaisina ja erillisinä, koska sosiaalinen aika ja tila yhdistetään niihin eri tavoin.

Millainen sitten on kuntoutujan tavanomainen päivänkulku? Millaisena laitosarki osallistujilleen näyttäytyy ja millaisista aineksista se muotoutuu? Ehkä selkeimmin veteraanien kuntoutuspäiviä ja ajankäyttöä rytmittävänä tekijänä koetaan niin sanottu ”haitarikortti”. Tämä jokaiselle kuntoutujalle henkilökohtaisesti laadittava ohjelma sisältää oleellista informaatiota kuntoutusjaksosta. Siihen merkitään päivittäiset hoidot, ruokailut sekä kuntouttavat toimintamuodot aikatauluineen. Haitarikortti toimii jonkinlaisena vedenjakajana kuntoutuspäivien järjestetyn, ohjelmallisen toiminnan ja vapaa-ajan välillä.

K: No, minkälainen on kuntoutujan päivä? Mitä täällä tehdään ja mikä täällä on mukavaa?

M6: No sanotaan, niin kun armeijassa sanottiin aikanaan, että aamutoimet ja aamutee. Siitä se alkaa. Tosin tuota nin mennään aamupalalle tänne ja tuota, sitten ohjelma alkaa sen jälkeeseen siinä useimmiten 8.15. Ja sittenhän se on yhtä hyppyä niin, että mitenkä tämä haitari näyttää ne ajat sitten, että mitä millonkin on.

Arkielämän voidaan nähdä edustavan toistuvuudessaan, itsestäänselvyydessään ja ongelmattomuudessaan myös yhteiskunnan integraatiovoimaa, sosiaalista kittiä (Leithäuser 1977, Salmen 1991, 246 mukaan). Voisiko Peurungan laitosarki rutiineineen edistää edellä mainitulla tavalla vuorovaikutusta ja toimia omalta osaltaan yhteisöllisyyden rakentajana? Haitarikortti ei vaikuta vain veteraanien ajankäyttöön ja siirtymisiin. Se toimii myös päivittäisten keskustelujen innoittajana. Kortissa ilmoitetun ohjelman määrä ja laatu tuntui nostattavan esille ajatuksia sekä omasta että kaverien fyysisestä kunnosta ja terveydentilasta. Näin ollen se avaa veteraaneille mahdollisuuden myös keskinäiseen vertailuun. Esimerkiksi edellisen vuoden kuntoutusjaksoa vähäisempi ohjelma tai kevyemmät hoidot tulkittiin seuraavan haastateltavan tavoin monesti putoamiseksi ”alaspäin” tai ”huonompaan ryhmään”.

M9: Mutta nyt nämä on, en tiijä sanosinko minä, että näistä osa on huonompaan ryhmään puonnu, niiku yhen pykälän alaspäin. Onkohan siinä sitten? Mut eri ryhmässä myö ollaan. Myö ei olla enää tuolla lenkillä, eikä muilla. Mutta on tässä aikasempina vuosina, muistaakseni vielä kaks vuotta siten, usseet oli samassa ryhmässä kun minäki.

Henkilökohtaisesti laadittavan kuntoutusohjelman todettiin riippuvan pitkälti kuntoutettavan ”fysiikasta” ja jaksamisesta. Välillä oman ohjelman keventyminen viime kerrasta saattoi herättää ihmetystä ja sitä oli vaikea ymmärtää tai hyväksyä. Tuntuma omasta kunnosta ja voimista useimmiten näyttikin poikkeavan siitä, millaiseksi ne oli tulkittu ulkopuolisen silmin.

M10: Se riippuu tästä fysiikasta, miten jaksaa olla mukana. Kyllä. Mulla on tänäänkin, kaks on henkilökohtaista hoitoa ja sitten niitä yhteisiä hoitoja ja sittenhän on nuo talon yleiset palvelut. Ne on käytettävissä niin paljon kun kerkii... että ei täällä aika käy pitkäks. Että tämä vuosi on, tekivät, en tiijä mikä on, kun kevyemmän ohjelman, kun viimekin vuonna oli keskimäärin neljä ohjelmaa päivässä, että se oli jonakin päivänä aivan, että piti kattoo kelloa tarkkaan, ettei myöhästy. Joo.

Vaikka halua kovempaan ohjelmaan ja tiiviimpään tahtiin olisi joiltakin löytynytkin, oli ilmassa toisaalta myös tietynasteista huojennusta siitä, että vapaa-aikaakin jäi, että ”ei tarvii aina olla menossa, katsoa kelloa”.

M7: ... vaikka tässä ikäkin on tullu niin tuntuu, että vielä muuten on pysyny kunnossa niin minä kyllä haluaisin, että olis vaikka vielä vähän tiiviimpää mutta, mutta (nauraa)

K:Joo, se on niin yksilöllistä

M7: Kyllä sitä vapaa-aikaakin täyty vähän jäädä. Jotkut eivät välitä siitä. Mutta pitää sitä vapaatakin olla, että ei tarvii aina olla menossa, katsoa kelloa, että koska on seuraava lähtö.

Kuntoutuslaitos tarjoaa luonnollisen ympäristön tietynlaiselle sairauspuheelle, jonka keskeisimmät aihepiirit käsittelevät terveyttä, sairauksia ja niiden erilaisia hoitomuotoja. Haitarikortti toimii myös tämänkaltaisen ”sairauspuheen” jäsentäjänä. Pääasiallisesti veteraanit kokeilevat ennakkoluulottomasti uusia hoito- ja kuntoutusmuotoja. Kuntoutusporukalla on kuitenkin tärkeä rooli toimia tukena ja kannustajana, jos jokin hoito tuntuu epäilyttävältä tai siihen osallistuminen mietityttää. Henkilökunnan mukaan veteraanien ”itsehoitorinki” ulottaa vaikutuksensa välillä jopa lääkitykseen saakka: ”he kokeilevat jopa toistensa jotakin pillereitä”. Veteraanit sen sijaan kokivat sairauspuheen hyödylliseksi ja itsestään selväksi keskustelun aiheeksi, joka kuuluu ”jokapäiväseen asiaan”, kuten seuraava haastateltava asian ilmaisee.

K: Saapikos näiltä kavereilta vinkkejä näihin terveyteen liittyviin asioihin? Henkilökunta tietysti varmasti ohjaa, mutta tuleeko vertailtua kokemuksia tai muita näiden veteraanien kanssa?

M3: No nehän kuuluu jokapäiväiseen asiaan!

K: Kuuluuko?

M3: Kyllä! (nauraa) Aina kerrotaan ja kerrotaan minkälaista hoitoa on ja mahdollisesti vielä sitten, että mitä me vammaiset ollaan, että tuota, mitä vammoja on, millä tavalla on hoidettu, mikä on ollut hyvä ja näistä keskustellaan ihan päivittäin, voi sanoa. Ainakin minä olen sen todennut, että niistä kuulee. Monesti voi joku sanoa, että kuule sulla on ihan samanlainen. Pyydäpä nyt tämä hoito. Tämä on hyvä. (nauraa)

Tämän sairauspuheen rinnalla kulki myös tietyn tasoinen kyllästyminen sairauksista ”valittamiseen”. Toisaalta omista sairauksista kerroiltiin siitä huolimatta mielellään.

K: Mites sitten täällä Peurungassa noin muuten sairauksista ja kuntoutuksista, että keskustellaanko niistä?

M4: No, en minä tiijä, en minä tiedä, mutta sen minä voin sanoa, että mä tuolla tota noin tanssin erään naisen kanssa. Ja hän sano, että sinä oot ihmeellinen mies. Ja minä sanoin, että miten minä nyt niin ihmeellinen mies? Se sano, että kun sinä et koskaan valita mitään sairauksia. Minä sanoin, että miten valittaakos ne toiset? Se sano, että no kaikki äijät valittaa, mikä millonkin, mistäkin valittaa, että kun jokaisella on kaikenlaista vikaa! Minä sanoin sille naiselle sillai, että ken vaivojansa valittaa on vaivojensa vanki! Ja minä oon siis monelle, joka täälläkin ja jollekin muullekin oon sanonu, että kukaan teistä ei voi esittää sellasta, mitä minä voin esittää. ...että kyllä moni kaveri kalpenee, kun minä alan esittää näitä juttuja (nauraa).

2.3.2 Vapaa-ajan ohjelma

Vanhustyön viriketoiminta nähdään usein palvelutoimintana, jonka kohteena ikäihminen on. Virikepalveluja tuottavat monesti viriketoiminnan tai vapaa-ajanohjaajat, jotka samalla määrittävät toiminnan muodon ja sisällön. Ikäihmisten omat tarpeet ja halut saattavatkin jäädä pimentoon. (Hohenthal-Antin, 2001, 21). Peurungassa veteraanit ovat aikaisemmin olleet aktiivisesti suunnittelemassa omaa vapaa-ajan ohjelmaansa. Miltei jokainen haastateltava kaipaili aikaisemmin käytössä ollutta kuntoutusjaksoittain valittua ”hallitusta”, jonka ”presidentti” ja ”ministerit” keskittyivät kuntoutusjakson aikana tapahtuvan vapaa-ajanohjelman suunnitteluun. Veteraanit

järjestivät tuolloin paljon myös omia vapaa-ajan aktiviteetteja ja tempauksia ja heidän keskuudestaan löytyi aina halukkaita esiintyjäkin.

J: Mites sitten, kun te ootte täällä, ni päivät mennee sillä lailla, että on näitä kuntoutuksia ja ja. Kokoonnutteko te sitten jotenkin säännöllisesti tai jotenkin?

rh M2: Se iltahommahan se kaikkein parasta on. Eilenkin meitä oli neljä henkeä koolla.

rh M8: Nii täällähän oli alkuaikoina, ni täällähän oli järjestäytytty sillon, kun täällä oli pääasiassa näitä veteraaneja, nii meillähän oli täällä presidentti ja eri alojen ministereitä ja ne hoiti asioita... Mutta se on nyt jääny pois ja kun täällä on nämä nuoret, nuorempi polvi.

rh M11: Ja askartelupajahan täällä on. Se on yhdeksään asti käytettävissä tuolla.

rh M10: Meilläkin on vapaa-ajanohjaajat järjestää, millon on kodalla lauluillat ja kahvit on mukana ja

rh M2: Elokuvia on ja

rh M10: Joo elokuvia on, joo.

rh M8: Että ei se yhtä juopottelua se iltaa oo (nauraa)

rh kaikki: (nauraa)

Hallitusjärjestelmä on kuitenkin jo taakse jäänyt käytäntö. Henkilökunnan mukaan veteraanien jaksaminen ja veteraaniporukan väheneminen puolsivat päätöstä ”hallituksen” lakkauttamisesta. Edellisessä ryhmähaastattelukatkelmassa hallitusjärjestelmän poistuminen nähtiin ”nuoremman polven” mukaantulon seurannaisvaikutuksena. Osa veteraaneista veteraaneista puolestaan tunsu itsekin väsähtäneensä hallitustouhuihin. Veteraanit kuitenkin tiedostivat, että heillä on yhä mahdollisuuksia vaikuttaa vapaa-ajanohjelmaan antamalla palautetta ja esittämällä toiveitaan. Eräs haastateltavista totesikin, että ”täällähän on jatkuva kysely päällä”.

Veteraanien keskinäinen kanssakäyminen ja toiminta eivät siis lopu viimeiseen haitarikortissa merkittyyn hoitoon tai ohjelmaan. Kuntoutettaville on tarjolla talon puolesta järjestettyä vapaa-ajanohjelmaa, kuten elokuvia, kotailtoja ja tansseja. Lisäksi järjestetään viikoittain vaihtuvia luentoja eri aiheista ja retkiä Jyväskylään tai jonnekin lähiympäristöön. Jokainen voi valita oman ohjelmansa mielensä mukaan kirjastosta ja tuloaulasta löytyvistä vapaa-ajan tiedotteista. Aina ei löytynyt halua osallistua kaikkiin tarjolla oleviin rientoihin, mutta aiemmat osallistumiset muistuvat ainakin seuraavan haastateltavan mieleen nopeasti.

K: Mitenkäs se järjestetty vapaa-ajanohjelma täällä? Onko siinä jottain semmosta mieluista?

M2: On. Taisit saaha sen ohjelman.

K: Joo kyllä, sieltä kirjastosta.

M2: ...Siinähan on joitakin vakiojuttuja. Ja tuota täältäähän tehdään retkiäkin. Niihin pittää silleen sopivasti ilmottautua, jos ei tuu tarpeeksi nii se raukeaa. Ne käy tuota Jyväskylän kierroksen ja sitten teatterimatkan ja jääkiekko-otteluissa, Puustellissa ne on käyneet. Ennen vanhaan käytiin, niin järjestettiin tuonne ilmailumuseoon ja sitten sinne käpykoloon, Mikko Niskasen juttuun ja tuota sitten siellä Liimattalassa on se taidekoti, se taidemuseo. Minä en tiijä miten se toimii nykysin mutta, myö käytiin siellä ja tilattiin sieltä kahvit.

K: No mites nämä kotaillat ja muut?

M2: No niissä minä en oo niikään käyny. Kun minulla on vähän tuota, onhan siellä jotakin muutakin ohjelmaa, millon mitäkin. Ja sitten ne juovat siellä kahvia ja muuta, mutta en oo nyt tässä. Harvemmin.

Monesti järjestettyjä aktiviteetteja ei tuotu esille omakohtaisen osallistumisen siivittämänä, vaan enemmänkin luettelomaisesti kertoen, millaista toimintaa Peurungassa olisi tarjolla. Oma osallistumattomuutta ei kuitenkaan koettu ongelmalliseksi. Aika ei käynyt pitkäksi varsinaisen kuntoutustoiminnan ulkopuolella ja vapaa-aikaa olisi mielellään saanut olla enemmänkin. Veteraanien suosiossa tuntuivat olevan erityisesti Peurungassa esitettävät elokuvat, joissa monet haastateltavista kävivät. Peurungassa järjestettävät tanssit olivat mielenkiintoinen ja hauskakin ilmiö. Suhtautuminen tanssimiseen ja ravintolassa käyntiin vaihteli aidosta innostuksesta jopa lievään paheksuntaan. Eräs haastateltavista esitti oman näkemyksensä ravintolapalveluiden käytön vaikutuksista:

M10: Täällähän vallankin alakuaikoina joku ihmetteli, kun täällä oli tää ravintola koko ajan myös mukana. Joku vähän kielteisestikin suhtautu ja arvosteli siihen ja minä sitten lohutin ja sanoin, että ei pärjee nyky-yhteiskunnassa, jos ei oo hyvä fysiikka ja huono moraali! Ja täällä kun kasvatetaan molempia! (nauraa). Semmosta. Kyllä.

Paheksuntaan viittaavien lausumien takana saattoi vaikuttaa henkilökuntahaastattelussa esiin tullut runsas alkoholinkäyttö ja juhliminen Peurungan alkuaikoina. Tanssimassa käynti muodostui monelle ”tunnustuksen” paikaksi, josta ryhmähaastattelussa kehkeytyi varsinainen puheenaihe.

J: Ihan semmonen nopee kierros, että kun me Katjan kanssa täältä lähetään pois, ni mitä meinaatte tänä iltana tehdä?

rh M2: Mennäänkö pelaamaan sitä koronaa?

rh M3: Koronaa joo.

rh M1: Minä menen kotiin.

rh M13: No tunnustetaan myö, jotka mennään naistentanssiin, että myö mennään sinne. (nauraa)

rh M3: Minä jo arvasin

rh M2: Ne mennee testiin, kuntoutustestiin. (nauraa) Ootte ainakin rehellisiä.

rh M10: Minä en periaatteessa tanssi. Kun on naistentanssit (nauraa).

Kuntoutusjaksot toimivat joillekin osallistujille ympäristönä, jossa mieluisaksi koettua tanssiharrastusta voi jatkaa. Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo, että hänen puolisonsa sairastelu on rajoittanut tanssimassa käyntiä kotioloissa. Peurunka on hänen kertomansa mukaan ainut paikka, missä parketille tuli vielä lähdettyä ja jossa voi tanssia ikään kuin varastoon: ”on vuoden annos otettava kerrallaan”. Haastateltava ottikin Peurungan tanssilattialta ilon irti, varsinkin kun se oli kotoa ”ihan rehellisesti luvattu”.

M9: ...kyyllä sitä jaksaa humpalla käyvä vielä iltasin. (nauraa) Voi minulla vaimo kyssyykii, että vieläkö sinä jaksat joka ilta olla siellä. (nauraa) Sanotaan, että nuorempana ni, ihan joka ilta jonkun verran. Se on, että jos siellä ottaa alkoholia ja muuta ni sitten ei jaksaa...

K: Nii kyllä ja liikuntaahan se on sekkiin.

M9: Ja ihan mieluista liikuntaa. Että kyllä minä uskallan sannoo, että minä käyn. Ja kotonakkiin, niin eivät varmaan soita siihen aikaan, kun on ravintolassa tanssit ja muut. Ne tietää, että minä oon siellä. Se on ihan rehellisesti luvattu. (nauraa)

K: Joo. (nauraa) No onko siellä miten paljon niin kun veteraaneja muuten?

M9: No nyt näkyy olevan vähempi ja sanosinko minä niin, että tänäkin iltana, kun tulee tähti-ilta, niin se on maksullinen. Niin onko nyt, että monet tuota eivät sillä lailla kehtaa tulla. On illallakin minä katoin, kun naisten tanssit oli, että mitenäs mejän porukkaa on... Keväällä on meitä enempi semmosia, jotka oli innokkaampia tanssimmaan...Enhän minäkkään illalla loppuun asti ollunna. Jo kaheltatoista olin pitkin puuta. (nauraa) Ei, se ol viime kevättalvella, kun kävin, niin nyt ei tullu yhtään kertaa käytyä sen jäläkkeen kotioloissa. Kesällä vois joskus lavoilla käyväkii. Mutta sanotaan nyt, että minun emännällä oli semmonen leikkaus, niin, että ei hän pysty. Niin ei sitä tule sitten lähettyä. Nii, että kyllä se on jääny vaan ihan tänne. Minä aina sanonkin täällä, että minun pitää tanssia, kun nuo ravintolan työtökii on tuttuja melekein kaikki. Että se on vuoden annos otettava kerrallaan, nyt puolen vuoden annos. (nauraa)

Parketilla tarjoutuu myös mahdollisuus muiden kuntoutujien ja heidän edesottamuksiensa tarkkailuun. Seuraavassa veteraani kuvaa elävästi, millaisen vaikutuksen hän on huomannut tanssimassa käynnillä olevan: liukkaat lattiat saavat osan kävijöistä unohtamaan, että ”he ovat tällasia vaivaisukkoja”. Tansseissa käydäänkin, vaikkei ei seuraavan haastateltavan tapaan ihan tanssitaituriksi tunnustauduttaisikaan. Samoin seurataan tarkoin eri iltoina olevia monenlaisia tanssitapahtumia ”myrsky-Mantasta” aina tähti-iltoihin saakka.

M4: ...minä olen huono tanssimaan. Minä tota noin olin tässä, sunnuntaina on täällä sellanen, mikskäs sitä sanotaankaan, äläs nyt, aina sunnuntai- iltamat...Siellä on siis tanssia ja myyvät arpoja ja sitten tota kahvia saa kahdella eurolla ja kakkua tai pullaa. Ja sitten erikoisesti keskiviikkona on sellainen niin sanottu myrsky-Manta.

K: Jaa. Mitäs se tarkoittaa?

M4: Se on sellainen naiset erikoisesti sillon suorittaa sen myrskyn. (nauraa) Nii.

K: Jaaha. (nauraa) Mulle nää on vähän tuntemattomia juttuja. Onko se niin kun vuorohaku?

M4: Juu, juu, tai siis siellä on joka toinen tunti on miehille ja joka toinen on naisille. Muulloin ei ole sellasta. Sitten torstaisin on sellanen tähti-ilta. Huomenna on Souvarit.

K: Joo. Niin, työ ootte kuitenkin jonkun verran käyny tuolla?

M4: Kyllä jonkun verran. Minä kävin aikasemmin enemmän, mutta kyllä minä nyt oon käyny aika vähän, aika vähän käyny nyt. Että kyllä minä aikasemmin kävin huomattavasti enemmän.

K: Mites onkos näitä veteraaneja muuten näkyny tansseissa?

M4: No, kyl siel toiset ukot tanssii kovasti. Mutta se, että minä tulin ensimmäisen kerran, niin tota noin täällä oli hirveen moni, joka käveli kepin kanssa ja kynnärsauvojen ja kainalosauvojen. Mut kun tuli tanssi-ilta, niin kynnärsauvoja ja keppiä ei näkyny missään! Minä, että voi herranen aika, kyllä on teatteria! (nauraa)

K: Mihin lie jääny kepit? Narikkaan? (nauraa)

M4: No juu. Ukot jätti, mikäli ne tuli tanssiin, niin ne jätti keppisä ja kainalosauvasa tuota asuntoon ja tulivat sitten. Että ei he näyttänykään, että he ovat tällasia vaivaisukkoja. (nauraa)

2.3.3 Julkiset ja yksityiset tilat

Peurungan julkiset tilat, esimerkiksi tuloaulan istuinryhmät, käytävät, kirjasto ja jo edellä mainittu tanssiravintola, muodostavat tärkeän ympäristön kontakteille ja seurustelulle. Veteraaniaulassa, sairaanhoitajien ja fysioterapeuttien vastaanotoille

vuoroa odotellessa pääsee keskustelu välillä sellaiseen vauhtiin, että hoitoaikakin tahtoo unohtua. Keskeisenä tapaamispaikkana toimii myös tiettyinä kellonaikoina tapahtuva ruokailu. Ravintolasalissa juttua syntyy niin tuttujen kuin tuntemattomienkin välillä ja ”*kenen kanssa tahansa voi kokeilla puheisiin*”.

M2: Sehän täällä on mielenkiintosta, että vaikka tuolla ruokapöyvässä sattuu syömään ja alkaa puhe. Pari kolme päivää sitten siinä istu yks mies, kun myö oltiin vaimon kanssa syömässä. Nii minä kysyin sitten, että minkä ryhmän mukana hän täällä on, kun hän on kerran nuorempi. Ja siitä alko sitten keskustelu. Hän kerto itsestään ja. Täällä kun on tää vahvasti, joka vähänkin täällä on nii huomaa, että täällä on hyvä henki. Kenen tahansa kanssa voi kokeilla puheisiin.

Oli mielenkiintoista huomata myös, kuinka Peurungan fyysisessä ympäristössä tehdyt muutokset muuttavat totuttuja rutiineja ja vaikuttavat tätä kautta myös kuntoutettavien kanssakäymiseen ja kokoontumisiin. Tästä esimerkkinä toimii seuraavan haastateltavan kommentti television katselusta. Ennen televisiot olivat Peurungan yhteisissä tiloissa, erityisissä televisiohuoneissa. Kokoontuminen yhteisiin televisiohuoneisiin näennäiseen television katseluun muodosti hänelle mukavan muiston menneisyydestä. Television katselua oleellisemmaksi haastateltava näki sen, että julkisiin tiloihin sijoitetut televisiot keräsivät aikoinaan porukan yhteen ja keskustelemaan. Televisioiden ilmestyminen huoneisiin on hänen mukaansa vaikeuttanut joukon kokoontumista ja ”kerhojen” luontevaa syntymistä.

K: No onko teillä veteraanien kanssa ollu semmosia yhteisiä harrasteita täällä. Yhteisiä juttuja tämän vapaa-ajan ohjelman puitteissa tai sitten sen ulkopuolellakin?

M7: No tuommosia pieniä piiriä joskus ja pieniä keskusteluja, tuolla tulee. Niin niitä kyllä nyt on. Mutta, että olis koottu oikein tuommosta pysyvää, niin ei. Sillon alkuaikoina minä pidin sen mukavana, kun ei ollu televisioita vielä noissa huoneissa. Muuta kun täällä alhaalla oli eri huoneissa oli ykkös tv ja kakkos tv. Sai katsoa jompaa kumpaa niissä huoneissa sitten. Ja me illalla kokoonnuttiin me miehet, kun niitä ei huoneissa ollu. Siellä oli kerhoja ja siellä oli juttuja ja siellä oli kaikenlaista. Ne oli niitä parhaimpia kanssa, että se joukko oli illalla siellä. Mutta nyt, kun televisiot on huoneissa, niin ei täällä illalla nää alhaalla ketään. Paljoa. Ei enää tule semmosia kerhoja, kun sillon tuli. Korkeintaan, jos tuolla luentosalissa on joku ohjelma, niin siellä on sitten vielä. Ja siellä voi tulla sitten niiden puitteissa keskusteluja... Minusta se oli ihan (nauraa) olen joskus aatellu, että se olis ollun vieläkin parempi, että se joukko olis täällä alhaalla. Tottakai voi levätä tuolla huoneessaan ja maata. Mutta kyllä ne miehet sillon tuli

tuonne. Sen mä muistan oikein semmosena, semmosena viihtysinä, mukavina tilaisuuksina. (nauraa). Välillä sitä televisiota seurattiin, mutta sitten se usein jäi, sivuasiaks se televisio. Oli kaikkee muuta. Puhuttiin sitten paljon muustakin kuin sodasta ja menneestä. Se oli sitten, (nauraa) kaikenlaista.

Yksityisemmän tilan tarjoavat puolestaan kuntoutujien omat huoneet. Majoitus Peurungassa tapahtuu yleensä kahden hengen huoneissa. Kohdalle osuva huonekaveri vaikuttaakin kuntoutusjakson kokemiseen, ovathan kuntoutusjaksot pisimmillään jopa neljän viikon mittaisia. Osalla haastateltavista oli vakituinen huonekaveri, jonka kanssa tavat, tottumukset ja mahdolliset vaivat olivat käyneet tutuiksi. Vakituisen huonekaverin poisjänti olikin välillä kova paikka, jolloin paremmaksi vaihtoehdoksi koettiin yksinolo. Jos huonekaveri ”ei ole sopiva”, voi yhteisen huoneen jakamista verrata seuraavan haastateltavan mukaan jopa ”korsussa” asumiseen.

K: Ootteko työ ollu yllesäkkii näin kaks viikkoo? Onko se parempi niin?

M4: ...minulla oli vakituinen huonekaveri aikasemmin, niin meillä meni aika mukavasti, mut sitten hän sano, että ei tulekaan nyt tänä vuonna ollenkaan. Niin sitten minä jaoin sen niin kun tällä tavalla kahtia. Ja täytyy sanoa, että kyllä se aika paljon riippuu siitä huonekaverista kyllä.

K: Nii, ne taitaa olla kahden hengen huoneita kaikki?

M4: Juu. Minä tota noin kirjoitin tänne, kun täältä lähetettiin semmonen kyselykaavake, että kun minun monivuotinen huonekaveri ei tule, niin minä toivoisin, että minä saisin olla yksin, että kun, mulla olis ollu tuossa vaivoja ja muuta. Niin ne sano, että ei, ei ollenkaan mitään mahdollisuutta. Ja sitten oli vähän sellanen huonekaveri, että ei ollu oikeen mukavaa. Nyt minulla oli oikeestaan aika hyvin tultiin toimeen, vaikka hän oli melko vaivanen...Sitten mulle tuli taas uus, mutta minä huomasin heti, että nyt ei kyllä ole, nyt ei ole sopiva huonekaveri

M4: Nii. Se on kun näin vanhaks tulee, niin ei sitä enää sillai. Niin kun yks kaveri sano tuossa, että sodan aikana oltiin korsussa niin nyt hän ei halua olla korsussa, että hän haluaa olla yksin

Huoneissa tehdään toki muutakin kuin lepäillä. Kokoontuminen jonkun ”kämppään” kortin peluuseen tai muuten vain iltaa istumaan on suosittua. Itsejärjestetty iltaohjelma Peurungassa elää ja voi hyvin ”vapaa-aikaministeriön” lakkauttamisesta huolimatta.

rh M2: Me kokoonnutaan johonkin kämppään ja keitetään kahvia tai teetä ja voidaan jotain seurapeliä pelata siinä. Ja aikasemmin meillä oli semmonen toistakymmentä henkee korona jengi. Ja se jatku illasta iltaan.(nauraa)

2.4. Iän merkitys sosiaalisissa maailmoissa

2.4.1 Kahden kerroksen väkeä?

Sosiaalisia maailmoja voi luonnehtia väljiksi, ihmisten välisiksi sosiaalisiksi kudelmiksi, joissa kohtaavat mukana olijoiden erilaiset tavoitteet ja intressit. Sosiaaliset maailmat eivät toimi yhden asetetun tavoitteen tai ideologian ympärillä tai sisällä monille organisaatiomuodoille tyypillisiä valta- tai auktoriteettirakenteita. Roolit, arvot ja käytännöt vaihtelevat nopeasti ja spontaanisti mukanaolijoiden mukana, eivätkä muutokset edellytä jäsenten hyväksyntää. Henkilökohtaisen mukana olon perustuessa kognitiiviseen identifikaatioon, voi keskeiseksi ihmisiä yhdistäväksi tekijäksi kohota jäsenten yhteenkuuluvuuden tunne tai samantapainen ajattelumaailma. Unruhin mukaan sosiaaliset maailmat jakautuvatkin osasysteemeihin tai maailmoihin, jotka ovat järjestäytyneitä tietyn sukupolven tai kohortin mukaan - yhteiset kokemukset, taustat ja tavoitteet sitovat ihmisiä yhteen. (Unruh 1983, 35-36.)

Ikä ei välttämättä näyttele suurta roolia sosiaalisissa maailmoissa ja periaatteessa kaikenikäisillä on mahdollisuus osallistua ja identifioitua johonkin maailmaan. Sosiaaliset maailmat voivat kuitenkin olla ikäjakautuneita, vaikka muodollisia ikäsääntöjä ei olisikaan. Sosiaalisia maailmoja voidaankin luokitella eri ikäisille avautuvien osallistumismahdollisuuksien mukaan. (em. 1983, 77-82.) Nuorekkaiksi luonnehdittavissa sosiaalisissa maailmoissa ikääntyneiden asema saattaa helposti jäädä marginaaliseksi. Vastaavasti ikäsekoittuneissa maailmoissa keskeiset positiot ovat jakaantuneet kaikenikäisten kesken. Tämä ei kuitenkaan aina poista mahdollista ikäsyryntää. Unruhin (1983, 88) mukaan pääosin ikääntyneistä koostuvat sosiaalisen maailman osat voivatkin tarjota ikääntyneille heidän toimintamahdollisuutensa säilyttävän turvasaarekkeen: ikätoverit ymmärtävät toistensa elämää, arvostavat vielä olemassa olevia vahvuuksia, eivätkä takerru ikääntymisen mukanaan tuomiin rajoituksiin. Samanikäisten ympäristö avaa mahdollisuuden toimia ja ilmaista itseään ilman riskiä joutua nöyryytetyksi tai naurunalaiseksi.

Veteraaneilla on ollut keskeisen asema sekä Peurungan kuntoutustoiminnan alullepanijana että sen suurimpana asiakaskuntana. Toimintamuotoja on veteraanien ikääntyessä pyritty muuttamaan nykyisiä vaatimuksia vastaaviksi ja heidän osallistumisensa on säilynyt pääosin vakaana vuosien saatossa. Veteraanien keskinäiset suhteet vaikuttivat kaikin puolin ongelmattomilta ja heidän keskuudessaan on syntynyt omia porukoita, joiden kanssa Peurunkaan halutaan tulla joka vuosi samaan aikaan. Vähitellen työikäiset kuntoutujat ovat kuitenkin korvanneet vähentyvää veteraanijoukkoa. Nykytilassa Peurunkaa voisikin luonnehtia enemmän ikäsekoittuneeksi ympäristöksi, jossa kohtaavat eri sukupolvien edustajat omine intresseineen ja tarpeineen. Miten veteraanit sitten ovat kokeneet nuoremman sukupolven esiinmarssin? Millaisia tunteita ja ajatuksia Peurungan uusi, veteraaneja itseään puolta nuorempi, miehitys herättää?

Nuorten läsnäoloa ei sinänsä koettu ongelmallisena ja veteraanit vakuuttivat tulevansa hyvin toimeen nuorempien kanssa. Puheista kävi kuitenkin ilmi selvä ryhmittely ”meihin” ja ”heihin” eli veteraaneihin ja työikäisiin. Ryhmähaastattelussa Peurungassa nähtiin olevan ”kahen kerroksen väkkee”: nuoret ja vanhat toimivat Peurungassa rinnakkain, mutta kumpikin ryhmä ”omassa leirissään”. Tälle jaolle veteraanien ja työikäisten välillä voi löytää useitakin syitä, mutta keskeisimmiksi nousevat ikä ja sen seurannaisvaikutukset. Veteraanien ikääntyessä, fyysisen toimintakyvyn heiketessä ja kiinnostuksen kohteiden muuttuessa ovat heidän ja työikäisten kuntoutus- ja vapaa-ajantoiminnat eriytyneet sisällöllisesti toisistaan.

rh M10: Viime aikona on vähän ruennu näkymään, kun täällä on vähän kahen kerroksen väkkee. On nämä KELA:n nuoret ja sitten on me vanhat jermut täällä. Nii pikkusen ne on omassa leirissään ja myös ollaan omassa leirissä.

rh M11: Juu

rh M10: Ennenhän meillä oli kaikki omat vapaa-ajan ohjelmat ja koko talon yhteisiä, mutta nyt se pikkusen jakaa tämä. Mutta ei, en minä sano, että se on kielteinen, mutta vähän näkyy tässä.

J: Mistä se johtuu?

rh M10: No, nuo alkaa olla vähän niin kun oma jengi. Niillä on etupäässä omat kuntoutusryhmät suurimmassa osassa

rh M8: Joo, niillä, ei ne oo näissä veteraanien porukoissa.

rh M7: Niillä on aika rankat ne päivät.

rh M10: Mutta meillähän säännöissä seisoo ennaltaehkäisevä kuntoutuslaitos.

Veteraanien suhde nuorempiin kuntoutettaviin onkin hieman ristiriitainen. Ikääntyneen veteraanin näkökulmasta työikäisten ihmisten kuntoutustarvetta on välillä vaikea ymmärtää ja heidän kuntoutuksensa saattaa näyttäytyä turhana toimintana. Henkilökuntahaastatteluissa kävi ilmi, että nuorten mukanaolo voi tuntua tietystä mielessä myös rasitteelta: kuntoutustoiminnan on huomioitava myös nuorempien tarpeet ja tarjottava heille ajankohtaisia asioita, jotka eivät taas veteraaneja kiinnosta välttämättä lainkaan.

K: No onko sitten, jos ajatellaan tämmöstä sosiaalista kuntoa veteraaneilla, nii millaset suhteet veteraaneilla on keskenään? Onko teillä kuvaa siitä? Tai onko jottain ongelmia ilmenny? Sitten taas toisaalta suhteet näihin työikäisiin, että miten ne sitten niin kun toimii?

H1: Kyllä! Mielenkiintonen juttu (nauraa).

H2: Mä luulen, että suhteet on hyvät.

H1: Joo kavereita ovat.

H2: Jo monet ovat varanneet jo ennakkoon, että joka vuosi on samaan aikaan tää kuntoutusjakso. Heitä on sitten semmonen yhteinen porukka. Mutta sitä en tiijä minkälaiset on suhteet näihin työikäisiin.

H1: Minusta tuntuu, että pikkusen on semmosta, että mitä nuokii, nuittenhan pitäis olla työssä. Eli he ei ymmärrä semmosta ollenkaan, että he on siinä iässä tehny täyttä työpäivää. Heille on se on aivan hullua, että näitä kuntoutetaan.

H2: Kyllä minä yritän aina tuloinfossa selittää, että minkä takia näitä kuntoutetaan, mutta ehkä on vähän semmosta, että turhaa, turhaa. He on kovienkin kipujensa kanssa työtä painanu.

H1: Monesti tuolla luennollakin on, että jos joku asia ei heitä koske niin heti siellä on, että mitä tää on? Hypätään jo eteenpäin.

Samantyyppisiä kannanottoja esittivät myös veteraanit itse. Seuraavan haastateltavan mielestä nuorisotila on jollakin tapaa ”vallannu” tilaa veteraaneilta. Tämä näkyy kuntoutusjaksojen totuttujen toimintamuotojen uudistamisena. Kuntoutettavien ikähajonta on haastateltavan mukaan ”muuttana nuo luentoaiheet ja niin päin pois” sekä vaikuttanut myös vapaa-ajan ohjelman toteutukseen niin, että mieluisat aktiviteetit ovat ”hävinny pois”.

K: Millä tavalla teillä sitten vapaa-aika täällä mennee, että jos tuolla normaalissa elämässä, niin kun sanoitte, niin tulee ryystettyä kuppi kahvia. Niin mites sitten Peurungassa? Nimenomaan tämän kuntoutusjakson aikana?

M8: Joo, se on tuota sekin on, sekin on pikkusen, pikkusen ottanu takapakkia. Sillon kun täällä oli pääasiassa veteraaneja ja sotainvalideja oli. Meillähän oli täällä, täällä oli sisäinen hallitus. Täällä valittiin presidentti ja ministerit ja muut.

K: Joo, niin minä oon kuullu.

M8: Juu, juu. Että se ihan, se oli semmosta elävää elämää se, se olo. Mutta nämä on kaikki nyt vuosien mittaan hävinny pois. Ja se on tuo nuoriso, ehkä vallannu. Se on muuttanna nuo luentoaiheet ja niin päin pois tuolla, että ne on enemmän semmossii nuoriin kohdistuvia.

2.4.2 ”Hyvää päivää ja kirvesvartta.” – sukupolvi erottelijana

Veteraanit muodostavat Peurungassa tiiviin ryhmän. Kavereitten tuloajankohdan selvittely kuului veteraanien kuntoutusjakson alkurituuaaleihin. Tuttu porukka oli saatava kokoon mielellään heti ensimmäisestä päivästä lähtien. ”Tykyt ja muut”, eli kuntoutettavien nuorempi puolisko puolestaan muodostaa veteraaniporukasta oman erillisen ryhmittymänsä. Useimmiten kysyessäni heidän välisistä suhteistaan keskustelu ajautui tapaamisiin ruokailussa. Ravintolasali tarjoaakin otollisen ympäristön veteraanien ja työikäisten vuorovaikutukselle ja kohtaamisille. Monet kertoivat tavanneensa nuorempaa väkeä ja jutelleensa heidän kanssaan syömässä ollessaan. Yleensä kanssakäyminen pysytteli kuitenkin melko pinnallisella ”hyvää päivää ja kirvesvartta” -tasolla, kuten seuraava haastateltava totesi.

M8: Samoina aikoina, kun on oltuna täällä, hyvinkin paljon ollu porukkaa. Niin sitten vaikka ei oo sotakaveri ollukkaan, niin on tultuna tutuks. Nin aina ruvetaan kahtomaan ja seuraamaan, ensimmäisenä päivänä, että ei näy. Ja sitten ruvetaan jo kyselemmään henkilökunnalta, että onko se olluna täällä. Että kyllä se on, että ei täällä oo olluna minkäänlaista noin. Että ainoa, ainoana mikä nyt on viime aikoina kun on ruvettu tämä, tämä nämä tykyt ja muut nämä näitä nuorempia kuntoutukseen tulemaan. Ne tahtoo niin kun eriytyä sinne. Että ne on omassa porukassaan. Että sitten sotaveteraaniporukka taas niin kun omassaan.

K: Ahaa, joo

M8: Se erottuu ihan selevästi kyllä että, mutta se on täysin ymmärrettävää. Että eihän oikeestaan ventovieraat, niin mitäpäs ne paljon pystys puhumaan toisilleen, että.

K: No mites nää työikäset kuntoutujat? Ottaako he kontaktia teihin? Haluaako he

M8: Hyvin, hyvin vähän. Mutta kyllä, jos sattuu sammaan pöytään syömään, niin uteliaasti kysellään, että missä päin olit sodan aikana ja niin päin pois että.

K: Kertooko heille mielellään tämmösiä?

M8: No miksei. Kyllä nämä nuoremmatki niin jotkut kysellee, mutta ei, ei hyvin paljon. Ja kyllä ne vähän sitten omassa porukassaan on. Kyllähän se täysin ymmärrettävää on, että kun vuosikymmeniä on ikäerotus, niin ei se juttu ihan niin heleposti lähe käyntiin. Että jotakin tuommosta jokapäivästä. Hyvää päivää ja kirvesvartta. Niin se saattaa onnistuu.

K: No mites sitten näitten veteraanien, kavereitten kanssa vapaa-aikana?

M8: Juttua riittää ihan varmasti. Ei tartte yhtään niin kun onkia, että mistähän puhuis.

Ryhmien erillisyys tuli näkyviin myös aivan konkreettisina käytännön järjestelyinä. Työikäiset ja veteraanit eivät hakeudu ravintolasalissa saman pöydän ääreen tietien tahtoen, vaan sattumalta, kuten edellinen haastateltava toi esille. Useasti veteraanien keskuudessa koettiin, että ruokailussa on voimassa sanaton sopimus siitä, että tietyt pöydät ovat varattu veteraaneille ja toiset työikäisille.

M6: Ne on vähän niin kun omassa oloissaan ja tuota me ollaan omassa oloissamme. Että tietysti, jos joku tuttu sattuu nii silloin tietysti sitten jutellaan ja niin päin pois. Mutta heillä on, mä luulisin, että onko tuo tarkotettu tuo niin kun tuo ruokapaikkakin tuolla, nii se perällä, mikä on, että he mieluummin niiku siellä ruokailee siellä ja siinä toisessa päässä, tuossa isossa päässä.

K: Joo, joo, että siinä on

M6: Se on minun mielipiteeni. En minä tiijä, onko tää (nauraa) Sen ymmärtää tietysti, että nuoret haluaa olla ikäistensä porukassa ja samoten taas vanhemmat niin tuota, kun ollaan tuttuja ja sitten on paljon tämmösiä kohtalotovereita, niin niiden kanssa ollaan sitten kanssakäymisessä.

Mikä sitten rajoittaa eri kuntoutusryhmien välistä vuorovaikutusta? Veteraanit eivät maininneet mitään erityistä ongelmaa työikäisten kanssa, eikä heihin suhtautuminen ollut torjuvaa saati sitten vihamielistä. Myös nuorten koettiin ottavan kontaktia veteraaneihin. M4:n mielestä monet heistä olivat kiinnostuneita erityisesti ”noista, että joo, että minkä ikäinen ja miten tässä oon eläny ja muuta ja”. M8 puolestaan mainitsi, että heiltä ”uteliaasti kysellään” myös sota-ajan tapahtumista. Kanssakäymisen ongelmallisuus oli veteraanien näkökulmasta helposti ymmärrettävissä. M8 näki, että ryhmien välillä oleva ikäero toimii keskeisenä rajoitteena: nuorten kanssa ei ”juttu ihan niin heleposti lähe käyntiin”, mutta vastaavasti veteraaniporukan kanssa jutun aiheet

ilman nuorempaa väkeä Peurungasta olisi vähitellen veteraanien ikääntyessä saattanut muodostua paikka, jossa olisi vain ”rupusakkia”. Katkelmassa hän puhuu myös asennemuutoksista, joita voi syntyä oman ikäluokan ja nuoremman polven ajatusten kohdatessa. Vuorovaikutus nuorten kanssa näyttäytyykin hänelle ”jämähtämistä” ehkäisevänä toimintana: sekä vanhemmalla että nuoremmalla polvella on tilaisuus tarkistaa omia käsityksiään ja totuttuja ajattelumallejaan.

M3: No nythän tänne kun on tullut sitten paljon muita niin se muuttaa tätä ilmapiiriä täällä.

K: Osatteko sanoa, että minkälaiseks se ilmapiiri on muuttunu, kun on tullu näitä työikäisiä?

M3: No tuota ensinnäkin silloin, kun oli vaan etupäässä meikäläisiä, niin tuota se pyöri sitten vähän enemmän niin kun siinä ympyrässä. Nyt kun on tullu paljon muita, niin se on jotenkin sanoisinko minä, että se on vapautunut hiukan enempi, laajentunut. Minun käsitykseni mukaan, ainakin minusta tuntuu. Se on ihan mukavakin nähdä täällä sitten nuorempaakin väkeä. Ja heidän kanssaan tulee tuossa, varsinkin ruokailussa, niin siellä tulee hyvinkin juttua. (nauraa) Ja nimenomaan, kun tänne on tullu tätäkin nuorempaa väkeä, niin siihen nyt avautuu ne mahdollisuudet paremminkin, kun se, että oltiin täällä kaikki sitä rupusakkia. (nauraa)

K: (nauraa) Nii, eli teille, tai sinä oot sen kokenu positiivisena?

M3: Joo olen. Ehdottomasti. Juu kyllä se on. Siinä eri ikäluokat, ne voivat vaihtaa mielipiteitä ja voi tulla jostakin asiasta, esimerkiksi jos täällä on ollu joku semmonen määrätty asenne, niin sehän asenne voi muuttua siinä kun tutustuu. Tosin siihenhän on oltava aina elämässä valmis. Että ei jämähdä, vaan voi ajatella asian uudestaan. Se, silloin kun tuota jonkin asian, jonka on mieltänyt jollakin tavalla. Jos se sitten joskus muuttuu, niin eihän se ole mitään pahaa siinä.

Huolimatta kuntoutustoiminnan nykyisestä eriytymisestä veteraanien ja työikäisten erilaisia tarpeita vastaavaksi, muisteltiin yhteisiä aktiviteetteja hyvillä mielin. Ainakin kerrotuissa muistoissa ne edustivat paikoin hauskoja tilanteita, joissa tarjoutui mahdollisuus ottaa niin sanotusti miehestä mittaa. Eräs haastateltava kertoi mieleen painuneen muiston yhteisestä kävelylenkistä nuorten kanssa. Hän kuvaili ylpeyttä tuntien, kuinka veteraanien kova kunto pääsi yllättämään nuoremmat.

M9: ...eihän ne niin kovasti kävelynnä kun myö vanahat ukot. Joku sanoki, että ei piru teijän mukana pysy mitenkään, (nauraa) ...Ne sano itekkiin, että eihän se kun auto on heillä aina ollu alla ja ei sillä lailla osattu kävellä...Ja jopa vetäjän piti, vaikka ihan nuori mies oli nii, hän tunnusti itekkii, että hänen pittää kyllä paino saaha pois, että ei, että on tämä nyt nolo, jos hän tämmösessä laitoksessa on, jossa vanahat ukot (nauraa) eikun kulukeevat kovempaa (nauraa)

2.4.3 ”Sitä ollaan vähän välittömiä” - suhteet henkilökuntaan

Poikkeuksen nuorempaan väkeen asennoitumisessa teki henkilökunta, johon solmitut suhteet olivat ainakin osalle veteraaneista kehkeytyneet läheisiksi. Tuttuudella ja tuntemisella onkin nähtävästi kyky ylittää ikäeron ja erilaisten elämäkokemusten asettamat rajat. Osa haastateltavista määritteli henkilökunnan rooliksi muunkin kuin varsinaisen hoidon suorittamisen. Hoitosuhteiden pysyvyys ja pitkäaikaisuus koettiin tärkeäksi ja hoitotoimille asetettiin hyvinkin henkilökohtaisia odotuksia. Henkilökunnan kanssa oli tärkeää tuntea ”yhteenkuuluvaisuutta” ja ”yhteisymmärrystä”, jotta hoidon saajan ja antajan välillä ”synkkaa yhteen”. Yhteisymmärrys edusti haastateltavalle toimivaa keskusteluyhteyttä, toisen ihmisen näkemysten ja käsitysten hyväksyntää.

M8: Minä aina sanon täällä kun minä tulen, että minä sen ja sen henkilön haluan hoitajaks. Ja se on ollu mulla se tyttö siellä. Että siitä nousee mökä sitten jos ei, ei näin ruppee käymään.

K: Niin, kyllähän se voi olla aika henkilökohtasta tuommonen hoito

M8: On, on. Siinä täytyy, täyty olla, koska jos nyt ajatellaan, että jos nyt mennään sinne hermoston puolelle ja sitä kautta ruvetaan. Niin siinä täytyy olla se yhteenkuuluvaisuus täytyy olla. Semmonen sympatia tai, joku mikä tämmönen magneettikenttä tämän hoidon antajalla ja saajalla, että se synkkaa yhteen. Se jos tuntuu siltä, että tuota kuhan se näpelöi tuolla varpaita, niin varmasti ei semmosta tulosta saada, kun jos se pelaa oikein hyvin ajatus, ajatuksen juoksu.

K: Miten läheisiin suhteisiin sen henkilökunnan kanssa pääsee? Tulleeko teillä juteltua muistakin asioista kuin esimerkiksi, että täällä

M8: Kyllä! Sepä se onkin justiin, että siinä pääsee, kun on vielä niin mukava asento vielä ja sitten katsekontakti. (nauraa) Kyllä siinä puhutaan. Puhutaan, puhutaan hirveen paljon. Kyllä ihan se täytyy olla semmonen yhteisymmärrys sen keskustelun suhteen. Sillon se toimii se hoito.

M8: Kyllä, että tosiaan tämmöset pitkäaikaset vuosikymmeniä kestävät hoitosuhteet, niin tuota kyllähän siinä puhutaan. Siinä puhutaan yksityisasiat ja siinä puhutaan kaikki kyllä. Ja minusta se on yksi hoitomuoto, että pystyy keskustelemaan. Ja, ja pystyy hyväksymmään sen toisen ihmisen ajatukset ja niin poispäin.

Osa henkilökunnasta on työskennellyt Peurungassa sen perustamisesta saakka ja tuttavuussuhteet veteraaneihin ovat säilyneet vuosia. Työntekijöiden kanssa vietettiin varsinaisten hoitotoimenpiteiden ulkopuolella aikaisemmin myös ”ylimäärästä” aikaa. Tästä esimerkkinä seuraavan haastateltavan mainitsemat henkilökunnan ja veteraanien

yhteiset lentopallopelit, joihin nipistettiin aikaa henkilökunnan ruokatunneista. Pelit saivat haastateltavan aikoinaan odottamaan Peurunkaan tuloa entistäkin voimakkaammin. Tämä henkilökunnan ja veteraanien omaehtoisen perinteen muistelu nostatti oikein innostuksen kareen haastateltavan kasvoille.

K: Mites sitten teillä on kaks kertaa vuodessa, niin teillä jää sitten semmonen puolen vuoden väli aina, nii mites se vuos sitten kulkee? Rupeeko sitä oottamaan jo etukäteen?

M9: Ei ennää nyt. Sillon parikytä vuotta sitten sitähän ootettiin kovastikki, että, että sillon tullaan ja soiteltiin kavereille, kun meitä oli siihen aikaan. Niin meitä oli, sanottaan, että meillä oli lentopalloporukka. Hirveen hyvä täällä. Ja henkilökuntaa vastaan pelattiin täällä. Ja sanottiin aina, että kun teijän porukka tulloo, nii sitten hyökii saa pelata. Mutta sitten talo oli kieltäny, että ei saa ruokatunnilla henkilökunta pelata. Monta, monta vuotta oli ja he sano, että hyö oottaa aina sitä mejän porukkaa, että sitten pelattiin tuolla ruokatunnin aikana. Se oli ylimäärästä se. Ja kyllä minä sanon, että neljä viikkoo kun ol, niin kyllä täällä väsy. Viimenen viikko niin se tuntu, että kottiin pitäs päästä leppäämään. (nauraa)

Henkilökunta sai haastateltaviltani osakseen perin myönteistä palautetta ja heitä kehuttiin vilpittömästi. Yhtä lailla heitä myös puolustettiin varauksetta, jos heihin oli kohdistettu arvostelua. Peurungan henkilökuntaa tai hoitoja moittivat miellettiin olevan ”vaativia ja turhantarkkoja” ”mötiköitä”. Syy tyytymättömyyteen löytyi haastateltavan mielestä usein asiakkaasta itsestään.

M1: Onhan se sekin ja sitten, kun meitä on niin monenlaista nii on semmosia hyvin vaativia ja turhantarkkoja, jotka on henkilökunnalle epämuukavia. Ne on heti moittimassa ja valittamassa ja saattaa olla, että siinä asiakkaalla on itelläänkii syytä.

K: Teillä ei itellänne oo sitten mittään semmosia asioita, josta haluisitte ite moitteita esittää?

M1: Ei, ei, ei. Nii, no kyllä ne on semmoset asiat, mitkä on moneen kertaan jonkun taholta tullu hoidettua. Minä oon sitä mieltä kuitenkin, että hyvin moni on moittinu asiattomasti. Eihän ne mittään maha säännöille ja järjetyksille. Että henkilökunta, niihen on tehtävä niiku niille on sanottu ja annettu ohjeet ja niiku se oikeen on. Eihän, meissä on kaikenlaisia mötiköitä.

Tietynlainen läheisyys ja tuttavallisuus olivat havaittavissa ja aistittavissa myös niissä henkilökunnan ja veteraanien satunnaisissa kohtaamisissa, joita sivusta seurasin. Heidän väliset tapaamiset olivat kaukana virallisista ja jäykistä tervehdyksistä: halaukset, kosketukset ja sinuttelu kiinnittivät tuon tuostakin huomioni. Henkilökunnalle

suotiinkin oikeuksia, joita ei nuoremmalla polvella tai muilla palvelualoilla toimivilla katsottu olevan. Sinuttelu toimii tästä yhtenä esimerkkinä - sen nähtiin olevan osa Peurungan tapakulttuuria.

M11: Täällä kaikki sinuttelee heti. Ei se oo, että se nyt ihan sillä lailla oo, kun tuo kaupan kassa sanoo, että hei ja noin, joka poikkeaa aika paljon. Tää on laitos. Tänne tullaan ja täällä katsotaan vähän sillä silmällä. Mutta en minä tykkää oikein, että tuolla kaupan kassa sanoo sillä lailla, nii että minä oon sinut sen kanssa ihan noin tuo, että siellä pitäis pikkusen niihen kahtoo, että ettei sano, että sanoo päivää tai sitten jotain. On paljo parempi. Eikä moi ja tämmösiä. Mutta tänne se paremmin kuuluu. Ja ne on täällä semmosia. (nauraa)

Henkilökunta osallistuu omalla olemuksellaan ja käytöksellensä merkittävästi ”Peurunka-hengen” luomiseen ja ylläpitoon. Seuraavan haastateltavan mukaan henkilökohtainen huomio ja kiinnostus, jota ”hovi” kuntoutettaville osoittaa jokapäiväisissä käytännöissä, on lähestulkoon yhtä tärkeää kuin varsinainen määritely ja virallinen kuntoutustoiminta. Ilman ”*nauravia*” ja ”*mukavia*” ihmisiä Peurungasta puuttuisi se välitön ja tuttavallinen ilmapiiri, joka omalta osaltaan vaikuttaa kuntoutusjakson kokemiseen ja mielekkyyteen.

K: Mites tää Peurunka- henki? Minä oon sitä kysyny jokkaiselta, että mitä se tarkoittaa.

M9: No ehken sitä, että nämä on ystävällisiä, porukka. Kyllä täällä on minun mielestäin ainaki, mitä nyt minä sanon niin, täällä ei tule minkähänlaista riitaa. Ja ne neuvottelloo ja sovittelloo, jos on jostaki sillä lailla. Ihan tuolta siivoojista lähtiin on niin nauravia ihmisiä. Ja hyviä ja mukavia, että. En minä tiijä. Kyllä se kai on niin, että niille painostetaan sitä, että, nii (nauraa)

K: Joo, joo

M9: Eihän siinä muu auta. Ja se tulee välillä semmonen, että sitä ollaan vähän välittömiä. Ja sinuja kun on kaikkiin kansa, nii. Tänäänki olin lehtee lukemassa tuossa oottaessa nii (nauraa) hovi tuli, hovi tuli juttelemmaan ja aina tulleet käistä pittäin tervehtimmään (nauraa). Että ihan. Jos ne ois töykeitä niin, sitä ehkä ruppeis karttammaan. Tuntus vähän silleen. En tiijä.

3 MUISTELU YHTEISÖLLISYYDEN RAKENTAJANA

Seuraava haastattelukatkelma tuo mielestäni tiivistetyksi esille monia haastateltavieni puheissa esiintyneitä asioita, joiden aihepiirit sivuavat läheisesti muistelun teoretisoinnissa käytettyjä näkökohtia. Haastateltava valottaa ensin sosiaalisen elämänsä vähyyttä ja valittelee veteraanien välisen kanssakäymisen jäävän myös Peurungassa muun toiminnan ”varjoon”. Syyksi haastateltava epäilee omaa luonnettaan, joka ”ei ole kovin puhelias”. Myös hoidot vievät aikaa tuttavien tapaamiselta. Tässä vaiheessa tuntui, että haastateltava ei ole, eikä haluakaan olla paljolti tekemisissä muiden kuntoutettavien kanssa. Hän mainitsi ottavansa keskusteluissa kantaa ”mielenkiintosiin” asioihin, mutta ei kuitenkaan ”aktiivipoliittisesti”.

M5: ...se jää sitten kaikki muu tommonen sosiaalinen kanssakäyminen. Se on hyvin vähäistä.

K: Tuleeko täällä Peurungassa tämmöstä sosiaalista kanssakäymistä sitten enemmän?

M5: No, se jää tietysti vähän varjoon. No vaimo on aktiivinen. Ja hänellä on hyvä, kun hänellä on paljon tuttavita rouvia ja kaikkia. Hän on osallistunu siihen aktiivisesti. Että hän on semmonen, että varmasti juttelee aktiivisesti joka kerta, millon, missäkin pöydässä hän aterioi niin juttua syntyy. Mutta ollaankohan me invalidit vähän hiljaisempia miehet, että ei paljon jutella tuolla ruokailussakaan, vaikka ollaan pikku piirissä siellä? Ehkä se on luonnekin. Minulla nyt ei ole kovin semmonen puhelias. (nauraa)

K: Tuntuuko teistä sitten, vaikka ette ite tykkää puhua tai ottaa sillä tavalla joka mutkassa

M5: Kyllä minä, kyllä minä kantaa otan noihin mielenkiintosiin asioihin. Ei niinkään aktiivipoliittisesti, mutta, mutta, mutta sitten kaikki nuo muut tapahtumat ja muuten.

K: Joo, joo. Tuleeko näitten veteraanien kanssa sitten ihan vain muisteltua näitä asioita?

M5: No hyvinkin! (nauraa) Jos on samalta suunnalta tai peräti, jos on samassa yksikössä sattunu olemaan niin siitä käy juttu. (kertoo sodasta) No sitähan ei sitten tarvihe paljon muuta, kun on samalla suunnalla ollu ni. Voi olla ventovieraskin.

K: No miltä se tuntuu niistä asioista puhua? Onko se vaikeaa niistä puhua?

M5: No tavallaan niin kun tuntuu, että ois hyvinkin tarpeellista. Kyllä minun lapsenikin tietää. Oon minä niin paljon puhunu. Mutta eihän sinne voi mennä, sinne itse tapahtumiin...Se on hyvin paljon semmosta yhteenkuuluvaista. No se on niitä kanssa sotahommia, jäännöksiä.

K: No onko täällä sitten semmosia ihmisiä, veteraaneja, onko heille sitten helpompi puhua?

M5: Minä en tiedä tuota, mitä täällä on nuissa hoitajissa, eikä henkilökunta tietenkään, ei heille kuulu sillä tavalla kysellä. Sitä ollaan hyvinkin pidättyväisiä tuolla kertomassa, jopa toisilleen. Että tuossa ruokapöydässä niin ei näistä sota, eikä yleensä näistä. Muuta kun yleensä kehutaan.(nauraa) Minä ainakin oon kokenu tämän, tämän niin. Kun pitää vaan vatsan kurissa.

Haastateltavan puheesta voi huomata ensinnäkin sen, että muistelua ei aina mielletä varsinaiseksi sosiaaliseksi toiminnaksi. Mahdollisesti haastateltava näkikin sosiaalisesti kanssakäymiseksi ainoastaan vaimonsa tavan osallistua ”aktiivisesti”. Hän ei tuonut muistoja tai muistelua esille oma-aloitteisesti. Kuitenkin tulkitessani hänen mainitsemansa ”muut tapahtumat” liittyväksi muistojen kerrontaan ja sijoittaessani kanssakäymisen sisällöksi muistelun, avautui kuntoutuksen sosiaaliselle puolelle uusia ulottuvuuksia. Haastateltava suorastaan ilahtui ja kertoi pitkän tarinan omasta joukkueestaan. Hän toi esille yhdessä muistelun mahdollisen vaikuttavuuden toteamalla, että erityisesti sotamuistoista olisi ”hyvinkin tarpeellista” puhua. Lisäksi katkelmasta käy ilmi sosiaalisen kontekstin merkitys muistojen kertomiselle. Kuulijakunnalla ja keskusteluun osallistuvilla on oma roolinsa muistelun mahdollistajana ja innoittajana, mutta myös rajoittajana: puhua voi, mutta ei kaikkea, eikä kaikille. Rajat muistelulle kulkevat veteraanien ja sotia kokemattomien välillä - sotien ulkopuolisten läsnä ollessa on parempi, kun ”pitää vaan vatsan kurissa”. Muistelulla näyttääkin olevan aina oma paikkansa, aikansa ja muotonsa.

3.1 Näkökulmia kollektiiviseen muistiin

Emil Durkheimin käsitys sosiaalisen muistin merkityksestä yhteiskunnan yhteenkuuluvuuden tunteelle ja kollektiivisen identiteetin muodostumiselle on nostanut sosiaalisen muistin käsitteen sosiologian tutkimuskohteeksi (Misztal 2003, 4). Durkheimin perinnettä on jatkanut esimerkiksi Maurice Halbwachs. Hän näki yksilöllisen muistin sosiaalisesti kehystettynä: yksilöt ajattelevat aina jonkin sosiaalisen ryhmän jäsenenä ja tällä on ratkaiseva vaikutus yksilön muistin sisältöön ja muistamisen tapoihin. Ajatus yksilöllisestä muistista on pelkkää illuusiota, koska ilman ryhmää yksilöllinen muisti on vailla merkitystä. (Halbwachs 1926; 1940 Misztalin 2003, 51, 53 mukaan.) Kollektiivinen muisti voidaan käsitteellistää myös kulttuuriseksi muistiksi ja edelleen jopa poliittiseksi välineeksi, jolla muokataan kollektiivista tietoisuutta ja

ideologioita (Misztal 2003, 131). Billig (1990, 60) väittääkin, että muisti on sekä kollektiivisesti että ideologisesti rakentunutta. Hänen mukaansa ideologia itsessään on sosiaalisen muistin muoto, koska ideologisesti rakentuneet retoriset elementit hallitsevat kollektiivista muistia: sekä sitä, mitä muistetaan että sitä, mitä unohdetaan.

Muistot eivät edusta vain henkilökohtaisia kokemuksia vaan myös sosiaalisia. Muistot ovat elämänhistoriallisia ja painottavat yhteistä taustaa. Ne kertovat siitä, mitä ihmiset ovat tehneet yhdessä, mitä heille on tapahtunut ja mikä on muuttunut tietyssä ajassa ja paikassa. (Radley 1990, 49.) Miten kollektiivinen muisti sitten muodostuu? Muistin sosiaalisuus perustuu siihen, että muistot ilmenevät yhteydessä yhteisesti jaettuihin tekijöihin: symboleihin, kieleen, tapahtumiin sekä kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin (Misztal 2003, 11). Näkemisen ja kokemisen yhteisiä tapoja voidaan muokata myös valtiollisilla muistojuhlallisuuksilla. Connertonin (1989, 4) mukaan juuri muistelulliset seremoniat rituaaleineen ovat merkityksellisiä yhteisön muistille. Rituaalisuus ja toistuvuus sekä siirtää sosiaalista muistia että ylläpitää yhteisön mielikuvaa menneestä, omasta roolistaan ja arvostaan. Ne tarjoavat retorisilla elementeillään ja rituaaleillaan yksilöille mallin siitä, mitä menneisyydestä tulee muistaa (esim. Billig, 1990; Middleton & Edwards 1990). Eeva Peltonen (1997, 91) uskoo, että tiettyjä tapahtumia, esimerkiksi sotia kokemattomilla, voi olla niihin liittyvää muistia, koska käsityksemme ovat syntyneet ja muokkautuneet yhteisten kertomusten, muistojuhlallisuuksien ja seremonioiden välityksellä.

Connerton (1989) on kognitiivisten muistitoimintojen lisäksi kiinnittänyt huomiota myös yhteisöllisen muistin ruumiilliseen ulottuvuuteen, esittävään muistiin, jossa mennyttä tehdään eläväksi ensisijaisesti toimimalla, ruumiillisilla akteilla. Muistelullisissa seremonioissa ruumiillisilla tekniikoilla, kuten eleillä, kunniapaikoilla ja asuilla, voidaan ilmaista jäsenyyttä johonkin ryhmään, ryhmän arvoasemaa tai symbolista pääomaa. Peurungassa huomioni kiinnittyi Peurunka -tunnuksella varustettuihin liiveihin, jotka lahjoitetaan kaksikymmentä vuotta Peurungassa käyneille kuntoutujille. Osa haastateltavista piti näitä liivejä jopa jonkinlaisina erottautumisvälineinä ja tunsivat niiden merkityksen tärkeäksi.

M11: Ja niin kun minulla tuon kaverin kanssa on tuo paita, paita. Ja kun ne on saanu sen, kun on kaksikymmentä vuotta täällä. Ja se oli toissa vuonna, kun minä, että mistäs työ naita paitoja

ootte saanu? Ne sano, että hyö on 20 vuotta ollu täällä. Ja minä sanoin kaverille, että jaaha, että lähetääs Koskisen puheelle. Myö ollaan kolokytä vuotta, eikä meillä oo tuommosta paitaa!

K: (nauraa)

M11: Mentiin Koskisen luo ja se sano, että noo, noo, noo, mitäs pojat nyt. Minä sanoin, että muuten tuolla on semmosia paitoja liikkuu, että kun on kaksikymmentä vuotta ollu. Missäs ne meidän pajat? Aijaa, se sano. Mikäs teijän numero on? (nauraa). Kaks päivää myöhemmin pajat oli respassa. (nauraa)

K: (nauraa) No hyvä, että palvelu pelaa.

V: Joo. Eihän sitä nyt saa loukata sentään

Muistot ja niiden muoto ovat objektifioituneet myös materiaalsiin muotoihin. Radleyn (1990) mukaan artefaktit ja rakennettu ympäristö toimivat yksilöllisen ja kollektiivisen menneisyyden ilmaisumuotoina, muistelun, identiteetin ja identiteettikertomusten materiaalisena perustana. Esineet säilyttävät tuntuman menneisiin kokemuksiin, herättävät mielikuvia ja muistoja. Artefakteilla voidaan myös tarkoituksellisesti muistuttaa jälkipolvia tietyistä tapahtumista tai synnyttää halutunlaisia mielikuvia menneestä. Materiaaliset objektit ovat kuitenkin alttiina uudelleentulkinnalle, myös sellaiselle, mitä niiden tekijät tai omistajat eivät ole tarkoittaneet. Käsitys menneestä ja suhde yhteisöön voi kahden eri ryhmittymän välillä olla erilainen, koska he ovat eläneet erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. Peurungan itsessään, sotaveteraanien alkuun saattamana, voisi ajatella edustavan tällaista muistomerkkiä. Veteraaneilla on Peurungassa myös museohuone rakennuksessa, josta toiminta Peurungassa alkoi. Sinne on kerätty sotaan liittyvää materiaalia kuten valokuvia ja sotilaspukuja. Samoin Peurunkaan rakennettu perinnekorso muistuttaa muita kävijöitä veteraanien menneisyydestä. Peurungan tilojakin on nimetty veteraanien mukaan. Tästä esimerkkinä mainittakoon veteraaniaula, josta eräs henkilökuntaan kuuluva kertoi veteraanien olevan ”*oikein otettuja, että kun heitä tällä tavalla muistetaan ja kunnioitetaan. Että aula nimetään veteraanien mukaan*”.

Oli hämmästyttävää huomata, kuinka samansuuntaisia veteraanien kertomukset ja huomiot käsitellyistä aiheista olivat. Kyseisiä teemoja oli mitä ilmeisemmin käyty läpi veteraanien keskinäisissä keskusteluissa vuosien varrella. Kollektiivinen muisti näyttäytyy uusimpien tutkimussuuntien näkökulmasta muodostuvan dialogisina prosesseina, jossa muistin sosiaalisuus on sisäänrakennettuna jo itse

muistamisprosessiin: sosiaalinen konteksti on kollektiivisen muistin ainesosa, ei vain sen tausta. Muistia ei mielletä vain menneiden kokemusten varastoksi, vaan rakentuvan osana jokapäiväisen elämän käytäntöjä. Tällöin myös muistamisen subjektin rooli muuttuu passiivisesta vastaanottajasta aktiiviseksi. (Middleton & Edwards 1990, 6,7, 11.) Kollektiivinen tai sosiaalinen muisti voidaan näin ollen nähdä kumuloituvana ja jaksottaisena menneisyyden rakentamisena (Schwartzin 1990, 104).

Kommunikatiivinen tai keskustelullinen näkökulma muistiin ja sen tutkimukseen tarjoaakin mielenkiintoisia näkökulmia myös omalle aineistolleni. Muistoja ei tarkastella keskusteluista irrallisina, vaan dialogisesti alhaalta ylöspäin rakentuvina kollektiivisina kuvina menneisyydestä. Yksilöt ja ryhmät muodostavat jatkuvasti omia, tämänhetkistä ja tulevaa elämää palvelevia, vaihtoehtoisia versioita ja kertomuksia menneestä. Keskustelullisen muistelun näkökulmasta muistoja tulisikin tutkia aina siinä ympäristössä ja sosiaalisessa kontekstissa, jossa ne muotoillaan, oikeutetaan ja sosialisoidaan. Muistelun kriteerit vaihtelevat keskustelun tarkoituksen ja kontekstin mukaan. Jokainen muisto altistetaan sosiaaliselle vertailulle –hyväksyttäväksi tai hylättäväksi. Toisten ihmisten puheesta etsitään jatkuvasti malleja, vertailukohtia ja vastakkaisia aineksia omille kokemuksille. Kollektiiviset versiot menneisyydestä ovat sosiaalisesti tuotettuja ja tietyn kulttuurisen diskurssin mukaisia. Ne toimivat pohjana tämänhetkiselle ja tulevalle toiminnalle sekä artikuloitulle yhteiselle historialle. (Middleton & Edwards 1990, 29,43.) Hyvärisen (2004, 297-298) mukaan olisikin tärkeää huomioida myös kertomuksiin liittyvät havaitsemisen, tuntemisen ja toiminnan aspektit – kertomusten sosiaaliset ja kulttuuriset seuraukset.

Veteraanit tuntuivat myös tiedostavan, milloin heidän kommenttinsa muistelusta ja muistojen sisällöstä poikkesivat yleisistä käsityksistä. Tämä tuli ilmi siitä, että haastateltavat painottivat puhuvansa vain omasta puolestaan ja tietävänsä, että vastakkaisiakin käsityksiä on olemassa. Muita mahdollisia tapoja ajatella jostakin asiasta ei kuitenkaan pyritty kumoamaan vaan yleistä diskurssia ja omaa kokemusta pyrittiin enemmänkin sovittamaan rinnakkain. Toisten vastakkaisia käsityksiä tavallaan puolusteltiin vetoamalla ihmisten erilaisiin kokemuksiin menneisyydestä. Miszalin (2003,11) mukaan yksilön muistia ei tulekaan käsittää pelkäksi kollektiivisen muistin heijastukseksi. Muistelulla on aina myös yksilöllinen ulottuvuutensa: vaikka muisti on

sosiaalisesti organisoitunutta ja välittyntä, herättävät muistot ihmisissä erilaisia tunteita ja miellelyhtymiä.

3.2 Peurunka muistelun areenana

Saarenheimo (1997, 46, 120) uskoo oletettavissa olevien yhteisten kokemusten vaikuttavan muisteluhaluun. Samalla hän kuitenkin epäilee, ettei muistojen kertomiselle löydy useinkaan luontevaa foorumia etenkin ikääntyneillä. Onko veteraaneilla sitten mahdollisuutta yhdessä muisteluun? Seuraavassa haastateltava epäilee, että ”*sivulliset*” eivät useinkaan ymmärrä yhdessä muistelun tärkeyttä etenkin sotamuistojen kohdalla. Muistelua varjostaa kokemus leimautumisesta vanhoiksi ukoiksi, jotka ”*hourii nuita asioita aina*”. Kokemuksesta huolimatta haastateltavan puheesta välittyi muisteluun liitettyjä myönteisiä merkityksiä. Peurunka tarjoaa veteraaneille luonnollisen areenan muistelulle, paikan, jossa muistelun mahdollistavat tekijät ovat kohdallaan. Siellä voi tavata oman ikäpolven edustajia, joiden kanssa on ”*samat askeleet koluttu*”. Lisäksi Peurungassa on aikaa syventyä keskusteluun ja muisteluun eri tavalla kuin satunnaisten tapaamisten yhteydessä.

K: Miten teillä sitten veteraanien keskuudessa nii, minkälainen merkitys sillä on, että on saman ikäisiä ihmisiä suunnilleen ja sitten taas toisaalta teillä on aika vahva yhteinen taustatekijä?

M6: Niin no se tietysti ensinnäkin justiin toi ikä, kun ollaan saman ikäluokan, taikka vuos pari väliä siinä, niin tuota samat, samat askeleet on koluttu sillon sodan aikaan siellä nin, se on, se on ihmeellinen kyllä tuota semmonen, mikä siinä syntyy semmonen kontakti ja tuota yhteenkuuluvaisuus, mikä kyllä säilyy läpi elämän.

K: Tuleeko Peurungan ulkopuolella, tuleeko tämmöisiä hetkiä?

M6: No kyllä tietysti, mutta vähempi tietysti, missä tuota tapaa aina tuota, mutta, mutta, ei tietysti tapaa tuolla yksityiselämässään, siellä ni se on usein jossain kaupungilla tai jossakin tollai, ni eihän siinä oo mitään semmosta useinkaan aikaa eikä. Se on niin pintapuolista sitten se juttelu siinä, mutta täällä kun on enempi aikaa sitten, nii voi käyvä juttuja läpi. Vanhoja. Niitä sotamuistojakin tietysti etupäässä. Nehän ne tulee mieleen sitten ja, ja monta kertaa siinä sitten, että ai sinäkin selevisit siitä ja siitä. Ja sitten, vaikka nyt ei ollu aina kaikki tietysti samassa joukko-osastossakaan, mutta tuota kuitenkin, kun oli sitten siviilistä jo tuttuja, ennen kuin jouduttiin armeijaan niin tuota, se on ihmeellistä. Moni tuota tietysti näin tuota sivullinen aattelee, että mitä nuo vanhat ukot hourii nuita asioita aina ja käy läpi, mutta (herkistyy). Se on

jättäny semmosen lähtemättömän, mikskä sitä nyt sanois, semmosen kokemuksen tai muiston mieleen. Sehän on ensinnäkin sota on semmonen kokemus ihmiselle, että sotaa ei kellekkään tietysti sois mutta. No joo, se tulee, kun niitä muistelee ja kyselee niin tuota, ne tulee justiin monta kertaa semmoset pahimmat näkymät mieleen, mitä näki ja koki.

K: Mutta, voisiko sitä niiku, onko siitä teille, vaikka nää on surullisia asioita, niin voisiko ajatella, että jotakin hyötyä tai iloa teille, että kuitenkin voi niistä ikävistäkin asioista puhua?

M6: Niin tarkoitat nyt ja tässä?

K: Tai ennen kaikkea näitten sotatovereitten kanssa.

M6: Ei siinä, kyllä niitä heidän kanssaan siis, ketkä on kokenu tämän, niin heidän kanssaan siitä on hyväkin jutella ja tuota ja nauretaan. Siellä sattu paljon hauskaakin, jos oli ikävääkin. Kyllä niitä kaikkia jutellaan, ne ikävät ja ilokset puolet mitä tapahtu. Semmosessa miessakissa nii siellähän, arvaat, että siellähän sattu vaikka mitä. Siellä juttu lenti. Ja kortti läiski pöytään.

Ajatus sotamuistojen ja kokemusten jakamisesta kotona tuntui olevan lähes kaikille haastattelemilleni vierasta tai jopa turhauttavaa. Myös seuraava haastateltava tuo esille, sen erikoisemmin selittelemättä, että sotamuistot eivät kuulu kotiin tai perhepiiriin. Aiheen niukka kommentointi ja selvä lopetus antavat ymmärtää, ettei aihe kuulu myöskään tässä haastattelutilanteessa läpikäytäväksi.

K: No, työ, mites työ muistelette tätä, muisteletteko työ tätä historiikkia tai

M10: No totta kai. Ja jonkun verran sitä mitä tapahtu joskus. Nythän on niin, että ei, ei niitä perhepiirissä voi kertoilla. (herkistyy)

K: Tarjoutuuko siihen täällä mahdollisuus?

M10: Joo. No se siitä.

Muistojen ja tapahtumien kerrottavuus ei ole vakio. Kerrottavuuteen vaikuttavat sekä aika että kuulijat: osa tapahtumista on kerrottavissa vielä vuosienkin kuluttua, mutta ei suinkaan kaikille ihmisille. (Hyvärinen 2004,301.) Yhteiset kokemukset näyttävätkin olevan tärkeitä muistojen kertomiselle. Veteraaniporukassa sotamuistojen kerronnalle on tavallaan sosiaalinen tilaus, eikä muistoja pyritä tukahduttamaan tai vaientamaan. Ryhmän tärkeys tulee esille etenkin siinä, että jokainen voi kertoa ”omansa asiansa” ja toiset ”osallistuu ja kuuntelee”. Katkelmassa on mielenkiintoista myös se, että haastateltava näkee yksilöiden omien muistojen ja ryhmän kokemusten olevan jossakin määrin erillisiä, mutta samalla kuitenkin jaettavissa olevia ja yhteisiin kokemuksiin pohjautuvia.

M1: ...Kotonahan se on sillai, että jos kotona alko muistelemaan, niin saatto tyttö tai poika sanoa, että ”nytkö lähet, nytkö sitä lähettiin hyökkäämään”.

K: Mutta täällä sitten

M1: Kyllä täällä sitä joku omansa asiansa ja toiset kyllä osallistuu ja kuuntellee, mitä kellekii on tapahtunu.

3.2.1 Muistelun terapeuttisuus

Haastattelujen edetessä vuosittain toistuva veteraanikuntoutus alkoi hahmottua muistelullisena seremoniana. Se kuitenkin poikkeaa veteraaneihin tai sotaan liittyvistä valtiollisista muistojuhlallisuuksista motiiveiltaan ja tarkoitusperiltään. Pyrkimyksenä ei ole ainoastaan muistella menneitä tai vahvistaa yleistä mielikuvaa veteraanien asemasta osana Suomen historiaa. Peurungassa painottuvat veteraanien omakohtaiset kokemukset ja eletty elämä aina sota-ajoista tähän päivään. Yhdessä muistelu Peurungassa mahdollistaa ajatusten vaihdon ja kuulluksi tulemisen myös henkilökohtaisten muistojen osalta. Yhdessä muistelemisella onkin nähty olevan monia myönteisiä vaikutuksia ja tehtäviä: sillä on psykologisia funktioita minäkäsityksen ja identiteetin vahvistajana, kognitiivisia funktioita muistin ylläpitäjänä ja sosiaalisia funktioita yhteisötunteen vahvistajana ja statuserojen tasoittajana. Lisäksi muistelu voi toimia apuvälineenä menneen ja nykyisyyden yhteensovittamisessa ja vahvistaa tunnetta oman elämän arvosta ja merkityksestä. Sen on oletettu myös lujittavan samanikäisten keskinäistä sukupolvikokemusta sekä toimivan pohjana eri-ikäisten väliselle arvostukselle ja ymmärtämykselle. (Saarenheimo 1997, 46-47, 95.)

Unruhin (1983, 48-51) mukaan muistelu sovittaa nykyisen elämän laajempaan historialliseen ja elämäkerralliseen kontekstiin, ylläpitää identiteettiä ja elämän mielekkyyttä. Menneet kokemukset auttavat parhaimmillaan sopeutumaan ikääntymisen tuomiin muutoksiin ja mahdolliseen sosiaalisen elämän kutistumiseen. Vaikka tietyt sosiaaliset ympäristöt eivät enää olisikaan ajankohtaisesti läsnä ikääntyvän elämässä, voivat ne siitä huolimatta edustaa samansuuntaisia henkilökohtaisia merkityksiä kuin olemassa olevat ja säilyttää tunteen integraatiosta. Halbwachs (1926, Misztalin 2003, 53-54 mukaan) puolestaan on esittänyt ajatuksen, jonka mukaan yksilön muistojen kollektiivinen luonne säilyy, vaikka ryhmä ei olisikaan enää aktuaalisesti läsnä:

ajattelumme ylläpitää kontakteja ryhmään. Muistojen voikin katsoa ulottavan vaikutuksensa myös siihen tapaan, jolla yksilöt jäsentävät nykyistä elämäänsä.

Veteraanit toivat puheenvuoroissaan toistuvasti esille yhdessä muistelun hyödyllisyyden joko itse tai minun aloitteestani. Omalle elämälle haettiin aktiivisesti vertailukohtia sekä toisten vastaavista kokemuksista että nykyajan tapahtumista maailmalla. Seuraavassa haastateltava myöntää veteraanikuntoutusporukan toimivan kiistatta terapiaryhmänä sitä kysyessäni. Ajattelin muistelun mahdollisen terapiavaikutuksen nivoutuvan veteraaneilla ensisijaisesti sotakokemusten muisteluun. Haastateltava kuitenkin laajensi suppeaa käsitystäni muistelun vaikutuksista ulottamalla terapiavaikutuksen myös ikääntymistä koskevaksi. Hän tunsu toisten kanssa muistelun antavan ”henkistä tukea” myös siinä mielessä, että Peurungassa voi lohdullisena todeta, ettei ”yksin niin vanha oookkaan, kun meitä on muitakin näin vanhoja” . Haastateltavan mielestä Peurunkaan kokoontuvan veteraanijoukon kanssa muistelu tuo lisäksi menneisyyden ja nuoruuden ajan lähemmäksi. Hän korostaa myös, että oleellista ei ole ”pelekkä tunteminen ja niin päin pois, vaan yhteenkuuluvaisuus”.

K: No miten teijän omissa porukoissa? Sielläkö mennään syvemmälle?

M8: Kyllä siellä saatetaan mennä. Joskus, kun innostuu puhumaan niin jopa vielä sota-aikaisia juttuja puhuttaa. Mutta tuolta oman elämän matkan varrelta, niin sieltä sitä puhumista kertyy kyllä ite kullakin. Että minkälaista se on olluna sitten ja kuinka siitä selevittiin siitä sodan järkytyksestä. Niin ei voi muuta kun joskus aina ihmetellä, kuinka nykyaikana pidetään huolta. Hyvä esimerkki on näitä YK sotilaita oli, oliko niitä kaks vai kolome. Pari päivää olivat jossakin piiritettynä, Balkanilla missä ne ol eristettynä jossakin siellä vihollisten keskellä. Ja ne saatiin pois sitten ja ne tuotiin Helsinkiin. Helsingin lentoasemalla oli jo vastassa kriisiryhmä, että kun niihin hermot on jo pettäny kokonnaan. Ni minä sanoin, että missähän ne kriisiryhmät oli kun me tultiin. Ei ollukkaan. Meijän piti ottaa ite se kaikki. Vastata. (herkistyy) Joo.

K: Käyttökö te läpi näitä tämmösiä muistoja täällä?

M8: Kyllä niitä joskus käyvään. Varsinkin, jos sattuu, että on näitä samassa porukassa tuota aikanaan olleita, niin ruvetaan muistelemmaan, että joo, että tuota muistatko sitä ja sitä. Nyt oli viimeksi tuossa, kun minä olin täällä kuntoutuksessa, niin täällä oli meijän porukan sodanaikanen kenttäpastori... Niin se tuli siihen juttelemmaan kaiken maailman asioita ja sitten ruvettiin puhumaan, missä sinä olit sota-aikaan ja niin päin pois... Ja meillä oli täällä hauskaa. (nauraa) Voi herra jestas sitten että!

K: Mm. No sieltä varmaan yhteisiä muistoja löyty?

M8: Kyllä! Kyllä sieltä löyty siltä kesältä niin hirveen paljon..Että ne on semmosia tommoset tapaamiset. Kyllä minä sanon, että ne yhtä kahta viikkoon tavallista kuntoutusta vastaa. Se on, se on niin paljosta tämä henkinen puoli, kuta pitemmälle mennään, niin sitä tärkeemmäksi se tulloo. Se on se on joka tapauksessa merkille pantavaa, että ei yksistään se pelekkä tunteminen ja niin päin pois, vaan yhteenkuuluvaisuus. Niin se lissääntyy.

K: No, puhuttiin tästä, että teijän aikana ei ollu terapiaryhmiä.

M8: Ei ollu.

K: Miten te koette, onko tää terapiaryhmä tää teijän porukka?

M8: On. On, tämä on. Minä yritinkin tuossa äsken saaha sitä tulemaan, sanottua. Tämä on ehdottomasti sitä. Tämä on jollakin tavalla, semmonen oikein niin kun, mitenkä sen nyt selostaa. Tuolla normaali elämässä, siviilielämässä, ulkopuolella laitoksen. Se on se oma tuttavapiirissä ja ystäväpiirissä, mutta tämä on jollakin tavalla tää tuo sen vanhan, vanhan ajan, sen nuoruuden ajan tuo lähemmäksi tämä porukka. Että se niin kun täydentää sitä. Ja siinä mielessä, siinä mielessä, antaa, antaa jollakin tavalla tommosta henkistä tukea. Että enhän minä nyt nähtävästi yksin niin vanha ookkaan, kun meitä on muitakkii näin vanhoja.

K: Joo, joo. Että myöskin niin kun siihen ikään, ikään liittyviin tämmösiin

M8: Juu! Kyllä, kyllä.

Edellisen tavoin myös seuraava haastateltava kokee keskustelun nykyisestä elämäntilanteesta ja lähiaikojen tapahtumista tärkeäksi. Hän korostaa, että muistelun aiheet eivät suinkaan keskity ainoastaan sota-aikoihin, vaikka niistä tulee ”pakostakin” puhuttua. Omaelämäkerrallisessa muistitutkimuksessa on puhuttu passiivisesta tai pakonomaisesta muistamisesta, jossa muistot aktivoituvat ilman tietoista mieleen palauttamista (Saarenheimo 1997, 89). Unruh (1983, 55-58,60) on puolestaan tehnyt eron spontaanin ja aktiivisen muistelun välille. Aktiivinen muistelu on harkittua, tietoista menneisyyden säilyttämistä, jossa esimerkiksi valokuvilla ja päiväkirjoilla on ajattelua aktivoiva ja opastava rooli. Spontaanissa muistelussa muistot puolestaan nousevat esiin yllättäen, jonkin aiheen tai tilanteen välityksellä. Muistot käsitetään tällöin jollakin tapaa pakottavana ja ihmisen ulkopuolisina tekijöinä.

M3: Se on tietenkii ihan mukava sitten aina tavata. Kerrotaan ja menee ilta mukavasti kertoessa tarinoita vuoden kululta, mitä vuodessa (nauraa) on tapahtunu.

K: Nii, kyllä siinä tulee varmaan tutuksi.

M3: Kyllä. Ja kuitenkin, kun kaikilla on niitä kokemuksia, samantapasia kokemuksia sodasta. Ja vaikei siitä sodasta puhutakkaan, niin puhutan kuitenkin siitä, mikä tilanne nykyisin on.

K: Nii, teillä on näitä sota-asioitakin käyty läpi?

M3: No kyllähän niistä tulee ihan pakostakin. Se menee siihen, että tulee niin siinä keskustelun yhteydessä mainituksi jostakin asiasta, niin siitä se saattaa lähteä sitten. Sitten on, tapaa jonkun sellasen, niin kun tapasin viime kerralla täällä ollessa. Oli semmoinen mies, joka oli, tiesin, että oli hyvin hyvinkin vaikeissa paikoissa ollut. (Kertoo sodasta). Ja kun tiesin tämän pataljoonan kohtalon siellä niin ja olin itsekkin siinä aivan vieressä, aivan viereisellä lohkolla, niin silloin meillä oli kyllä paljon tarinoita siitä taistelusta. (nauraa)

Hohenthal-Antin (2001, 53) toteaa, että omasta elämästään kertominen tuo eletyn elämän lähelle. Muistelun yhtenä tehtävänä onkin vahvistaa jatkuvuuden tunnetta menneisyyden kanssa (Schwartz 1990,82). Vaikka passiivinen muistelu monissa tutkimuksissa liitetään juuri kielteisiin menneisyyden tapahtumiin, joista muistelijä yrittää päästä irti (esim. Saarenheimo 1997, 90), voidaan ne kokea myös toisin. Veteraaneille sotamuistot olivat jossakin määrin pakottavia, mutta niitä myös haluttiin muistella. Yhdessä muistelu sovittaa sotatarinat osaksi omaa ja kollektiivista elämäntarinaa. Gubrium (1997) mukaan muistojen, elämysten ja tunteiden jakaminen ja vertaaminen ovat mukana rakentamassa elämän merkityksellisyyttä. Toisten kanssa voi jäsentää maailmaa ja peilata omia tunteitaan. Saarenheimo (1997, 100) muistuttaa, että muistojen ja muistelun terapeuttisuus ei pysähdy vain yksilöpsykologisiin vaikutuksiin, vaan muistoilla tavoitellaan myös yhteisöllistä oikeutusta, arvoa omalle ja oman viiteryhmän totuudelle. On tärkeää, että muistojen totuus tunnustetaan intersubjektillisesti - ei riitä, että itse tietää vaan myös muiden on tiedettävä.

3.2.2 Sankaruuden vaikeus

Veteraanit pitävät tärkeänä, että muistoista saa puhua. Asialla oli kuitenkin myös käänköpuolensa. Välillä tuntui, että muistelun ja etenkin sotamuistelun merkitystä vähäteltiin. Usein haastateltavat ikään kuin vetivät takaisin innostustaan sotamuistoista. Muistelulle ja etenkin sotamuistojen kertomiselle haettiin jonkinlaista hyväksyntää tai sopivia rajoja. Rajat koskivat sekä sotamuistojen sopivaa määrää että kerronnan yleisöä. Asennoituminen saattoi olla tietysti vastareaktio siihen, että oletin heidän kertovan sotamuistojaan. Vaikka veteraanien keskuudessa yhteistä muisteltavaa onkin, voi sotamuistojen toistuva läpikäynti koitua rasitteeksi. Monet toivat esille, että liika on liikaa. Osa veti seuraavan haastateltavan tavoin rajan itsensä ja niiden välille, jotka ”turhaa niistä jauhaa”.

K: Nii, ja teillä yhteistä juteltavaa löytyy?

M2: Nii, onhan meillä. Täällä on joitakin, mitkä aina pallaa niihin sota-asioihin, mutta minusta se on jo turhaa niistä jauhaa. Että myö puhuttaan kaikesta muusta. Että semmosta.

Seuraavassa katkelmassa haastateltava kertoo, että veteraanien keskuudessa sotamuistoista puhutaan ”hirveen harvoin”. Haastateltava ei myöskään ilmaise haluaan keskustella sota-asioista, eikä sodasta synny ”mitenkään niin ihmeellisesti” keskustelua - ja jos tuleekin niin ”pikkusen, mutta aika vähän”. Erikoinen käänne kuitenkin tapahtuu veteraanin kertoessa ”viereisessä pöydässä” käytävistä sotamuistoista. Hän naurahtaa sotamuistoja kertoileville sanoen: ”Ja sitten he ovat kovia sankareita.” Koin haastateltavani naurahduksen suoranaisten kysymyksenä minulle: mikä on sinun suhtautumisesi sotamuistojen kerrontaan. Pidätkö veteraaneja naurettavina sankaritarinoineen? Tunsin asemani hankalaksi. Itse en kuulu sukupolveen, joka olisi kuullut liikaa ”sankaritarinoita”. Halusinkin puheenvuorollani selventää omaa suhtautumistani sotamuistoihin. Tällöin myös haastateltava laimensi kommenttiaan ja antoi samaan hengenvetoon tunnustusta myös sodassa haavoittumattomille veteraaneille. Hän toi esille 60-luvun kielteisen ilmapiirin ja yllättyi tietoisuudestani kyseisen ajan hengestä.

K: No haluisitteko työ ite puhua vai onko se semmonen asia minkä mieluummin jättää?

M4: No en minä, en minä tiedä. Mut se on siis se, että ei siellä yleensä oo tullu mitenkään niin ihmeellisesti siitä keskustelua. Se on hirveen harvoin, kun tulee joku, joku asia kun sivuaa. Niin siinä yhteydessä on tullu ehkä pikkusen, mutta aika vähän.

K: Että ei täälläkään sitten?

M4: No ei ainakaan, ei ainakaan, minun, minun yhteydessä oo ollu oikeestaan, mut sitten minä oon kyllä kuullu joskus aina, joskus viereisessä pöydässä tai jotakin muuta minä olen kuullu kun. Mutta se on, se on toisilla, toisilla sellanen into, että ne muistelevat menneitä. Ja sitten he ovat kovia sankareita. (nauraa).

K: Mm. Niin minun on vaikea suhtautua siinä mielessä, että kyllä minä kovina sankareina teitä pidän kaikkia. Että vaikee ajatella, että noin päin

M4: Nii, nii. Kyllä minäkin sanon tota noin, kun minulla on neljä viikkoa, että kyllä se ois meille riittäny siis se kolomekin viikkoa ja että kaikki ne miehet, jotka on siellä ollu, niin kaikki kyllä ansaitsis vähän niin kun toisenlaisen. Mut nythän se on kyllä huomattavasti parantunu. Mutta siis se, että kyllä kauan aikaa oli, oli erittäin huono siis tää meidän, meidän hoito ja kohtelu,

että niin kun sanotaan, että 60- luvulla oli aika paljon semmonen yleinen keskustelu, että kaikki, joilla on rintamamies tunnus, niin kaikki joutuu linnaan. Vuorollaan.

K: Mää oon kuullu kanssa

M4: Ai sinä oot kuullu?

K: Oon kuullu yhen veteraanin vaimon puhuvan, että ei saanukaan puhua. Että se oli kiellettyä.

M4: Joo. Se oli sellanen juttu, että ne ei voinu oikeestaan paljon puhuakaan, että ne on ollu. Siis rintamalla. Puhumattakaan siitä, että on sotainvalidi. Niin sekin oli vähän niin kun sellanen, että ei siitä voinu oikeestaan paljon puhuakaan.

K: Mm. Mutta eikös se oo kuitenkin vähän muuttunu?

M4: Mut se, että kyl se heti sen jälkeen muuttu, kun kun venäläiset lähti Virosta pois. Kun Viro vapautu, niin sen jälkeen suomalaisetki suhtautu, suhtautuminen muuttu aivan toisenlaiseks.

Viimeisessä puheenvuorossaan haastateltava vahvistaa, että sotamuistoista ”ei ne voinu paljon puhuakaan”. Voisi ajatella, että juuri tiedostetut kulttuuriset uskomukset sotamuisteluista vaikuttivat haastateltavan alussa esittämiin kommentteihin siitä, kuinka sodasta puhutaan ikään kuin vahingossa, kun ”joku asia kun sivuaa”. Veteraanien asema ja arvostus on aikojen saatossa vaihdellut. Saarenheimo (1997, 117) mainitsee, kuinka kaljatuopin äärellä sotaa käyville veteraaneille on julkisesti naureskeltu ja sotatarinoiden kertojat ovat olleet jopa suoranaisen pilkanteon kohteena. Julkisuudessa on Peltosen (1997, 91) mukaan ollut esillä ajatus siitä, ettei veteraanisukupolvi ole voinut tuntea sotiaan merkitykselliseksi ja ettei sotaan liittyvistä kokemuksista ole saanut puhua. Haastateltava mainitsee, että suomalaisten suhtautuminen veteraaneihin muuttui merkittävästi Viron vapautumisen jälkeen. Samaa muutosta painottaa myös Peltonen (1997, 88): 1980-luvun lopun ja 1990-luvun alun historialliset tapahtumat – Baltian maiden itsenäistyminen ja Itä-Euroopan ja Neuvostoliiton hajoaminen – ovat vaikuttaneet sotamuistojen ympärillä käytävien keskusteluiden sävyihin.

Schwartzin (1990) mukaan niin sanottujen suurmiesten asema vaihtelee kollektiivisessa tietoisuudessa, koska sukupolvet poikkeavat toisistaan sekä kokemuksiltaan että suhtautumistavoiltaan. Tämän vuoksi esimerkiksi valtion pyrkimys säilyttää kunnioitus omia suurmiehiään kohtaan erilaisilla muistojuhlallisuuksilla ei saa aina vastakaikua. Kuitenkin tiettyjen historiallisten ja kulttuuristen muutosten seurauksena, ihmisten löytäessä uusia puolia myös itsestään, saattavat kielteiset mielikuvat suurmiehistä ja menneistä tapahtumista muuttua - yhteiskunta heijastaa omaa kuvaansa kunnioittamistaan henkilöistä. Billigin (1990, 75) mukaan sosiaalinen muisti onkin

sidoksissa myös nykyisyyteen. Tämänhetkiset uskomukset ja intressit muokkaavat kollektiivista muistia ja toimivat vertauskohtana menneelle. Tietyntyylinen sankaruuden vaikeus leimasi myös ryhmähaastattelua. M10 toi sotamuistoista puhuttaessa esille juuri ”sankaruuden” ja ”sankaritarinat”. Samalla hän rajasi joukon, jolle sotamuistoja kerrotaan: ”vain keskenämme”, ei ”ulkopuolisille”. Ryhmässä vallitsi konsensus siitä, että muistelu sopivassa seurassa on antoisaa. Muistot pysyvät mielessä ja niitä on ”hyvä muistella” samanlaisia kokemuksia omaavien kesken.

rh M10: On meitä joitain sankareita, jotka kertoo tuolla, täälläkin. Mutta en mä usko että näistä ulkopuolisille kertoo ykskään. Sankaritarinoita.

rh M14: Eihän me näistä olla yleensä puhuttu lapsillemme näistä.

J: Täällä tulee sitten puhuttua?

rh M10: Joo, vain keskenämme, vain keskenämme.

rh M3: Kyllähän siellä on joskus hylsyjä lattialla paljonkin.(nauraa)

rh M11: Kyllähän se joittekin kanssa jo viijessä minuutissa keritään Riihimäelle ja tuonne Elisenvaaraan ja joskus ihan tuonne Kiviniemeenkin asti kymmenessä minuutissa kerkiää. Että ei se, mutta se on sitä vanhojen muistelemista. Kun muistetaan niin on hyvä muistella.

Saarenheimon (1997, 120-122) mukaan tietoisuus oletettavissa olevista yhteisistä kokemuksista on tärkeää muistojen kerronnalle. Vastaavasti ”kokemuksellisten maamerkkien” puuttuminen voi rajoittaa muistelua. Yhteisen muistelupohjan löytäminen edellyttää kollektiivista identiteettityötä. Kertoessaan itsestään ihminen tarkkailee jatkuvasti, millaisia muut ovat ja voidaanko keskusteluun osallistujien kesken puhua ”meistä”: onko keskusteluun osallistuvilla löydettävissä yhteistä menneisyyttä, samantyyppisiä kokemuksia tai identiteettien samankaltaisuutta. Huolimatta sotamuistojen kuulijakunnan tiukasta rajauksesta, ryhmähaastattelun edetessä joku kuitenkin kertoi sotamuiston. M10 asetti puheelle nopeasti pisteen. Ilmeisesti sekä Jyrkämä että minä olimme ulkopuolisia, joille ei ”sankaritekoja” tarjoilla. Toisen veteraanin kertoma sotakokemus oli lipsahdus, joka olisi M10:n lausahduksesta päätellen voinut yhtä hyvin jäädä kertomattakin.

rh M10: Se oli niitä sankaritekoja. Niitä harvoja, mitä kuulette meiltä. (nauraa)

Raja muistojen ulkopuolisten ja sisäpiiriläisten välillä näkyy myös seuraavan kommentissa. Haastateltava mainitsee, että sota-asioista puhuminen riippuu ”vastapelurista”, jonka tulisi ilmeisesti olla tuttu ja mielellään samanikäinen. Haastateltavan mielestä sotamuistot ovat sisällöltään ehkä liian raskaita kuultavia tietyssä ympäristössä. Tämä oli myös niitä harvoja yksittäistapauksia, joissa haastateltava kiinnittää huomiota ikääni.

K: ...millä tavalla nää sota-asiat tulee esille täällä? Jutellaanko niistä minkä verran?

M11: No ne on ihan henkilökohtasia. Ei niin kun yleistä keskustelua ei oo. Ei ole millonkaan. Että ne on ihan vaan tuttujen kesken. Niin kun, mitä nyt minäkin ja aika vähän niidenkin kanssa. Se riippuu ihan siitä vastapelurista, jos jotain muistelee. Mut ei ne niin kun pääaiheena ole millonkaan. Se on, siinä on vähäsen semmosia juttuja, että ei kotona oikein aina sovikkaan puhua niistä. Sen takia. Niin. Ne oli kaksikymmentä ikäsiä, kaksikymmentäyksi ikäsiä. Kärsiikös muuten kaikkia puhua? Sinullekaan, kun oot nuin hirveen nuori?

3.2.3 Muistojen totuus

Haastateltavat toivat esille myös tunteen siitä, että heidän muistonsa kyseenalaistetaan tai niitä ei oteta todesta. Seuraavassa katkelmassa näkyy jo aiemmin esillä ollut muistojen totuuden tunnistamisen tärkeys. Haastateltavan mielestä sotia kokemattomat eivät usko sotatarinoita, vaan epäilevät, että ”ukko höpisee vain omiansa”. Itse kuuluin auttamattomasti siihen ihmisjoukkoon, joka ei seuraavan haastateltavan mielestä sotamuistoista ”ymmärrä kuitenkaan mitään”.

K: Onko täällä nämä työkäset kuntoutettavat, niin käykö he juttelemassa näistä sota-ajoista?

M3: No joskus, mutta ei yleensä. En ainakaan minä alota. Joskus, jos tulee kysymään nii.

K: Kertooko niistä mielellään?

M3: Kyllä se on vähän, että ihmiset juuri, joita en tunne ja jotka eivät varmasti pysty sitä ymmärtämään sellaisena, kun se on jäänyt minulle ja meille mukana olleille siellä, niin en minä niin kovin mielelläni niitä tarjoile kenellekään.

K: Onko sitten muissa piireissä, muualla tämmöstä, että voi puhua näistä?

M3: Kylläpähan se suurimmaksi osaksi jää tänne. En minä sitä harrasta tuolla. Olen, olen ajatellut sitä, että sellaset, jotka ei ole mukana olleet niin eihän ne siitä ymmärrä kuitenkaan mitään. Niin ajattelee, että ukko höpisee vain omiansa. (nauraa)

Tarinoiden totuuden tunnustaminen vahvistaa sekä yksilöllistä että kollektiivista identiteettiä. Totuusdiskurssi kytkee Saarenheimon (1997, 103) mukaan yhteen muistamisen ja muistelemisen yksilöpsykologisten ja yhteisöllisten tekijöiden lisäksi vuorovaikutuksellisia aspekteja. Tarinoiden vuorovaikutuksellinen tehtävä tulee esille siinä, että ihmiset ottavat keskusteluissa huomioon erilaisia kulttuurisia, sosiaalisia ja tilannekohtaisia odotuksia, joiden mukaisesti omat kertomukset pyritään sovittamaan. Näin kertomukset voidaan nähdä vastauksena tietyn tilanteen luomiin vuorovaikutuksellisiin ja informatiivisiin haasteisiin (Gubrium & Holstein 1995, 28).

Muistojen kertominen ei ole kuitenkaan vain vastausta puhekumppanin odotuksiin, vaan myös intentionaalista toimintaa, jolla kertoja odottaa olevan tiettyjä seurauksia (Saarenheimo 1997, 118-119). Muistojen kertomisella pyritään esimerkiksi luomaan tietynlaista kuvaa itsestään. Veteraanien varovaisuus sotamuistojen kertomisessa saattaa ilmentää sen riskin välttämistä, että heidät leimataan ”höpiseviksi ukoksi”. Muistojen kertojan mahdollisesti kohtaama epäily voi vähentää muistojen substanssia. Muistojen totuudella on merkitystä vasta kun ne ovat sosiaalisesti vahvistettuja (Saarenheimo 1997, 99, 102). Haastateltavien esittämistä ajatuksista päätellen sotamuistojen vahvistajina toimivat ensisijaisesti toiset veteraanit.

Myös John Shotterin (1990, 125) mukaan käsityksemme maailmasta ja menneistä kokemuksista ovat riippuvaisia tavasta, jolla me puhumme niistä. Muisti on valikoivaa: jos tapahtumat tai asiat eivät sovi siihen kehykseen, johon yksilö on sosiaalisten instituutioiden välityksellä soisialisettu, ei näitä tapahtumia myöskään tuoda esille (Shotter 1990, 128, 131). Puheella tavallaan kyetään tuottamaan halutunlainen kuva menneisyydestä. Suvi Ronkainen (1999, 107-108) puolestaan puhuu tiedon paikallisuudesta, pätevyysalueista ja kriteereistä. Hän näkee tiedon olevan sosiaalisesti sijoittunutta, koska tietämisen kriteerit eivät ole vain yksilöllisiä vaan sopimuksenvaraisia ja sosiaalisesti jaettuja. Yhteisön rooli kokemusten tunnistamisessa on olennainen. Voidaan jopa väittää, että ilman yhteisöä kokemuksia ei voi tunnistaa (Seller 1998, Ronkaisen 1999, 107 mukaan).

Simon De Beauvoir (1992, 257) näkee muistojen, paikkojen ja tilojen menneisyydestä säilyvän näennäisesti ennallaan, mutta epäilee, että niiden merkitystä on myöhemmin vaikea tavoittaa. Pelkkä asioiden tunnistaminen ei aina tuo menneisyyden lämpöä

lähelle. Ne muistojen jäännökset ovat haalistuneita ja jähmettyneitä, eikä niistä enää löydä itseään. Kun muistelua katsoo keskustelullisena prosessina, voisin kuitenkin väittää, että veteraanien yhdessä muistelu tuo menneisyyden hyvinkin elävästi lähelle. Monet haastateltavista liikuttuivat kyyneliin puhuessaan muistoistaan. Yhtä lailla he myös nauroivat paljon kertoessaan menneistä tapahtumista. Shotterin (1990, 124) mukaan puhumisella onkin kyky vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja mielikuviin ei vain kognitiivisesti, vaan myös tunteiden kautta. Yhdessä muistelu ei rajoitu vain tiettyjen faktojen muistamiseen, vaan puhumisella voidaan herättää elävä tunne yhteisesti koetuista tapahtumista: muistoista puhuminen mahdollistaa menneisyyden uudelleen elämisen. Tällä tavoin muistin voi nähdä ”ruumiillistuneen” yksilöihin, osaksi sitä mitä he ovat. (Shotter 1990, 135.)

3.3 Yhteinen eletty elämä

3.3.1 Veteraanius identiteetikertomuksena

John Downton Hazlettin (1998, 197-199) esittämä ajatus dialogisesta elämäkerrasta on kiehtova. Hazlett kysyy, tulisiko omaelämäkerta itse asiassa rakentaa dialogisesti ja yhteisöllisesti, jossa subjektin ääni olisi vain yksi niistä äänistä, jotka kertomukseen osallistuvat. Hän löytää yksilön elämästä monia alueita ja osia, joista lähellämme elävät tuntuvat tietävän jopa enemmän kuin yksilö itse. Hazlettin mielestä tarinat kykenevät tarjoamaan aineksia yksilön identiteetille. Identiteetin hän näkee enemmänkin kollektiivisena ja yhteisöllisenä kuin yksilöllisenä tuotoksena: jokainen sukupolvi kertoo itsestään tarinaa, jonka aineksista useimmat ovat löydettävissä yhteisistä, jaetuista kertomuksista. Kollektiivinen identiteetti näyttäytyy ensisijaisesti suhteena osapuolten välillä: ollakseen olemassa se vaatii tulla määritellyksi keskustelussa.

Samantapaisen näkemyksen esittää myös Vilkko (1997, 91- 93), jonka mukaan elämäntarina ei ole sellaisenaan tapahtunut tai toteutunut reaali maailmassa. Sen sijaan tarinan voi sanoa tapahtuneen sille, joka sitä kertoo. Kertomus elämästä ei ole suoraa heijastusta tapahtuneesta, vaan sillä on omat tuotantoehtonsa. Vilkko näkee, että omaelämäkertaan valikoituu toki aineksia yksilön omien tärkeyskriteerien mukaisesti, mutta valikointia ohjaavat myös kulttuuriset elämänjäsenyydet ja kerronnalliset konventiot. Elämäkerta on siis sekä yksilö-, tilanne- että kulttuurisidonnainen.

Elämäkulkua jäsentävien kertomisen tapojen ja temaattisten aiheiden varanto on yhteistä omaisuuttamme, kulttuuriamme. Elämä kerrotaan kullekin kulttuurille sopivilla tavoilla. Näin yksilön elämäkuvat ovat samalla myös yhteiskunnan kuvia. (Vilko 1997, 91-93.)

Tarinoiden kertomisella ja toisten tarinoiden kuulemisella on kollektiivista identiteettiä rakentava ja uusintava tehtävä. David Carr (1986, Hyvärisen 2004, 299 mukaan) sanoo koko sosiaalisen olemassaolomme ja ajan kokemuksemme olevan kerronnallisen rakenteen läpäisemää. Kollektiivinen narratiivinen identiteetti ei rakennu pelkästään itsestä kerrottujen tarinoiden varaan, vaan myös eläytymällä toisten kertomuksiin. Toisten tarinat koskettavat ja aktivoivat kuulijan omia vastaavia kokemuksia - toisen kertomasta tarinasta tulee osa omaa tarinaa. Myös Suvi Ronkainen (1999) on löytänyt identiteetistä tarinallisen ulottuvuuden. Hänen mukaansa identiteetti on tietoinen ja artikuloitu minätarina, joka viittaa yksilön käsitykseen itsestään. Identiteettitarinassa punnitaan itseä, menneisyyttä ja tulevaisuutta sekä selitetään pois identiteettitarinaan sopimattomia tekijöitä. Kuvaus minästä voi olla elämäkerrallinen jäsentynyt identiteettitarina, ajatus ihanneminästä tai keskustelutilanteessa tuotettu narratiivinen esitys minästä. Artikuloituna identiteetti pyrkii johdonmukaisesti selittämään, mitä minä olen ja kuinka olen ajan saatossa muuttunut. (Ronkainen 1999, 73-74.)

Ronkainen (1999) näkee identiteetin tilanteisena, moninaisena, kerrostuneena ja epävakana. Hän ehdottaa, että identiteetin sijaan voisi yhtä lailla puhua identiteeteistä, koska identifikaatio on jatkuva prosessi, johon sisältyy useita tulkinnallisia vaihtoehtoja. Kulttuuri tarjoaa välineitä puhua itsestämme yhtenä ja monena samanaikaisesti. Minä artikuloidaan kertomusten ja sosiaalisten kategorioiden varassa, jotka ovat peräisin tietyn ajan ja paikan, ympäröivän yhteisön kertomusvarastosta. Identifioituakseen yksilö tarvitsee nimikkeen, joka kuvaa mitä ihminen on tai mitä hän haluaisi olla. Ryhmä tai joukko ihmisiä, johon voi samastua vahvistaa sosiaalisen kategorian ja näin tukee minuutta. Näin identiteetit ovat vuorovaikutuksessa neuvoteltuja ja vahvistettuja. Julkisena ja artikuloituna identiteettikertomukset rakentavat ja merkityksellistävät yksittäisten ihmisten kokemuksia. (Ronkainen 1999, 74-75.) Identiteetillä on oltava myös sosiaalista voimaa: vakuuttaaksemme itsemme tarvitsemme myös muiden reaktiot ja hyväksynnän esittämällemme minuudelle (Harre 1983, Ronkaisen 1999, 75 mukaan).

Carrin mukaan monet kollektiivit ovat olemassa nimenomaan kertomalla itsestään enemmän tai vähemmän yhdenmukaista kertomusta (Carr 1986, 169, Hyvärisen 2004, 300 mukaan). Myös veteraaniutta voi pitää eräänlaisena tarinana tai kertomuksena. Veteraanius tuntui antavan aineksia omalle henkilökohtaiselle identiteetille ja ajatuksille. Veteraanius oli tärkeä elementti haastateltavien minäkuvalle. He tunsivat vahvaa yhteenkuuluvuutta veteraaniryhmään ja tekivät erotteluja ”meidän” ja ”muiden” välille. He puhuivat hyvin usein itsestään erityisesti veteraaneina tai sotainvalideina. Välillä tuntui jopa, että itsestä oli paikoin vaikea puhua ilman veteraaniuden jatkuvaa läsnäoloa. Seuraavassa haastateltava toteaa, että sota-aikana veteraanit olivat ”*kaikki niin kuin yhteen muottiin valettuja*”.

K: No, mites sitten, onko täällä niinkun, kun tapaa ihmisiä ja jutustelee ja näin. Niin tarjoutuuko siinä mahdollisuuksia tämmöseen muisteluun? Näistäkin sota-ajoista?

M7: Kyllä. Kyllä. Se on kyllä vähentyny onneksi se sota-ajoista muistelu. Alkuvuosina ja aikaisempina, nyt kun minäkin olen käyny täällä näin paljon niin. Se olikin se sota-ajan muistelu, kun kaverit tapasivat toisensa niin siinä alko sitten se sodan läpikäynti. (nauraa)

K: Mulle joku haastateltava sanokin, että siinä hylsyt vain jäi lattialle.

M7: (nauraa) siinä (nauraa) siinä sitten puhuttiin ja käytiin läpi näitä. Totta kai ne oli kovia kokemuksia ja kaikenlaisia pahoja kokemuksia. Niin niistä puhuttiin ja niitä muistettiin. Ja kun yhdessä oli ja siellä kaveria kaatu, kaatu niinkin tuota. Miehiä oli. Mekin nuorena tuota, 18-vuotiaana minäkin siellä aloitin, armeijaan jouduin. Kyllä siinä meidän, siis se nuori joukko, niin se oli kaveria ja se oli niin kerta kaikkiaan samanlaisia, että me oltiin kaikki niin kuin yhteen muottiin valettuja. Ja se oli sitten ikävä, kun siellä kaatu miehiä, kaatu poikia paljon. Sitten, kun näitä on nyt tuota tavattu. Viime vuonna olin täällä nin, yhdenkin kaverin kanssa oli puhetta, että missä on oltu ja muuta niin, ni toisella puolella pöytää mies löi heti kättä, että hän kanssa... Se oli todella se nuori joukko, kun me oltiin, niin se oli yhtenäistä joukkoa.

Sosiaalisen identiteetin teoria painottaa sosiaalisten ryhmien merkitystä yksilön identiteetin muodostumisessa ja tarjoaa näkökulmia ryhmätietoisuuden ja ryhmäjäsenyyden monisäikeisyyden tarkasteluun. Yksilön sosiaalinen identiteetti nähdään osana yksilön itsemäärittelyä: ryhmään kuulumisella yksilöt ilmaisevat itselleen ja muulle maailmalle keitä he ovat. (Andrews 1991, 25-26.) Kollektiivista tai sosiaalista identiteettiä ei kuitenkaan pidä pelkistää vain persoonallisen identiteetin ryhmään kuulumista tai siihen samaistumista kuvastavaksi osaksi. Molly Andrews kritisoi sosiaalisen identiteetin teoriaa siitä, että se jättää huomiotta sen psykologisen

dynamiikan, jota eri ryhmiin kuulumisen sisältää. Se ei määrittele ”ryhmää yksilön sisällä”, eikä tee eroa vapaaehtoisten ja pakollisten ryhmäjäsennyksien välillä, vaan olettaa niiden edustavan samanlaisia psykologisia merkityksiä. (Andrews 1991, 26-35.)

Kaikkiin ryhmiin ei solmita voimakkaita tunnesiteitä. Jäsennyden kokemisella on eri asteita ja ihmiset priorisoivat ryhmien merkitystä. Pakolliset ryhmäjäsennydet, kuten sukupuoli ja sukupolvi, rotu ja kansallisuus vaikuttavat voimakkaasti yksilön minäkuvaan ja ajattelumaailmaan. Sen sijaan vapaaehtoiset ryhmäjäsennydet ovat joustavampia ja muodostuneet yksilön oman valinnan kautta. Vapaaehtoinen jäsennydellä voidaan ilmaista, mihin pakollinen ryhmäjäsennys velvoittaa tai oikeuttaa. (Andrews 1991, 26-35.) Sosiaalinen identiteetti koostuu monista osista, niiden keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja synteestistä. Yksilöt ovat suhteessa yhteiskuntaan ennen kaikkea kokonaisina ihmisinä, eivät vain tietyn luokan, rodun tai sukupuolen edustajina. (Andrews 1991, 35, 39-40.)

Andrews varoittaaakin ryhmäjäsennyden käsittämisestä liian yksiulotteisesti tai staattisesti. Sosiaalinen identiteetti ei ole vain yhdistelmä yksilön jäsennyksistä eri ryhmissä. Sen muodostumiseen vaikuttaa ryhmään solmitut tunnesiteet ja siitä muodostettu mielikuva. Tietoisuus ryhmäjäsennydestä syntyy yksilön huomattessa, että häntä kohdellaan tietyn luokituksen mukaisesti. Tunne kuulumisesta johonkin ryhmään on perusta, jolle sosiaaliset erot piirtyvät. Vertaamalla omaa ryhmäänsä muihin, yksilö kykenee muodostamaan selvemmän kuvan ryhmien välisistä hierarkkisista rakenteista ja omasta positiostaan siinä. Identiteetti on erilaisuuden tuotos. Se, mitä sanomme olevamme kertoo samalla siitä, mitä emme ole: ”me” ilmentää ”heidän” olemassa oloaan. (Andrews 1991, 28-29,131.)

3.3.2 Takaisin ihmisten kirjoihin?

Ronkaisen (1999, 76) mukaan identiteettitarinan kertominen on symbolisesti tärkeä identiteettiämme tukeva teko. Mitztal (2003, 15-19) puhuu muistelullisista yhteisöistä, jotka muistelemalla ja myös unohtamalla tiettyjä tapahtumia vahvistavat ryhmään kuuluvien sosiaalista identiteettiä: omaa tarinaa kerrotaan ja se kuullaan aina uudelleen. Muistelulliset yhteisöt vaikuttavat jäsentensä muistin syvyyteen määrittelemällä, mitkä asiat ja osat menneisyydestä ovat muistamisen arvoisia ja merkityksellisiä.

Kollektiivisen muistin alkamiskohdan lisäksi muistelulliset yhteisöt määrittelevät myös muistin loppumiskohdan sillä muistaminen ei saa toimia ryhmän identiteettiä hajottavasti. Identiteetistä voi kuitenkin muodostua myös rajoittava, kategorisoiva ja yksiulotteinen, eikä se välttämättä enää vastaa yksilön omaa minäkokemusta. Se voi päinvastoin murentaa sitä, mitä julistaa olevansa. Identiteettitarinoiden kehittyminen ja kokemus muokkaavat toisiaan ja vaihtelevat ajassa. (Ronkainen 1999, 75.)

Veteraanijoukon voisi nähdä tällaisena muistelullisena yhteisönä, joka muokkaa nykyistä todellisuutta ja identiteettiä. Se auttaa myös omien tunteiden tulkitsemisessa, ilmaisemisessa ja oikeuttamisessa. Jos veteraaniuden ajatellaan toimivan yhtenä oleellisena osana haastatteleminen ihmisten identiteettiä, osana heidän elämäntarinaansa, vaikuttaa sen perustan ja oikeutuksen kyseenalaistaminen mitä ilmeisemmin minuuden kokemukseen. Tämä tulee esille seuraavassa katkelmassa, jossa haastateltava kokee, että fyysisten vammautumisen merkkien puuttuessa hänen sotainvalidiuttansa epäillään: ”onko se sodassa ollukaan” , ”terve mies”. Haastateltava ei ollut halukas paikantamaan tunnettaan kritiikistä mihinkään erityiseen ryhmään, esimerkiksi nuorempaan sukupolveen. Lopuksi hän toteaaakin, että kielteisiä kommentteja ei ole esitetty hänelle suoraan vaan kaverille. Vaikka kyseenalaistavat lausumat perustuivatkin pitkälti haastateltavan mielikuviin ja kuulopuheisiin, herättivät ne närkästystä ja katkeruutta. Epäilevät kommentit hän tulkitsi loukkauksena sekä itseään että koko veteraaniryhmää kohtaan.

M6:... Nyt on tullu viime aikoina semmonen mielikuva, että, että, joka vähänkin on pirteämpi täällä meikälaisistäkin ja vaikka on invaliditeettia ja on haavottunu, niin kun minäkin. Niin moni kattoo, että tuohan on terve mies.

K: No miltä se tuntuu? Tunnetteko te millä tavalla ite sen asian sitten?

M6: No tietysti tuntuu vähän niin kun semmoselta katkeralta. Tai eihän myö mitenkään näytetä eikä puheista puhumattakaan ollenkaan, mutta se on. Moni ei sitä ymmärrä, kun se ei päälle päin näy. Se on eri juttu, jos on amputoitu vaikka jalka tai joku muu, niin nähhään, että jaaha, tuo on, siltä on jalaka menny tai muuten, mutta eihän kaikkea näy. Sehän siinä yks puoli on, että monikaan ei tuota, jos ei nyt tule puhetta niin kun tässä nyt. Niin eipä niistä viiti puhua sitten.

K: No onko näitä tullu näitten sitten, mitä on näitä työikäisiä kuntoutujia, niin tuleeko heiltä tämmöstä kommenttia? Että terve mies? Tai ihmettelyjä?

M6: No ei, ei täällä nyt mitenkään, en oo kuullu noin suullista kontaktia , eikä arvostelua, mutta tuota nin, jotenkin on semmonen. Oon mä kuullu kyllä semmostakin, että moni tai ei nyt moni,

mutta joku on sanonu tuossa kaveritkin, että ei minulle, mutta kaverille sanonu, että mikä se tuokin on, että eihän se mikään. Onko se sodassa ollukkaan?

Tiedostetut kulttuuriset uskomukset veteraaneista tulivat ryhmähaastattelun yhteydessä useastikin esille, seuraavassa katkelmassa Jyrkämän aloitteesta. M2 kommentti ”*Ne sano, että mitäs te menitte sinne sotaan?*” kuvastaa 60-luvun henkeä ja suhtautumistapaa, ainakin näin 60-lukua kokemattomalle. Hän myös korostaa rintamalle lähdön pakollisuutta ja vaihtoehdottomuutta. M10 puolestaan on kokenut, ettei sotaveteraaneja ole luettu ”*ihmisten kirjoihin*”. Samalla hän kuitenkin muistuttaa, etteivät ihmisten puheet ”*meikäläisten nahkaan pystyny*” ja panettelun haittapuoli oli lähinnä taloudellinen.

J: Miten te arvioisitte, niin kun suhtautumisen veteraaneihin muuttuneen? Että jos silloin –67 vuonna niin, eikös se silloin ollu vähän nihkeempää?

rh M2: Joo. Ne sano, että mitäs te menitte sinne sotaan? Niin kun meillä ois ollu vaihtoehtoja. Mutta Neuvostoliiton romahtamisen jälkeenhän suhtautuminen on muuttunu aika radikaalisti.

J: Miten se on näkyny?

rh M2: Syyskeräys rupes tuottamaan.

rh M10: Nii, sen jälkeen meijät luvettiin takasi ihmisten kirjoihin (nauraa).

J: Miltä se on tuntunu, kun suhtautuminen

rh M3: Nyt on tuntunut mukavalta.

rh M10: Eihän se loppujen lopuks meikäläisten nahkaan pystyny se niihen, mutta tuota käytännössä se tuntu rahoissa. Kyllä me oltiin vanhoja jermuja vielä (nauraa) omassa mielessämme (nauraa).

Andrews näkee identifioitumisella olevan myös sosiaalinen ja historiallinen ulottuvuutensa. Ryhmällä, johon yksilö identifioituu ja johon hän tuntee kuuluvansa, on aina oma historiansa. Ryhmä saattaa tietyssä ympäristössä tai kulttuurissa muodostua jopa eristäväksi. Yksilölle itselleen sillä voi olla kuitenkin päinvastainen vaikutus. (Andrews 1991, 27-28.) M10 tuokin katkelman lopussa esille ryhmän merkityksen identiteetin ylläpitäjänä tilanteessa, joissa ulkopuolinen paine pyrkii sen perustan kyseenalaistamaan: ”*me oltiin vanhoja jermuja vielä, omassa mielessämme.*”

3.3.3 Toiminta identiteetin vahvistajana

Ronkainen näkee identiteetillä olevan myös artikuloimaton, tiedostamaton ja toiminnallinen ulottuvuutensa, jota hän nimittää subjektiviteetiksi. Subjektiviteetti on Ronkaisen mukaan ”tietoa” itsestä, jota ei tiedä tietävänsä, ”kokemusta”, jota ei tiedosta kokemukseksi, mutta josta tunnistaa aina jotain. Subjektiviteetti ottaa maailmaa haltuun toimimalla. Se muotoutuu arjen valinnoista, käytännön järjestelyistä, rutiinien rakentumisesta ja murtumisesta tai elämänalueiden jäsentymisestä tietynlaisiksi toimintakulttuureiksi. Identiteetti ja subjektiviteetti ovat vuorovaikutuksessa keskenään: identiteettiesityksemme ja artikulaatiomme muovaavat subjektiviteettiä ja subjektiviteetti puolestaan antaa toiminnallista ja kokemuksellista varmuutta identiteetille. Identiteetti pohjautuu näin ollen kokemushistoriaamme, subjektiviteettiin, joka näkyy orientaationa, tyylinä, emotionaalisina arvottamisina ja päämäärinä, kiinnittymisinä ja kiintymisinä tiettyihin elämän alueisiin. (Ronkainen 1999, 73-74, 76).

Identiteetin ja subjektiviteetin suhteessa on kyse kahdesta minuuden aspektista, joilla on erilainen dynamiikka ja muoto: identiteetti on tuttu ja ymmärrettävä, arvattavissa oleva, subjektiviteetinkin tunnistaa, mutta sitä ei kontrolloida samoin kuin identiteettiä. Identiteettivarmuutta vahvistetaan tärkeiksi koettujen symbolisten tekojen kautta. Toiminnalla suoritetaan identiteetin riittejä. Elämän muuttuessa, esimerkiksi jonkin toiminnan syrjäytyessä tai sen paikan vaihtuessa toiseksi, muuttuu myös subjektiviteetti. Aikaisemmin omaksi koettu identiteettitarina voi toisessa ajassa peittää jotain, joka vaatii yhä enemmän huomioita. Rutiinien vaihtuessa minäkertomusta ja identiteettiä pohjaava varmuus kuluu ja hapertuu. Identiteeteille annetut merkitykset tai johonkin tekoon liitetty symboliarvo voivat ajan saatossa höltyä. (Ronkainen 1999, 76-77).

Myös Andrews (1991, 154-157, 164-165) mukaan toiminnalla on keskeinen rooli yksilön ja ryhmän identiteetin ylläpitäjänä. Johonkin ryhmään identifioituminen on jatkuva prosessi, jossa itsestä ylläpidettyä kuvaa vahvistetaan jokapäiväisillä toimilla. Tällöin tietoisuus omasta jäsenyydestä kasvattaa ryhmäjäsenyydelle merkityksellisten tilanteiden määrää. Ryhmä vahvistaa kokemusta siitä, että on olemassa muita samoin ajattelevia ihmisiä. Mukanaolo jossakin organisaatiossa tukee ja antaa voimaa yksilön toiminnalle. Yksilöt uskovat, että kollektiivisella toiminnalla he voivat vaikuttaa

sosiaaliseen ja poliittiseen ympäristöönsä juuri ryhmänä. Yhteenkuuluvuuden tunne ja ystävyysuhteet ovat usein tulosta monien vuosien mukana olosta jossakin ryhmässä.

Kuntoutuksessa käynti ja vuosittaiset kohtaamiset Peurungassa ovat veteraaneille edellä kuvatun kaltaisia identiteettiä vahvistavia toimintamuotoja. Osallistuminen kuntoutukseen ja Peurunkaa koskeviin asioihin lujittaa tunnetta veteraaniryhmään kuulumisesta ja ryhmän merkityksestä. Etenkin aktiivijäsenistölle toiminta Peurungan hyväksi antaa tunteen siitä, että on käyttänyt aikaansa koko veteraaniryhmän hyväksi. Veteraanien hyväksi tehdyistä ponnisteluista ammennetaan tarkoitusta ja merkitystä omalle elämälle. Kuntoutuksessa käynti ja yhteen kokoontuminen toimii siteenä ajassa. Se ilmaisee, keitä he ovat olleet, kuinka he ovat eläneet elämänsä ja mitä he ovat tällä hetkellä. Kuntoutusjaksojen odottaminen antaa jatkoa elämälle. Käynneistä luopuminen ja osallistumattomuus puolestaan herättävät tyhjyyden tunteen. Jyrkämän ryhmähaastattelussa esittämä ajatus elämästä ilman Peurunkaa katkesi ryhmäläisten nauruun. Itse alkuunsaatetulla laitoksella on tärkeä asema veteraanien elämässä niin fyysisen kuin haastateltavan mainitseman psyykkisen kunnon ylläpitäjänä.

J: No vielä sen verran, että jos te kuvittelisitte elämänne ilman Peurunkaa, niin miltä se rh kaikki:(nauraa)

rh M12: Se ois monien kohalta niin, että me ei oltas kuvittelemassaan, ilman Peurunkaa.

rh M11: On se mielenterveyden kannalta ainakin, että se on ilo päästä. Kun sitten kuuntelee noita ohiamuttuja, jotka on tehny yhtä paljon kun me lievä vammaiset, eikä ne pääse ollenkaan. Että se on epäkohta ja aiheuttaa heillä katkeruutta ja minä oon kyllä samaa mieltä.

rh M2: Meidän yks tämmönen toiminnan periaate on, että saatas ne ihmiset sieltä kotinurkista irtaantumaan. Että jos ne jäävät sinne, niin ne jäävät sinne.

rh M8: Joo se on, jos jää istummaan ja nurkkaan istummaan ja laittaa peukalon suuhun nii siihen kyllä jää.

rh M14: Kyllä kai se kaikkein pahin on se, että ihminen ruppee eristäytymään. Sitten irtooo kyllä tästä yhteiskunnasta lopullisesti.

rh M2: Siihen me nimenomaan pyrimme, että ei eristäyvytä.

rh M8: Se on se vihonviiminen. Sitten irtooo tästä yhteiskunnasta.

rh M11: Että yritetään olla näin vanhanakin mukana vaan.

rh kaikki: nii , mm, nii se on, nii yritetään.

Samanlaista intoa vaikuttaa veteraaniporukan asemaan kuvastaa ”protesti”, josta seuraava haastateltava puhuu. Veteraanit kapinoivat äänekkäästi tapaturmaviraston suunnitelmia vastaan, jotka olisivat toteutuessaan estäneet tutuksi tulleen porukan vuosittaisen kokoontumisen Peurunkaan. Yritys tulkittiin ”epäsosiaalisena toimenpiteenä”, ”jonkun neronleimauksena”, jonka nähtiin rajoittavan kuntoutujien valinnanvapautta niin kuntoutuspaikan, -ajan kuin -porukankin suhteen.

M8:... aikonnaan tapaturmaviraston kautta kun kuluki, kun nää valtiokonttorin kautta kulukee nää meidän kuntoutukset. Niin tuota, ne teki topin, että ei saa kauemmaksi hakkee, vaan täytyy kotipaikkakunnalle hakkee näihin kuntoutuksiin. Että matkaravoja ei maksetakaan. Ja siitähän me tehtiin televisio, täällä oli silloinen television johtaja, joka kävi haastattelemassa. Tämä oli minun mielestä hyvin, hyvin semmonen epäsosiaalinen toimenpide, kun oli vuosien varrella oli opittuna tolla tavalla, että kokoonnutaan, kun me saatiin määrätä ite, että kun oltiin sotainvalideja, että mihinkä aikaan me tullaan, sopia täällä. Ja sota-aikasia kaveria ympäri Suomee ruvettiin kertyymmään tällä tavalla. Ja meitä oli aina tuommonen kymmenen, viistoistakin oli samassa sotaporukassa olleita. Niin tämä hajotettiin sitten tapaturmaviraston taholta, ei annettukaan matkustaa. Ja tästä tehtiin sitten se protesti. (nauraa)

K: Toteutuko tää sitten ihan

M8: Toteutu! Toteutu se jossain määrin. Mutta ne joutu perumaan sitten pois sen. (nauraa)

K: Ahaa. Ja sitten sai taas tulla?

M8: No siinä nyt meni sitten muutamia vuosia ennen kun sitten rupes pääsemään. Joo kyllä se oli ihan, että lähimpään. Ja tuota sitä kun tingattiin sitten kovasti. Minäkin tinkasin sieltä, että jos vaikka ite maksas matkarahat. Ei se auttanu yhtään. Se piti jollakin tavalla. Mikä lie? Jonkun neronleimaus.

Moni haastateltavista kertoi osallistuvansa erilaisten veteraanijärjestöjen toimintaan. Itse en haastatteluissani perehtynyt järjestötoimintaan sen syvällisemmin. Järjestötoiminta kuitenkin osoittaa veteraanien halua vaikuttaa niin omaan kuin toistenkin veteraanien asemaan. Tämä tuli esille tiedustellessani haastateltavien omia toiveita kuntoutuksen suhteen. Moni otti tällöin puheeksi juuri edellisessä ryhmähaastattelukatkelmassa mainittujen ”ohiamuttujen” huonoksi koetun aseman. Epäkohdaksi nähtiin se, että monet sodassa mukana olleet eivät pääse mukaan kuntoutukseen. Veteraanijärjestöjen tehtävänä nähtiin etenkin nykyisin olevan se, että ”saatas ne ihmiset sieltä kotinurkista irtaantumaan”. Uhkaksi koettiin etenkin osallistumattomuutta mahdollisesti seuraava eristäytyminen ja yhteiskunnasta irtaantuminen. Nämä seikat eivät suoranaisesti

liittyneet veteraaniuteen, vaan enemmänkin vanhenemisen mukana tuomaan yksinäisyyteen: ”yritetään olla näin vanhanakin mukana vaan.”

3.4 ”Ensi vuonna taas tavataan” – vai tavataanko?

3.4.1 Hiipivä vanhuus

De Beauvoir (1992, 253) erottelee kaksi erilaista tapaa suhtautua omaan ikään ja ikääntymiseen. Yksilö voi irtaantua menneisyydestään määrittelemällä entisen minänsä minäksi, jota ei enää ole. Toisaalta menneisyyden kanssa voidaan tuntea myös voimakasta yhteenkuuluvuutta ja kieltää ajan kulku: vaikka yksilö hyväksyisikin uuden kuvan itsestään, halutaan samanaikaisesti säilyttää tunne muuttumattomuudesta. Muistelulla ylläpidetään kuvaa siitä, millainen yksilö on ollut ja kuinka se yhä säilyy heissä. Pysyttelemineen ikuisesti vaikkapa sotaveteraanina, nuorena tai muuna imartelevaksi koettuna hahmona voi auttaa itsensä tunnistamisessa - entinen minä toimii myös nykyisen identiteetin määrittelijänä.

Vanhuus ja vanhenemisen tulkinnat ovat ilmiökokonaisuus, joka tuotetaan, uusinnetaan ja muutetaan yhteiskunnan, yksilön, ympäristön ja sosiaalisten ryhmien välisissä vuorovaikutusprosesseissa. Ympäristö, kulttuuri ja tietty historiallinen ajankohta vaikuttavat siihen, millaiseksi vanheneminen käsitetään. Jokainen yhteisö ja ryhmä luo erilaisen ympäristön vanhenemiselle. Tämän vuoksi voidaankin puhua sosiaalisesta vanhenemisestä (Jyrkämä 2001, 227-276.) Onko vanheneminen sitten vain yhteiskunnan mielivaltaisen määrittelyprosessi, jonka vaatimukset ikääntyvän tulisi ottaa vastaan, mukautua ja sopeutua niihin? Vanhuuden käsite on aina sidoksissa käyttöyhteyteensä ja erilaisiin teoriaperinteisiin. Yksi korostaa roolien ja käyttäytymismallien merkitystä, toinen vuorovaikutus- ja merkityksenantoprosesseja. Yhteisiäkin piirteitä käsitteen sisällölle on: sosiaalisella vanhenemisella tarkoitetaan aina jonkinäköistä muutosprosessia, monitasoista ilmiökokonaisuutta, yksilön ja yhteiskunnan jatkuvaa vuorovaikutusta. (Jyrkämä 1995, 18-19.)

Veteraanien yhteinen tarina alkoi sota-ajoista. Heidän järjestötoimintansa, yhteiset kokoontumiset ja juhlat ovat ylläpitäneet ja tukeneet kollektiivista ja yksilöllistä

identiteettiä. Haastateltavilleni myös Peurungalla on ollut oma, tärkeä roolinsa sotaveteraanien yhteisyyden ja myös tietynlaisen ”peurunkalaisuuden” vahvistajana. Tällä hetkellä veteraanien keski-ikä alkaa olla jo kahdeksankymmenen paremmalla puolella. Veteraanit käyttivätkin itsestään usein ikääntymiseen viittaavia ilmaisuja nimittämällä itseään vaikkapa ”vanhoiksi kompuroiksi”, ”vanhoiksi jermuiksi” ja ”ukoiksi”. Ikääntyminen ja vanhuus elämänvaiheena on veteraaniuden ohella heitä yhdistävä, heidän identiteettiään määrittävä ja siihen muutoksia tuova tekijä. Mutta millaiseksi muodostui veteraanien oma kokemus ikääntymisestäään ja vanhuudesta?

Ryhmähaastattelussa veteraanit esittivät monenlaisia tulkintoja vanhuuden kokemuksestaan. Yhdelle haastateltavista vanhuus tuntui yksinkertaisesti ”tylsältä”. Hänen kommenttinsa kirvoitti kuitenkin koko ryhmältä voimakkaan vastalauseen. Vanhuuden koettiin olevan myös tietyllä tavalla elämän ”parasta aikaa”. Taloudellinen turvallisuus, riippumattomuus, menot ja harrasteet saavat elämän tuntumaan mielekkäältä. Vanhenemiseen ei heidän mukaansa edes välttämättä itse kiinnitä huomiota, eikä toistenkaan kommentoinnille annettu paljon painoarvoa. Veteraanit katsoivat vanhuuden tulevan ”hiipimällä”, ikään kuin varkain. Vanhuus muistuttaa varovasti itsestään väsymyksenä kesken päivän, mutta yliotetta se ei veteraanien mukaan saa kuin sairauksien ja sairastamisen yhteydessä.

J: Tämmöinen yleinen kysymys, että miltä tuntuu olla noin 80-vuotias?

rh M14: Tylsältä!

rh kaikki: Ei, ei!

rh M2: Ei, ei, jossakin mielessä parasta aikaa.

rh M10: Kyllä, kyllä.

rh M2: Jossakin mielessä. Lapset on maailmalla ja palkka juoksee

rh M14: Mutta kun sitä vanhenemista tapahtuu kuitenkin koko ajan

rh M2: No ei sitä huomaa

rh M14: Ai ei itte huomaa?

rh M2: Ja mitäs se liikuttaa, jos toiset huomaa (nauraa).

rh M8: En tiijä, kun ainakin meikäläisellä on niin paljon menoja, että kun ei taho keritä mittään. (nauraa)

rh M3: Tiedätkö sinä mistä se johtuu? Sinä olet tullut vanhaksi. (nauraa)

rh M4: ja hitaaks (nauraa)

rh M12: Ei sitä oikein huomaa, kun se tulee niin hiipimällä se vanhuus.

rh M11: Ja sitten kun on terveenä nii, ei oo mittään semmostakkaan sitten. Mutta sitten jos tulee joku sairaus, nii sitten sen huomaa. Ne on kaiken pahimpia.

rh M10: Ainoa harmi on kun pikkusen väsyttää kesken päivän (nauraa)

rh M8: Ei se kaheksankymppisenä oo samanlaista kun seittämäntoista vuotiaana.

rh M3: Ja sitten se ei ole aina ees ratkaisevaa se terveys. Että kyllä ne omat asenteet ja oma tilanne yleensä. Että ei se terveys aina ole niin. Minä koen nyt vain, että tämä on hyvää elämää..

”Hyvän elämän” ja toisaalta etenkin ”hyvän vanhuuden” määrittely on kiinnostanut myös ikääntymisen tutkijoita. Jyrkämä (1990, 101) näkee, että erityisesti vanhuuden kohdalla keskitytään usein sen ”hyvyyden” määrittelyyn, kun taas muita ikävaiheita määriteltäessä ovat käytössä ovat toisenlaiset määreet. ”Hyvyyden” mittareiksi mielletään useimmiten vanhuuteen ”sopeutuminen”, ”tyytyväisyys” tai jonkinlainen ”menestyksellinen ikääntymien”. ”Hyvä vanhuus” asettuu yleensä oikeanlaisen vanhenemisen malliksi, tehtäväksi, josta ikääntyneen tulisi suoriutua. Sen sisältöä ei kuitenkaan useinkaan pysähdytä miettimään saati sitten kyseenalaistamaan totuttuja ajattelumalleja. (Jyrkämä 1990, 100-101.) Ryhmähaastattelukatkelman lopussa M3 nostaa vanhuuden esille ensisijaisesti asennekysymyksenä ja vain yhtenä osana elämän kokonaistilannetta. Vaikka elämä on muuttunut nuoruusvuosista, hän ei kokenut ikääntymistä esteenä sille, etteikö yhä voisi elää ”hyvää elämää”.

Aina eivät yksilön omat asenteet ja ikääntymiseen myönteinen suhtautuminen kuitenkaan pysty suojaamaan vanhuuden mukanaan tuomilta ongelmilta ja rajoitteilta. Seuraava haastateltava toteaaakin, että vanhenemista tapahtuu ”väkisinkin”. Riitta-Liisa Heikkinen (1992-1993, Pohjolaisten 1994, 80 mukaan) nimittää näitä vanhuuden kokemisen reuna-ehtoja ”haavoittuvuustekijöiksi”. Haavoittuvuustekijöinä voivat toimia heikkenevä terveydentila, kivut tai sairaudet. Ne voivat tuntua ajoittain ulkopuolisilta voimilta, jotka näyttävät kyntensä rappeuttamalla ihmisen fyysisiä toimintoja. Vanheneminen näkyy ja se huomataan esimerkiksi jonkin apuvälineen käyttönä. Vuosi tapaamisten välillä on saattanut tuoda kaverin käteen vaikka kävelykepin - tuon usein vanhuutta havainnollistavaksi mielletyn kapineen.

M1: Näistä meijänkii monivuotisista kavereista, nii joillakin tulee jo kävelykeppi seuraavana vuonna. Tuota, mehän kaikki väkisinkin vanhennuttaan.

Pertti Pohjolainen (1994, 77) toteaa, että vain yksilö itse voi olla oman kokemuksellisen vanhenemisensa todellinen asiantuntija. Yksilön kokema subjektiivista hyvinvointia, onnistunutta vanhuutta tai elämään tyytyväisyyttä on kuitenkin vaikeaa mitata, koska ne tarkoittavat eri ihmisille hyvinkin erilaisia asioita (em. 1994, 77). Yksilön omakohtainen kokemus iästään ja fyysistä voimistaan voikin olla ristiriidassa läheisten ihmisten tai ”ikäntymisen ammattilaisten” käsityksistä ja tulkinnoista. Vanhenemisestä voi ikääntyvälle muodostua tietyllä tavalla tunnustuksen paikka: on myönnettävä seuraavan haastateltavan tapaan, että ”*se ikä tekkee kuitenkin*”. Vanhenemistä ja sen seurannaisvaikutuksia ei voi ohittaa pelkällä olankohautuksella, vaan ne on huomioitava oman toiminnan suunnittelussa.

M9: Ja nykyäänhän minun tyttöjä on sillä alalla, jotka tekköö. Nii ne koittaa pittää kurissa. Ne sanoo, että sinä jo oot vanha ukko, että älä tee niin paljo. Nii. Että se ei oo hyöty. Tännekkii lähtiessä pakottaavat aina, että koita olla nyten, että otat vähän levommin. Että se ikä tekkee kuitenkin. Vaikka sitä ei ite oookkaan tunnustavinnaan.

3.4.2 ”Ukkokoti” muuttaa muotoaan

Veteraanien ikääntyessä myös Peurunka on saavuttanut kunnioitettavan kolmenkymmenen vuoden iän. Perustajiensa alkuperäistä ajatusta veteraaneille tarkoitettu ”ukkokodista” on päivitetty sekä veteraanien omien että uusien kuntoutusryhmien tarpeita vastaaviksi. Peurunkaan on rakennettu uusia tiloja ja toiminnoiltaan se kykenee palvelemaan hyvin monien käyttäjäryhmien odotuksia ja vaatimuksia. Miltä Peurunka sitten nyky muodossaan näyttää ikääntyvän veteraanikuntoutujan silmissä? Täyttääkö ”ukkokoti” tänä päivänä sen roolin, mikä sille alun perin asetettiin? Henkilökunnan mukaan veteraanien keskuudessa on ollut aistittavissa kaunaa siitä, ettei Peurunka tunnu nykyisessä muodossaan enää ”omalta”. Entisen, pienimuotoisen Peurungan aikoja kaipailtiin tuon tuostakin.

H2: Alunperinhän tästä piti semmonen ukkokoti tulla.

H1: Mutta tuli tämmönen.

K: No onko he puhunu mitään tästä muutoksesta?

H2: Tuolla tuloinfoissa tulee esille vähän semmosta pientä katkeruutta siitä, että kun näin laaja ja suuri tästä tuli ja muutti vähän muotoonsa. Että eihän tämä heijän laitoksensa enää olekaan. Ja muistelevat sitä kun tämä oli vielä pienimuotosta, kodinomaista.

Samansuuntaisia ajatuksia oli kuultavissa veteraaneilta itseltään. Monet haastateltavista kokivat ongelmana, tai ainakin jonkinlaisena uhkana, tunteen laitostumisesta. Yhteistä laitostumisen kokemuksille oli ristiriitainen suhtautuminen Peurungan jatkuvasti kasvaneeseen kokoon. Veteraanit näkivät jatkuvan laajentumisen riskinä, joka saattaa osittain kadottaa Peurungassa tarkoin vaalittua ”kotosta” henkeä. Pitkälle toteutuessaan laitostumisen pelättiin näkyvän ja tuntuvan yksilöllisen hoidon katoamisena, vieraantumisenä, jossa kuntoutujan omia toiveita ei kuunnella. Seuraavan haastateltavan mielestä pelätyt muutokset eivät kuitenkaan olleet vielä toteutuneet ainakaan oletetulla voimakkuudella.

M8: Sillon alun perin, kun tää oli paljon pienemmässä muodossa oli, kun tää alotti. Niin tuota se oli niin kotosta se henki. Ainoa, mikä tässä nyt on, niin tää on laajentuna, ehkä nyt sanosko nyt, että pikkusen liikaakin. Se vaara on olemassa, että se ruppee laitostummaan. Ja sillon, sillon siitä kattoo, jotakin pois siitä, sanosko noin, että hyvästä hengestä. Että siinä vähän, vähän vieraantuu. Mutta kyllä täällä on hyvin siinä mielessä, että täällä ollaan niin ystävällisiä kerta kaikkiaan, että otetaan, kun ollaan tuolla kuulusteltavana, alakukuulustelussa tai haastattelussa nin toivomukset, että minkälaista hoitoa mahdollisesti ja niin päin pois.

Alkuperäisessä muodossaan ”Pikku-Peurunka” eli haastateltavien muistoissa kotoisana paikkana, jossa elettiin ”perhepiirissä”. Laitostuminen merkitsi seuraavalle haastateltavalle tuttuuden katoamista. Aikaisemmin kuntoutujat tunsivat toinen toisensa ja suhteet myös henkilökuntaan olivat läheiset. Nyt Peurungan käytävillä astelevat veteraanien rinnalla tuntemattomat kasvot ja jopa kokonaiset uudet kuntoutussukupolvet. Tosin muutosten nähtiin tuoneen mukanaan myös myönteiseksi koettuja parannuksia. Haastateltava antoi kiitosta erityisesti hyvällä parketilla varustetulle ravintolalle ja aikaisempaa toimivammille, kuntoutujien toiveet huomioon ottaville majoitusratkaisuille.

K: No mites, jos ajattellee Peurunkaa, kun ootte ensimmäisen kerran käyny ja mitä se on nyten. Niin minkälaisia hyviä ja huonoja muutoksia on tapahtunu?

M9: On mahottomasti. Valtavasti on tapahtuna muutoksia. Se pitää sanoa, että se sillo ol semmonen ihan niiku perhekeskeinen, kun tämä ol niiku pikku-Peurungaks kun sanottiin. Nii, että tämä on muuttunut joka kerran ja menny paljon enempi laitosmaiseksi. Se oli sillo semmonen, vähän niiku perhepiirissä ois oltuna.

K: Joo. Mistä sen laitosmaisuuuden niin kun huomaa? Millä tavalla se tulee vastaan?

M9: No, kun on näin paljo sitä porukkata, niin täällä ei tunneta sillä lailla enää niin kun silloin. Henkilökuntaakin on niin paljo enempi ja muuta että, kyllä se jollakin lailla näyttää sekini. Mutta ei tämä pelekästään huonompaan suuntaan oo menny, että kyllä minusta niin ainakkiin tämä, kun tuli tämä iso ravintola (nauraa) ja hyvät parketit, (nauraa) niin niin minä sanoin, että parempihan se tämä on. Ja sitten nämä asunnot oli, niitähän oli tässä ympärillä, että eihän myö seittämänkymppiä kun täytettiin, niin sitten sitä sanottiin, että nyt sitä ei tarvihe enää näihin rivitalloihin männä. Kun sieltä juostiin talavipakkasellakin, niin kaikki nämä on tulluna nyt, niiku paljo parempaan suuntaan.

Miten Peurunka on sitten onnistunut vastaamaan veteraanikuntoutujien muuttuneisiin tarpeisiin ja intresseihin? Veteraanit ovat oma-aloitteisesti saattaneet henkilökunnan tietoon keskuudessaan pulmallisiksi koettuja asioita ja puutteita. He ovat pyrkineet vaikuttamaan kuntoutuksen suunnitteluun niin, että se huomioisi myös kuntoutuksen psyykkisen ja sosiaalisen vaikuttavuuden, jonka veteraanit ovat nostaneet tärkeydessään lähestulkoon samanarvoiseksi kuin fyysisen kuntoutuksen. Tämä näkökohta onkin seuraavan haastateltavan mukaan huomioitu. Fyysisen kuntoutuksen sisältöä on mukautettu veteraanien nykyistä kuntoisuutta ja terveydentilaa vastaavaksi, jolloin aikaa ja voimia on jäänyt myös vapaa-ajalle ja tuttavien tapaamiselle. Haastateltavasta on ilahduttavaa nähdä, ettei kaverit ole ”yhtään vuodessa vanhentunukkaan”. Seuraava kuntoutusjakso tuntuu alkavan siitä, mihin edellisellä kerralla jäätiin. Jaksojen välinen aika pyyhkiytyy pois.

M11: Ja tää ohjelma oli liian kiree silloin aikasemmin, kun oli jo vanhempia miehiä. Tai vanha ja vanha, mutta oli vähän semmosia, että ei pystyny liikkumaan kovin nopeesti. Ja nää oli nää rakennukset, niin kun ne vieläkin nämä on kaikki kunnostettu, mutta samanlaisiahan ne vieläkin on. Niin ne ei kerinny sieltä, että jos tuli kylvystä, niin täytyyhän mennä vähän pannee vaatteita ja muuta päällensä. Ja jos siinä oli pien aika tulla tänne takasin, niin ne ei kerinny. Niin ne sitten valitti ja tuota kyllä me sitten kannatusyhdistyksen puolesta tai sanotaan johtokunnan, hallituksen tai kenen tahansa, ei katottu sitä. Niin me sitten vähän informoitiin, että voitasko semmosta, että harventakaa vähän, kahtokaa, että ne kerkii. Ja kyllä ne sitten harventiki sitä, että kerkiää tehdä, koska me painotettiin sitä, että fyysinen hoito on erittäin tärkeetä, mutta

myöskii psyykinen hoito on yhtä paljo sillon, kun tänne tullaan, että ei aina ajeta miehiä niin väsyksiin, että ei ne yhtään jaksu mitään. Niin että se on jo puolet, kun minä nään, että ethän sinä oo yhtään vuodessa vanhentunukkaan. Missä sinä oot oikein ollu, kun vuoden päästä tulee.

Kaveriporukan kanssa keskustelu ja heidän elämäntarinoidensa kuuleminen näytteleekin tärkeää osaa psyykkisessä kuntoutuksessa, jonka M11 tuo esille katkelman lopussa. Se auttaa näkemään, ettei kukaan vanhene yksin. Ikätovereiden ajatuksista ja kokemuksista löytyy vertailupohjaa omalle elämäkululle ja nykyiselle elämäntilanteelle. Ystävien tapaamisten yhteydessä syntyvä ”henkinen viireys” oli myös seuraavan haastateltavan mielestä kuntoutusjaksojen keskeisintä ja tärkeintä antia.

K: Joo. No minkälainen merkitys näillä kaveriporukoilla sitten

M3: No kyllä! kyllä se on mukava, että on. Jos ne ois kaikki ihan vieraita, niin kun menis johonkin muuhun laitokseen, niin siinä ois kuitenkin melekoinen, melkoinen tutustuminen, ennen kuin sieltä löytäs. Se on juuri nuo hyvät ystävät ja tuttavat. Ne on hyvin tärkeitä ihmiselle. Kenelle tahansa.

K: Joo. No osaatteko kuvailla noita vaikutuksia? Että minkä huomaa. Sanoitte, että jos tuon kävelykepin voi jättää pois (nauraa).

M3: (nauraa) Kyllä henkinen viireys. Juuri se, että saa erilaisten ihmisten kanssa kommunikoida täällä. Keskustella ja vaihtaa mielipiteitä ja kuulla ihmisten kokemuksia ja heidän kohtaloitaan. Niitä voi jotenkin verrata omiin kokemuksiin ja omaan tilanteeseen. Siinä mielessä se on, siis henkisesti, siinä mielessä siis hyvin niin kun avartavaa.

3.4.3 Luopuminen

Sotainvalidien kuntoutusviikkojen määrä jakaantuu todetun invaliditeetti-prosentin perusteella. Peurunka rajoittaa kuntoutukseen pääsyä myös toimintakykyluokkien mukaan, eikä aivan huonokuntoisimpia oteta vastaan. Tarpeen tullen veteraani ohjataan johonkin toiseen laitokseen. Kuitenkin Peurungassa käyntiä on mahdollista jatkaa, jos veteraanilla on puoliso mukana avustamassa. Ikääntymisen ei voi sanoa vähentäneen veteraanien intoa osallistua veteraanikuntoutukseen. Henkilökunnan mukaan joukkoon mahtuu jopa sellaisiakin osallistujia, jotka tulevat Peurunkaan kaikista kielloista ja suosituksista välittämättä.

H1: Minusta tämä on enemmän semmonen vuoden kohokohta, kun Peurunkaan tullaan. Ja me monesti ajatellaan, että noinko tuo veteraani enää ens vuonna tulee, että hän on niin huonokuntonen. Nii ei: Kyllä minä tänne vielä tulen! Nii ens vuonna taas on (nauraa). Minusta ihan tuntuu, että sitä pysytään hengissä, että seuraavana vuonna taas. (nauraa)

H2: Kyllä se kuntoutusjakso on kohokohta.

K: No miten sitten, kun joudutaan kirjottamaan lausunto, että ei enää pääse. Nii miten siihen suhtaudutaan?

H1: Ei he niitä lausuntoja tottele, varsinkaan ne, jotka vuodesta toiseen ovat käyneet. Kyllä monta kertaa on kirjoitettu, että ei oo enää mejän laitos se oikee, mutta siitä huolimatta he on jo seuraavan vuonna täällä. (nauraa)

H2: Mutta on se kova pala, jos on sitten pakko.

Monesti ikääntyneen integraation heikkenemistä pyritään selittämään joillakin ikäsidonnaisiksi luonnehdittavilla tekijöillä kuten fyysisen kunnon heikkenemisellä tai muilla yksilön oman valinnan ulkopuolisilla vaikuttimilla (Unruh 1983, 119). Sosiaalisesta maailmasta poisjäänti ei kuitenkaan välttämättä ole palautettavissa yhteen pakottavaan syyhyn. Irtaantuminen sosiaalisesta maailmasta voi tapahtua myös täysin vapaaehtoisesti, jos se ei täytä aiemmin edustamaansa roolia (Unruh 1982, 69). Terveys ja jaksaminen muodostuivat veteraaneille kuitenkin lähestulkoon ainoiksi syiksi, joiden vuoksi poisjääntiä kuntoutuksesta edes harkittiin. Sairastelun takia poisjäänti tuotiin useimmiten esille vain toisten kuntoutettavien kohdalla. Seuraavan haastateltavan puheista päätellen terveydellisistä syistä poisjääneet etsiytyvät kuntoutukseen sellaisiin laitoksiin, joissa he vielä omien voimiensa rajoissa pystyvät toimimaan.

M4: Ja minun huonekaveri, jos hän ois tullu nyt ni, hänellä ois ollu nyt vissiin kai 23 kerta, ainakin 23:s.

K: Ilmoittiko hän syytä sitten, miksei tule enää?

M4: No, ei kun minä soitin hänelle vähän aikasemmin kesällä joskus, että joo, että mites oleks sä laittanu anomukset ja muut. Ni hän sano, että joo, kun hän ei lähde ensinkään tänne. Ja en minä sitten kysyny oikeestaan, että mikä siinä on. Mutta mitä mä oon kuullu tuolta toisilta, niin ne sanoo, että ne kaverit on tullu vähän niin kun niin huonoks, että ei ne uskalla enää tänne niin kun tulla, että ne on sitten jossakin, jossakin tota vähän niin kun hoidossa ja muuta sellasta.

Vaikka veteraanit usein mainitsivatkin osallistumisen motiiviksi kuntoutuksella saavutettavan vireyden ja hyvinvoinnin, he toivat yhtä lailla esille, ettei heistä enää

nuoria miehiä saa. Osallistumishalukkuutta kasvatti ensisijaisesti kuntoutuksen tarjoama sosiaalinen anti ja pitkäaikaiset tuttavuussuhteet samanlaisia kokemuksia omaavien ikätovereidensä kanssa. Unruh (1983, 63) kuitenkin näkee ongelmalliseksi tilanteen, jossa sosiaalisessa maailmassa mukanaolon suurimpana vaikuttimena ovat sen tarjoamat ihmissuhteet ja kontaktit. Jokin toimintamuoto saattaa tyhjäntyyä siihen liitettyistä merkityksistä ”avainjäsenten” ikääntyessä tai ikätoverien kuollessa. Uudet osallistujat eivät välttämättä kykene jakamaan tai pääsemään osallisiksi niistä kokemuksista ja intresseistä, joille koko sosiaalisen maailman olemassaolo perustuu. (Unruh 1983, 65.)

Monet veteraanien mainitsemat pelot tai uhkakuvat kertoivat juuri tämänkaltaisesta ihmissuhteisiin sidoksissa olevasta kiinnittymisestä. Seuraavassa esimerkissä haastateltava mieltää nuoremman kuntoutussukupolven kasvun aiheuttavan sen, että veteraanit kokevat olevansa ”liikaa tai syrjässä”. Haastateltavan mukaan veteraanit eivät kuitenkaan ole kohdanneet varsinaista ”syrjintää”. Tunne ”alakynteen” jäämisestä johtuu erityisesti veteraanijoukon silminnähävästä harvenemisestä ja vanhojen tuttavien poisjäännistä. Tämä sai aikaan jatkopohdintoja myös oman osallistumisen mielekkyydestä. Ikätoverieitten poisjäänti lisäsi tietoisuutta myös omien osallistumismahdollisuuksien rajallisuudesta: ensi vuonnakin tullaan, mutta vain siinä tapauksessa ”jos vielä jalka nousee”.

M7: ...Täällä kun tavataan näitä vuosien aikana tutuks tulleita. Niin siinä ollaan sitten ihan niin kun kertakaikkiaan jotakin hyvin vanhoja ystäviä ja tuttuja. Niin kun ollaankin. Ja ainakin silloin alkuaikoina, kun minäkin täällä alkuvuosina olin. Kun täällä oli vielä paljo veteraaneja ja invalideja ja nimenomaan täällä ei juuri muita mahtunu olemaan. Invalideja oli niin paljon ja veteraaneja. Nyt täällä on niin paljon tätä KELA:n, niin sanottua KELA:n porukkaa, joka on työkästä porukkaa ja jotka ovat täydessä työelämässä. Ni se tuota, että täällä, täällä alkaa olemaan niitä, niitä kohta niin paljon, että invalidit huomaa pian olevansa tuota ni liikaa tai syrjässä. Niin silloin, silloin, jos se siihen lähtee tai alkaa huono maku tulemaan niin sitten voi olla, että harkitsee, että lähdenkö enää koko kuntoutukseen. Mutta kyllä täällä nyt on vielä ihan mukava ollu vielä, ei siinä mitään. Eikä oo huomattu, että meillä mitään syrjintää olis siinä mielessä. Että kyllä samalla tavalla vielä meitäkin, mutta tuolla vaan nyt, kun kulkee noita käytäviä ja ruokalat ja muut niin huomaa, että sitä nuorta porukkaa ja nuorta väkeä on niin paljon, että täällä on tämä veteraaniporukka ja veteraani-ikäiset, niin ne on, ne on jäämässä alakynteen.

K: No tuleeko tästä Peurungasta puhuttua sitten, kun tapaa näitä?

M7: Sehän muistetaan aina ensimmäisenä. Ja sitten heti, että koska seuraavan kerran mennään. Että otetaan selvää, onko kaveri ottanu samoihin aikoihin tämän uuden. Täällä täytyy meidänkin huomenna mennä tuohon toimistoon ja kysyä, jotta mihinkä aikaan me voidaan mahdollisesti ensi vuonna tulla. Jos vielä, jos vielä jalka nousee, (nauraa) niin tulemme ensi vuonnakin taas, ehkä hyvin samoihin aikoihin taas tavataan, mutta samalla toteaa kyllä, että joukko on harventunu ja joukosta on paljon poistunu, että sitä on sitä harvennusta ollu kyllä todella paljon, näinä vuosina. Aina toivotellaan vaan hyvää vointia, mutta monelle se sitten jää kyllä se tuleminen tekemättäkin jo että huomaa, että ei täällä ole niin paljon niitä tuttuja enää.

Ikääntyneiden sosiaalinen elämä ja sosiaalisten maailmojen merkitys on alituisessa liikkeessä. Ikääntyminen tuo osallistumiselle uusia vaatimuksia ja rajoitteita. Yhtä lailla myös sosiaalisten maailmojen muuttuvat olosuhteet vaativat jatkuvaa sopeutumista. Unruhin (1983, 62) mukaan integraatio voi kuitenkin säilyä hyvinkin tyydyttävissä rajoissa, jos osallistumisen taustalla on jokin yksilöä kiinnostava ja hallittavissa oleva toimintamuoto. Kuntoutusohjelman muutosten lisäksi ikääntyminen ja oma jaksaminen rajoittavat myös veteraanien vapaa-ajan viettoa. He ovat kuitenkin onnistuneet sopeuttamaan omaa toimintaansa ja muuttamaan toimintamuotojaan sellaisiksi, jotka vastaavat heidän nykyistä kuntoaan, kykyjään ja intressejään. Esimerkiksi seuraava haastateltava on löytänyt aiemman tansseissa vietetyn ajan korvikkeeksi toisenlaista toimintaa. Omassa huoneessa pelataan korttia aina sopivan porukan sattuessa paikalle.

K: Käyttekös työ ravintolassa tanssimassa nykyisin?

M1: Ei, ei oo käyty monneen vuoteen.

K: Onko siellä meno käyny niin hurjaksi vai?

M1: Ei, ei suinkaan se sitä oo (nauraa), mutta ei kykene. Kyllä myö aikanaan siellä käytiin ja oluetkin otettiin ja jottain mutta, nyt on puolenkymmentä vuotta männy, että ei oo käyty kertaakaan.

K: No onko sen tilalle tullu jottain toimintaa sitten?

M1: No sitten sitä ryhmää tai porukkaa joskus suunnitellaan, että tulkaa kämppään niin pelataan.

K: Nii, että semmosta ite järjestettyy

M1: Nii semmosta, puolukymmentä henkee tai. Illallakin pelattiin. Meitä oli viis henkee siinä että. Kymmenneen asti pelattiin. (nauraa)

Kuntoutuksesta luopuminen ei näyttänyt muodostavan ainakaan kovin vakavasti otettavaa vaihtoehtoa haastattelemilleni veteraaneille. Tästä toimii mainiona esimerkkinä erään haastateltavan kuvaus omasta peräänantamattomuudestaan, kun häneltä aiottiin evätä mahdollisuus tulla Peurunkaan kuntoutettavaksi. Haastateltava kertoi saaneensa aikoinaan sairauskohtauksen Peurungassa. Hänen kuntoutusuransa jatkuminen näytti monien asiantuntijoiden mielestä epätodennäköiseltä. Sen sijaan hänellä itsellään poisjättäytyminen ei ollut edes käväissyt mielessä. Epäilyt tulevista osallistumismahdollisuuksistaan hän tulkitsi enemmänkin loukkaaviksi kuin varsinaiseen lääketieteelliseen tai hoidolliseen asiantuntemukseen perustuviksi. Paluu Peurunkaan ja toisten esittämien epäluulojen vääräksi todistaminen olivat hänelle jonkinlainen kuntoutustaipaleen ”kohokohta”.

M4: Siellä sitten Jyväskylän keskussairaalassa minä aloin huomata, että minä taijan alkaa selvitä tästä ja aloin ehdottaa sitten, että pitäkää minut muutama päivä täällä, että tarkkailkaa minua, että jos mä lähen vaikka Peurunkaan takasi. Niin se sano, että ei tollanen mies mihkään Peurunkaan takasin lähe.

K: Mites kauan teillä oli sitten taukoa tässä käynnissä Peurungassa silloin, kun oli tää kohta?

M4: Ei, kun kato sellanen juttu, että ei, kun siis tää jäi kesken se minun kuntoutus. Ja minä soitin tänne täällä, joka hoitaa näitä asioita, että koskas minä voisin tulla jatkamaan sitä kesken jäänyttä kuntoutusta. Niin se sano, että täällä lukee, että ei tuu takasi. Minä sanoin, että en minä mitään sellasia oo puhunu, että minä en tuu takasi tänne kuntoutukseen. No sitten se sovittiin, että ei oo kun tammikuussa tilaa. Minä sanoin, että minä tulen sitten tammikuussa. Ja minä sanoin, että laita minut samalle lääkärille, joka tollasia kirjoittelee. Ja minä tulin ja minä olin sitten vastaanotossa ja sitten noin (lääkäri) sanoi, että ei koskaan kyllä tuosta tilasta mies oo tänne kuntoutukseen tullu takasi. Että sillä hän kirjoitti myöskii sen, että ei tuu takasi. Että mä tulin siis, oikeestaan minä olin jo muutaman kuukauden päästä sanotaan siis.

K: Ai jaa. Minä luulin, että siinä oli vuosia välissä.

M4: Ei, ei. No sitten minä tulin tietysti sitten taas seuraavana vuonna lokakuussa taas ja sitten tämä lääkäri, kun minä tulin tänne, niin hän pisti psykiatrille minut ja tuota sano, että sinulla on masennustila. Minä sanoin, että ei minulla oo mitään masennustilaa. Nii se sano, että kaikilla tämmösen kohtauksen saaneilla on masennustila ja hän sitten pisti sitten minut sinne. Ja psykiatri sitten sano, että ei sinulla oo minkäänlaista masennustilaa. Et sä tarvii mitään lisätuntia. Että se oli noin nii kun jonkinlainen kohokohta. (nauraa)

3.4.4 Mihin tarina loppuu?

Olin yllättynyt, kuinka paljon haastateltavat puhuivat oman ikäpolvensa kuolemasta ja kuoleman jatkuvasta läheisyydestä. Kuolemasta käytettiin keskusteluissa välillä sellaisia kiertoilmauksia, että en oikein tiennyt, miten haastateltavat asiaan suhtautuivat tai kuinka minun olisi siihen pitänyt asennoitua. Toisaalta kommentit muodostuivat paikoin sen verran suorasukaisiksi ja yllättäviksi, että minun oli vaikea löytää sanoja keskustelun jatkamiseksi. Vaikuttikin, että kuolema ei suinkaan edustanut aihepiiriä, josta puhumista haluttiin välttää tai jonka olemassa oloa olisi pyritty kieltämään. Sen sijaan välillä tuntui, että minut asetettiin tilanteeseen, jossa aihetta ei yksinkertaisesti ollut mahdollista sivuuttaa.

M10: Valitettavasti meitä jää aina pois. Minä en tiijä, kun ei ne tule, kun ne kantaa niitä tuonne monttuun välillä. Joo.

Tietoisuus omasta ja veteraanijoukon elämän päättymisen läheisyydestä oli voimakas. Kuolemaan asennoiduttiin pääsääntöisesti samalla asenteella kuin seuraava haastateltava: se näyttäytyi ”luonnonlakina”, jolle ei yksinkertaisesti voi mitään. Poismenneiden kanssa aikoinaan vietettyjen hetkien muistelu nostatti kuitenkin lähes poikkeuksetta tunteet pintaan. Monet haastateltavista liikuttuivat kyyneliin saakka. Toisaalta haastateltavan mukaan veteraanien keskuudessa myös ”lasketaan leikkiä” kuolemasta. Ikätovereiden kuollessa jäljelle jääneet tuntevat elävänsä ”jatkoajalla”. Samankaltainen leikinlasku sävytti usein myös sotakokemusten muistelua. Veteraaniryhmällä ja heidän keskinäisellä hirtehisuumorillaan tuntui olevan tärkeä rooli toisten kuolinuutisten ja yhteisten kokemusten käsittelyssä ja työstämisessä. Nauru toimi heille yhteishengen sinettinä.

M6: Tuo tietysti on aina ikävää, kun kuullee tai kysellään kavereilta, että missäs se ja se on. On poistunu. Nehän ne on tietysti ikävimpiä asioita.

K: Tuleeko näistä sitten puhuttua, kun ikääntyy ja kaverit lähtee vierestä eikä tuu enää?

M6: Joo, ja siitähän lasketaan leikkiä vielä nytkin. Kumma kyllä että tuota, niinhän minäkin aina sanon, että jatkoajalla täällä ollaan. Ja kaikki meistä, niin ihan leikkiä lasketaan vaan ja tuota ja tää nyt on tietonen, ni meillä, sehän on luonnonlaki, että ei meillä monta vuotta ite kullakin oo, meidän ikäsillä enään. Että mejän väki on vähentyny, mutta se on luonnollista.

Poistuma on mejän ikäsissä nin on, alakaa olla suuri. Niin sen näkee täällä ja nyt, että kaveria aina tuota oottaa, että tuleeko, mutta eipä tuukaan.

K: Mm. Ilosten asioitten lisäksi on sitten näitäkin, tai tulee näitäkin ikävämpiä

M6: Tulee aina sitten, että muistelee, että sekin kaveri joskus oli (liikuttuu)

Vanhan, tutuksi käyneen joukon poisjäännillä tai kuolemalla on myös aivan konkreettisia vaikutuksia kuntoutusjaksojen sujumiseen: se leimaa Peurungassa tapahtuvaa yhdessäoloa ja toimintaa. Monesti esimerkiksi huonekaverit saattoivat ilmoittaa, etteivät he kykene enää tulemaan Peurunkaan. Eräs haastateltavista puolestaan harmitteli aikaisemmin Peurunkaan kokoontuneen veteraanien lentopalloporukan vähenemistä niin harvalukuiseksi, ettei pelaamisesta tahdo tulla enää mitään.

M8: Mutta nyt. Ensikskään myö ei saaha peliä kasaan. Ei meitä ole niin paljon. Ja, ja. Sitten siitä porukasta meitä ei oo kun neljä. Nyt jotka tullaan yhtä aikaa, että varmasti samalle päivälle tultiin kaikki ja sovittiin se, että millekkä päivälle tullaan ja annettiin jo lähtiissämme tuonne vuoronperästä se tieto. Mutta niistä se on, niistä on, että hyvin monella vuoarella tulee aina tieto, että nyt se (liikuttuu).

Olosuhteiden pakosta veteraanit joutuvat nykyisin keskittämään tiedustelujansa enemmänkin siihen, ketkä tuttavista ovat lopullisesti poissa, kun aikaisemmin pyrittiin selvittämään ensisijaisesti, keitä kuntoutuksessa on tällä kertaa mukana. Kaikessa karuudessaan poisjääneiden listaaminen on muodostunut yhdenlaiseksi surumieliseksi rutiiniksi kuntoutusjaksoilla.

M9: No, myökii nii tuttuja sitten muun paikkakuntalaisia tuttuja onhan täällä. No niitä jututetaan sitten tuolla ruoka-aikana ja muuten. Kun ei olla samassa ryhmässä. Mut kun vuosia on käynä täällä, niin kyllähän sitä nyt tervehtään, kun tullaan. Ja tiijetään sitten aina, kysyttään, että onko porukkata niihen porukasta. Nii, että tiijättekö, onko, onko poisjääneitä (liikuttuu).

K: Nii, että, mm.

M9: Että sillä lailla tulee tietoo vähän muualtaki.

Peurungassa tapahtuvan veljeskunnan kokoonpanon päivittämisen ohella veteraanit seuraavat tarkoin myös lehtien kuolinilmoituksia. Kuolleita tovereita muistetaan ja

kunnioitetaan esimerkiksi osallistumalla heidän hautajaisiinsa. Jokainen voi vain mielessään kuvitella, millaiseksi koettelemukseksi voi nousta sellainen päivä, jolloin ”veljiä” joudutaan hyvästelemään kerralla useampia.

J: Miltä se nyt, teijän rivit on jo varmaan aika lailla harvenneet?

rh M8: On vielä sodan jälestä oli kolmisenkymmentä semmosia ihan hyviä samassa porukassa olleita kavereita, joiden kanssa pidettiin yhteyttä. Nyt ei oo viittäkään

rh M2: Meidän osastossa on useina vuonna noin 40-35 semmosta vauhtia. Meillä on joskus haudattu samana lauantaina kolme veljeä. Mehän viemme jokaiselle havuseppeleen.

rh M10: Tämmönen on poistuma. Valitettavasti. Kämpäkaveri mullekin syksyllä ilmotti, että en minä jaksa kuule enää Peurunkaan tulla.

Peurunkaan kokoontumisen, yhdessä muistelun ja myös kuolemasta puhumisen voi nähdä tietynlaisena yrityksenä hahmotella yhteiselle ja myös yksilölliselle tarinalle jonkinlaista loppulukua. Itseäni hämmästytti suuresti, että osaa veteraaniporukasta, etenkin edellä mainitsemiani ”isäntiä”, jaksoi kaiken muun ohella kiinnostaa myös Peurungan tulevaisuus ja kohtalo. Eräs veteraani liitti oman sukupolven kuolemasta puhuessaan mukaan huolensa myös Peurungan tulevaisuudesta. Häntä mietitytti, millaisin eväin Peurunka jatkaa ja pärjää sen jälkeen, kun sotaveteraanien sukupolvi on poissa. Ehkäpä Peurungan toiminnan jatkuminen ja kehittyminen heijastaa huolta myös oman tarinan jatkumisesta, oman jäljen jättämisestä.

”Mitäs ne sitten tekköövät, kun meitä ei kohta olekkaan? Niihen täytyy keksiä jottain muuta.”

4 LOPUKSI

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella veteraanikuntoutusta sosiaalisena maailmana ja pohtia ennen kaikkea sen sosiaalista ulottuvuutta ja vaikuttavuutta. Kuinka sitten olen tässä tavoitteessani onnistunut? Ennen haastattelujen tekoa liityin jo itsekin siihen epäilijöiden joukkoon, joka otaksui, etteivät sotatarinat väisty ajattelemieni teemojen tieltä. Epäilin myös mahdollisuuksiani tutkia ikääntyviä veteraanimiehiä, joiden elämäkokemukset ja maailmankuva poikkeavat osin hyvinkin jyrkästi omistani. Epäilyt osoittautuivat kuitenkin vääriksi: haastattelutilanteissa en kohdannut merkkiäkään Peltosen (1997, 91) luonnehtimasta ”hurraa-isänmaallisesta” hengestä, vaan sen sijaan sotakokemuksistaan jopa hieman varoen kertovia veteraaneja. En kohdannut myöskään omien aikaisempien mielikuvieni mukaisia vakavaimmeisiä ja -mielisiä miehiä. Haastattelutilanteet sisälsivät haastateltaville kipeiden aiheiden vastapainona myös hauskoja hetkiä, jolloin naurettiin vedet silmissä.

Haastattelumenetelmän käyttökelpoisuuden ja luotettavuuden kriteerit riippuvat aina tutkittavasta aiheesta. Itse en kokenut tehtäväkseni arvioida haastatteluvastausten totuutta. Sen sijaan yritin noudattaa Andrews (1991, 66-68) opastusta: objektiiviseen totuuteen pyrkimisen sijasta oleellisempaa on keskittyä nimenomaan haastateltavan henkilökohtaiseen totuuteen. Haastattelutilanteiden ja aineiston arviointiin vaikuttaa myös se, millä tavalla haastattelun mieltää ja kuinka aineistoa lopulta käyttää. Tavoite haastattelutilanteiden vuorovaikutuksellisuudesta voi pahimmillaan jäädä vain ”dialogisen antropologian kauniiksi ihanteeksi”, kuten Hovi (1997, 333 - 336) asian ilmaisee. Raja johdattelevien kysymysten ja narratiivisen opastuksen välillä on häilyvä. Omat kysymykseni, huomautukseni ja kommenttini suuntasivat jossain määrin haastateltavieni kertomuksia ja käsiteltyjä aihepiirejä, mutta niiden sisällön tarkastelutavan ja laajuuden saivat haastateltavat päättää itse. Onnistuin mielestäni jättämään tilaa myös haastateltavien itse esiin tuomille aihepiireille.

Oli mielenkiintoista huomata, kuinka monet haastattelutilanteessa kerrotut tarinat ja kommentit näyttäytyivät aivan erilaisina ja avasivat uusia polkuja tutkielmalleni tarkastellessani niitä analyysivaiheessa omasta viitekehyksestäni käsin. Tässä kohtaa tutustuin myös haastattelututkimuksen analysoinnin rajoihin. Onko haastattelijan edes

mahdollista asettua toisen asemaan ja ymmärtää haastateltavien kokemuksilleen antamia merkityksiä? Jokainen tutkija käyttää kuitenkin aina omaa tapaansa käsitellä toisten kokemuksia. Tiedostankin, että aineisto ja haastattelutilanteet olisivat voineet muodostua hyvinkin erilaisiksi tai painottua toisin, jos haastattelut olisi toteutettu jonkin toisen haastattelumenetelmän periaatteita mukailleen, tai jos haastattelijan paikalla olisi istunut joku muu. Aktiivisen haastattelumenetelmän rajoista huolimatta, minulle tarjoutui ainutlaatuinen tilaisuus päästä kurkistamaan veteraanikuntoutuksen sosiaaliseen maailmaan hieman pintaa syvemmälle. Haastattelut antoivat mielestäni rikkaan ja monipuolisen kuvan tutkimastani ilmiöstä.

Uskoisin, että tutkimuksen teko vaatii tarkkojen ennakkosuunnitelmien ja valmistelujen lisäksi myös kykyä sopeutua tutkittavan ilmiön tarjoamiin mahdollisuuksiin ja rajoituksiin, joita ei ennalta osaa ajatella. Tutkimussuunnitelmalla vaikuttaa, ainakin oman kokemukseni mukaan, olevan taipumus ”elää” tutkittavan ilmiön mukana. Tämä ”eläminen” ei kuitenkaan tarkoita ainoastaan ilmiöön sopeutumista tai jopa sille sokeutumista: tietyt tutkimusta kantavat ajatukset säilyivät koko tutkimuksen teon ajan. Valittu teoreettinen näkökulma, tapa, jolla veteraanikuntoutusta tarkastelin, kannatteli tutkimustani. David Unruhin sosiaalisen maailman käsite auttoi rajaamaan tarkastelutapaani ja keskittämään huomioni erilaisiin mukana olon tapoihin, syihin ja merkityksiin. Sosiaalisen maailman käsitteen avulla veteraanikuntoutus oli sekä pilkottavissa osiin että koottavissa kokonaisuudeksi: veteraanikuntoutus asettui kehyksiin, sosiaalisiksi ilmiöiksi, jolla on omat sosiaaliset ja yksilölliset tuotantoehtonsa ja vaikutuksensa. Uskoisin, että Unruhin ajatuksilla olisi tarjottavaa myös aivan toisenlaisten ihmisten, ikäryhmien, organisaatioiden ja toimintakäytäntöjen tutkimukselle. Olen tämän tutkielman teon ulkopuolella jopa muutaman kerran yllättänyt itseni tarkastelemasta monenlaisia sosiaalisia ilmiöitä ja arkipäiväisiäkin asioita ”unruhilaisittain”, sosiaalisen maailman käsitteiden ja ajatusten näkökulmasta.

Millaisiin johtopäätöksiin sitten päädyin? Millaiselta veteraanikuntoutuksen sosiaalinen maailma aineistoni perusteella näyttää? Peurungan kuntoutusjaksojen voi todeta muodostavan aivan omanlaisia sosiaalisia maailmoita, jotka toimivat omien erityisten toimintakoodistojensa ja -tapojensa mukaisesti. Erot kuntoutuksen sosiaalisten maailmojen välillä syntyvät veteraanien mukaan ihan ”*luonnollisesti ja ymmärrettävästi*” jo iänkin perusteella, mutta ensisijaisesti jakavana tekijänä toimivat

veteraaneja yhdistävät menneet kokemukset. Kuntoutuksen sosiaalinen ja psyykinen anti arvotettiin haastateltavieni keskuudessa korkealle. Alun perin minua kiinnostivat kovasti erilaiset osallistumisen tavat. Niiden tarkempi erittely olisi voinut olla moniulotteisempaa ja selvempää, jos haastateltavia olisi ollut enemmän. Haastateltavikseni valikoitui kuitenkin joukko veteraaneja, jotka olivat sitoutuneita sekä kuntoutusjaksoihin että Peurunkaan. Luokittelut ”isäntiin” ja ”kanta-asiakkaisiin” perustuvat melko hienosyisiin eroihin haastateltavien välillä. Ne antavat kuitenkin viitteitä siitä, kuinka monisäikeisiksi ja -muotoisiksi osallistumisen ja mukanaolon syyt ja merkitykset voivat muotoutua.

Yleinen suhtautuminen veteraaneihin on ollut kaksijakoista: heitä on kunnioitettu ja muistettu monin tavoin, mutta toisaalta havaittavissa on ollut myös stereotyyppioihin perustuvia kielteisiä luokitteluja. Haastattelemani veteraanit tuntuivat tiedostavan tämän kaksijakoisuuden ja heihin kohdistetut kulttuuriset uskomukset ja mielikuvat selvästi. Uskon tämän vaikuttaneen myös siihen, että Peurunka koettiin paikaksi, jossa menneisyyden ja yhteisten kokemusten ryydittämän elämä muistelu on sallittua ja mahdollista. Tämä edellyttää kuitenkin tiettyjen ehtojen täyttymistä. Pelkkä samanikäisyys tai samaan sukupolveen kuuluminen eivät takaa onnistunutta muistelullista ilmapiiriä. Keskeisimmiksi nousevat yhteiset merkittäväksi koetut tapahtumat, jotka ovat vaikuttaneet koko haastateltavien elämänkulkuun ja maailmankuvaan. Yhteinen kokemushistoria kykenee ylittämään muistelun mahdolliset rajoitteet. Veteraanikuntoutuksen voi katsoa tarjoavan rakennusaineita sekä yksilölliselle että kollektiiviselle identiteetille. Toisten veteraanien kanssa jaettavat muistot antavat parhaimmillaan tunteen omasta ja eletyn elämän arvosta ja merkityksestä. Tässä mielessä veteraanikuntoutuksella on myös terapeutista vaikuttavuutta.

Tutkimuksella saatavia tietoja ja näkökulmia on mahdollista soveltaa myös muiden ryhmien kuntoutuksen arviointiin ja toteutukseen. Kuntoutuksen arvioinnissa - olipa sitten kyse veteraani-ikäisistä tai nuoremmista - olisi oleellista kuulla heitä itseään: mikä heille on tärkeää, mikä luo tyytyväisyyttä? Vaarana on, että kuntoutettavat nähdään ainoastaan palvelutoiminnan kohteena, jonka tarpeet ja päämäärät määrittelee yksin palveluja tuottava taho. Kuitenkin puhuttaessa palvelujen laadusta, tehokkuudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta ei ikääntyvien omakohtaisille kokemuksille tai

tarvemäärittelyille tahdo löytyä kaikupohjaa. Ongelmalliseksi nousee kysymys siitä, kuka tai mikä taho tunnustetaan vanhuuden ja hyvän olon asiantuntijaksi. Jos ajatus vanhuksesta itsestään oman elämänsä asiantuntijana mielletään vieraaksi, olisi mitä luultavammin ensiarvoisen tärkeää koota yhä monitieteellisempää tutkimus- ja suunnittelijajoukkoa niin kuntoutuksen kuin muidenkin vanhuksia koskevien palveluiden kehittämiseen, jotta ”hyvä olo” tulisi määritellyksi mahdollisemman kattavasti ja moniulotteisesti.

LÄHTEET:

Alanen Leena: Polvesta polveen. Sukupolvi sosiologisena käsitteenä ja tutkimuskohteena. Teoksessa Sankari, Anne ja Jyrkämä Jyrki: Lapsuudesta vanhuuteen - iän sosiologiaa. Vastapaino, Tampere 2001, s. 97-115.

Andrews, Molly: Lifetimes of commitment. Aging, politics, psychology. Cambridge University Press, Cambridge 1991.

Billig, Michael: Collective Memory, Ideology and the British Royal Family. Teoksessa Middleton, David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s.60-80.

De Beauvoir, Simone: Vanhuus. Ranskankielinen alkuteos La Vieillesse 1970. Suom. Mirja Bolgar. Art House, Helsinki 1992.

Burkitt, Ian: The Time and Space Of Everyday Life. Cultural Studies 2004, 18 (2/3), 211-227.

Connerton Paul: How Societies remember. Cambridge University Press, Cambridge 1989.

Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A.: The Active Interview. Qualitative Research Methods. Volume 37. SAGE, Thousand Oaks, (Calif.) 1995.

Gubrium, Jaber F.: Living and Dying at Murray Manor. University Press of Virginia, Charlottesville 1997.

Eskola, Katariina & Peltonen, Eeva: Muisto. Teoksessa Eskola Katarina ja Peltonen Eeva (toim.): Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Gummerus, Saarijärvi 1997, s. 7-24.

Fielding, Nigel: Ethnography. Teoksessa Gilbert, Nigel (edt.): Researching Social Life. SAGE, London 1996, 1. 1993, s. 154-171.

Hanhela, Tapio: Terveyskeskuslääkäri ja veteraanikuntoutus. Valintaprosessi. Seminaariraportissa Halla, Klaus, Mäki, Jukka ja Penttinen Leena (toim.): Veteraanikuntoutuksen suuntaviivat 1990-luvulle. Sosiaali- ja terveysministeriön monisteita 1993:8. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 1993, s. 77-79 .

Hazlett John D.: My Generation. Collective Autobiography and Identity Politics. The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1998.

Highmore, Ben: Homework. Routine, social aesthetics and the ambiguity of everyday life. *Cultural Studies* 2004, 18 (2/3), 306-327.

Hohenthal-Antin, Leonie: Luvan ottaminen. Ikäihmiset teatterintekijöinä. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2001.

Hovi, Tuija: Kääntymiskertomukset haastatteluissa. Muotoutuvia muistikuvia ja neuvoteltuja merkityksiä. Teoksessa Eskola, Katarina ja Peltonen, Eeva (toim.): Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Gummerus, Saarijärvi 1997, s. 318-340.

Hyvärinen, Matti: Eletty ja kerrottu kertomus. *Sociologia* 2004, 41 (4), 297-309.

Hyvärinen, Matti: Lukemisen neljä käännettä. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Peltonen, Eeva ja Vilkko, Anni (toim.): Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäntutkimuksessa. Vastapaino, Tampere 1998, s. 311-336.

Jyrkämä, Jyrki: Vanhuus, vanheneminen ja yhteiskunta – näkökulmia sosiaaliseen vanhenemiseen. Teoksessa Pohjolainen, Pertti ja Jylhä, Marja (toim.): Vanheneminen ja elämäntutkimus. Sosiaaligerontologian perusteita. Weiling & Göös. Mänttä 1990, s. 81-104.

Jyrkämä, Jyrki: "Rauhaisesti alas illan lepoon?". Tutkimus vanhenemisen sosiaalisuudesta neljässä paikallisyhteisössä. *Acta Universitatis Tamperensis ser A* vol. 449, Tampere 1995.

Jyrkämä Jyrki: Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, Anne ja Jyrkämä Jyrki: Lapsuudesta vanhuuteen - iän sosiologiaa. Vastapaino, Tampere 2001, s. 117-157.

Middleton David & Edwards, Derek: Conversational Remembering: a Social Psychological Approach. Teoksessa Middleton David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s. 23-45.

Middleton David & Edwards, Derek: Introduction. Teoksessa: Middleton David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s. 1-22.

Miller, Jody & Glassner, Barry: The "inside" and the "outside". Teoksessa Silverman David (edt.): Qualitative Research. Theory, Method and Practice. SAGE, London 1997, s. 99-112.

Misztal, Barbara A.: Theories of Social Remembering. Open University Press, Philadelphia 2003.

Peltonen, Eeva: Muistojen sodat – muistin sodat. Teoksessa Eskola, Katarina ja Peltonen, Eeva (toim.): Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Gummerus, Saarijärvi 1997, s. 88-144.

Pohjolainen, Pertti: Kokeminen elämäntyylin osa-alueena. Teoksessa Pohjolainen, Pertti, Ruoppila Isto ja Öberg, Peter: Kokemuksellinen vanheneminen. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet Forskninginstitutet, Helsinki 1994, s. 74-88

Radley, Alan: Artefacts, Memory and a Sense of the Past: Teoksessa Middleton David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s. 46-59.

Reinharz, Shulamit: Feminist Methods in Social Research. Oxford University Press, New York 1992.

Ronkainen, Suvi: Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus, Tampere 1999.

Roos, J.P.: Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. SKS, Helsinki vai Hämeenlinna 1987.

Rosow, Irvin: Social Integration of the Aged. The Free Press. New York 1967.

Saarenheimo, Marja: Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muistelemisen. Vastapaino, Tampere 1997.

Salmi, Minna: Ajatteletko arkena? Arkielämä ja tietoisien toiminnan mahdollisuus. Sosiologia 1991, 28 (4), 237-249.

Schwartz, Barry: The Reconstruction of Abraham Lincoln. Teoksessa Middleton David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s. 81-107.

Shotton, John: The Social Construction of Remembering and Forgetting. Teoksessa Middleton David ja Edwards, Derek (edt.): Collective Remembering. SAGE, London 1990, s. 120-138.

Torikka, Pertti: Korsuveljet ja Peurunka. 1997. Julkaisematon historiikki.

Unruh, David: Invisible lives. Social Worlds of the aged. Sage Publications, Beverly Hills 1983.

Vilkko, Anni: Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. SKS, Helsinki 1997.

Vilkko, Anni: Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki 1990, s. 81-97.

Vilkkumaa, Ilpo: Kolme tapaa nähdä sosiaalinen kuntoutuksessa. Teoksessa Karjalainen, Vappu ja Vilkkumaa, Ilpo (toim.): Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. STAKES, Saarijärvi 2004, 27-40.